

אחדות

XXIX. ÉVFOLYAM, 122. SZÁM • 2019. SZEPTEMBER • 500 Ft
5779. ELUL • אלול תשע"ט • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

1989 Egy emberöltő a szabadságban 5749 Volt-e zsidó rendszerváltás?

Interjú **Oberlander Báruch** és **Köves Slomó** rabbikkal

A RENDSZERVÁLTÁS GENERÁCIÓJA
Fritz Zsuzsát, Frölich Róbertet és Rózsa T. Endrét kérdeztük

2019
5779

KEDVES OLVASÓ!

Itt van az ősz, itt van újra – és jönnek az őszi ünnepek. A számvetés, a visszatekintés ideje és egyben a megújulásé, az új elhatározásoké, a tiszta lapé. Ahogy megszokhatták, ünnepi számunk mellékleteként idén is megtalálhatják a következő zsidó év naptárát, valamint a lüachot, ami részletes útmutatásul szolgál az év minden napjáról. Azonban ezúttal különleges meglepetéssel kedveskedünk olvasóinknak, és kibővített oldalszámmal jelenik meg az *Egység* ros hájának alkalmából.

Az újság tematikáját meghatározó táblázatban hónapok óta ott virít, hogy a ros hájánai szám témája: 30 év! – vagyis, hogy ez a szám a magyarországi Chábád mozgalom három évtizedét fogja bemutatni, hiszen 2019 augusztusában éppen három évtizede, hogy az Oberlander házaspárral megérkezett a Chábád mozgalom Magyarországra. A visszatekintés azonban természetesen nem korlátozódhat az ő munkájukra, hiszen az ő érkezésüknek a rendszerváltó hangulat nyitott kaput, az a hangulat és azok a történelmi események, amelyekről életre kapott a magyar zsidóság. Ezalatt a három évtized alatt a rendszerváltás idején felpezsdült zsidó közösséggel jó párszor megfordult a világ. Ezalatt felnőtt egy generáció, akiknek már természetes a vallásszabadság, sőt az is, hogy válogatni tudnak a zsidóság különböző aspektusait megjelenítő szervezeti kínálatból. Ahogy készültek ennek a számnak az anyagai, én és a kollégáim azt kutattuk, mit ért el ez a generáció, mi történt ezalatt a három évtized alatt a magyar zsidó berkeken belül és kívül.

Számomra egészen különös jelentősége volt ezeknek az interjúknak, hiszen ez a három évtized tulajdonképpen az eszmélésem első pillanataival kezdődött: általános iskolai tanulmányaimat nem egész két héttel azután kezdtem meg, hogy az Oberlander házaspár Magyarországra érkezett a Rebbe küldöttjeként – bár nyilván erről az egybeesésről akkor sem ők, sem én, sőt megkockázatom, a szüleim sem tudtak. Hihetetlenül aktív zsidó életbe nőttem bele: ifjúsági szervezetek, nyári táborok és tervek, mindenhol hatalmas tervek arról, hogy hova fogunk elérni 5-10-20-30 év múlva.

De azt a világot, amiben a mi gyerekeink eszmélnek – mert bizony a '90-es évek ifjú titánjai mára meglett családapák és családanyák – tehát ezt a világot senki meg nem álmodhatta volna. Ez a világ (kívül és belül egyaránt) annyira nagyon más, mint amiről álmodtak a gyerekkorom felnőtt álmodói...

Hogy jobb-e vagy rosszabb? Erre keressük a választ.

Szerkesztőségünk nevében kívánok édes új évet: *Sáná tová umetuká*, irattassunk és pecsételtessünk be jó esztendőre!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

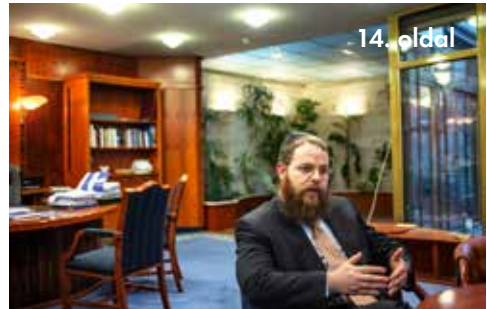
www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

A VISSZATÉRŐK ADJÁK A KÖZÖSSÉGI ÉLET BÁZISÁT
 „A legfontosabb dolog, ami a rendszerváltozással megváltozott: a zsidóság lelki értelemben felszabadult”

BORÍTÓ

(Fent) 1989. március 1. ellenzéki tüntetés (Fotó: MTI)

(Lent) 2019. A Bét Menáchem Héber-magyar Kéttannyelvű Általános Iskola látg báOmeri felvonulása (Fotó: Demecs Zsolt)

9. oldal

AKI VISSZAADTA A MAGYAR VALLÁSOS ZSIDÓSÁG HANGJÁT
 „Feledésbe ment, hogy a zsidóságnak van modern helyzetekről is a Talmudban, a Bibliában gyökerező véleménye.”

11. oldal

KÍVÜL-BELÜL: A MAGYAR ZSIDÓSÁG HÁROM ÉVTIZEDE
 „Sok mindent történt, sok mindent megcselekedtünk, sok mindent elértünk, de feladat maradt bőven”

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits – Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
 Achdut magazine is published by Chabad-Lubavitch
 The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
 Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
 E-mail: egység@zsido.com
 Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
 Oberlander Báruach rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna, Cseh Viktor, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
 ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit és magyarázatait tartalmazza.
 Kérjük, ne dobja el!

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Felnőtt egy generáció...
- 41 Hírek

REBBE

- 51 Koronázástól a közös vagyoniig
- 61 Nagy változások kezdetén
A magyarországi zsidóság a rendszerváltás utáni első években
Haraszi György írása
- 91 Aki visszaadta a magyar vallásos zsidóság hangját
Beszélgetés Oberlander Báruach rabbi
- 111 Kívül-belül: a magyar zsidóság három évtizede
Megyeri András Jonatán írása
- 141 A visszatérők adják a közösségi élet bázisát
Interjú Köves Slomó rabbi

JIDDISKÁJT

- 181 Mikve-propaganda nagyanyám
Dob utcai húsboltjában
A kóserhús ellátás a háború utáni években

191 5780. évi falinaptár

- 241 Hol tartunk 30 évvel a rendszerváltás után?
Réti János írása
- 271 Ez az én közösségem, az én otthonom
Interjú Feldmann Mussie-val
- 281 „Nekünk nem volt Mózesünk”
Interjú Frölich Róbert rabbi
- 301 Erő a mindennapokhoz
Beszélgetés Fritz Zsuzsával, a Bálint Ház igazgatójával
Ónody-Molnár Dóra írása
- 321 A főváros zsidó építészeti öröksége '89 óta
Hol voltunk, vagyunk és leszünk igazán zsidók az otthonainkon kívül?
Katzburg Sámuel írása

MISPÓHE

- 341 Ros hásaná és a sófár – mese
- 361 A magyar zsidó gasztronómia – könyvekben

ÉCESZGÉBER

- 381 Kognitív disszonancia
Rózsa T. Endre írása

LOVAGKERESZTTEL TÜNTETTÉK KI SZABÓ GYÖRGYÖT, A MAZSÖK ELNÖKÉT

Kiemelkedő tevékenységéért Magyar Érdemrend Lovagkereszt (polgári tagozat) kitüntetést kapott Szabó György, a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány kuratóriumának elnöke.

Az államalapítás ünnepe alkalmából kiosztott állami kitüntetést a budapesti Várkert Bazárban Gulyás Gergely Miniszterelnökséget vezető minisztertől vette át.

21 ÉVE VÁR MINDEN ÉRDEKLŐDŐT A ZSIDÓ SÁTOR A SZIGETEN

A Sziget Fesztiválon zsidók és nem zsidók, fiatalok és idősebbek egyaránt lelkesen ülnek le rabbiakkal beszélgetni, tanácsot kérni vagy tanulni valamit a zsidóságról.

Faith Áser, a budavári zsinagóga rabbija évek óta részt vesz a Zsidó Sátor munkájában, idén is egyik fő szervezője volt a sáternak: „Nem ismerem a statisztiká-

kat, de idén, mintha minden eddiginél több izraeli fesztiválózó lenne, ami lehetőséget teremt nemcsak a zsidóság tanainak terjesztésében, de a magyarországi zsidóság megismertetésében is.”

Stell Ajzik rabbi, aki két éve költözött hazánkba, szintén nagyon lelkes első „szigetelése” kapcsán: „Hallottam már korábban is a Sziget Fesztiválról, de nem gondoltam volna, hogy ennyire népszerű és hogy ilyen érdeklődés van a Zsidó Sátor iránt.” Elmondta, hogy a sátorhoz látogatott egy kuvaiti születésű fiatalember, akinek édesapja muzulmán ugyan, de édesanyja magyar zsidó. Most először találkozott „testközelben” a zsidósággal, feltette a tfilint és lelkesen ígéretet tett, hogy a jövőben, mivel nemrég költözött Magyarországra, el fog látogatni zsinagógába is.

REKORDÉRDEKLŐDÉS A LEGKÖSÉREBB GASZTROFESZTIVÁLON

„Az EMIH öröme szolgálna, hogy minden eddiginél nagyobb érdeklődés övezte a hazai Sóletfesztivált, Európa legnagyobb szabadtéri kóser gasztronómiai rendezvényét, ami immáron ötödik alkalommal vette kezdetét vasárnap délelőtt a belváros szívében” – ezekkel a szavakkal nyitotta meg az eseményt a rendezvény házigazdája, Köves Slomó rabbi és Vattamány Zsolt, Erzsébetváros polgármestere augusztus 25.-én.

10 ezer adag sóletet készítettek, mégpedig magyar, izraeli, jemeni és vegetáriánus verzióban, ami mellett más kóser finomságokat is lehetett kóstolni. Két színpadon zajlott a műsor: élő koncertek és pódiumbeszélgetések voltak, melyeken olyan neves személyiségek jelentek meg, mint Nógrádi Gábor író, Koltai Róbert színész, rendező, Hegedűs D. Géza Kossuth- és Jászai Mari-díjas színész, Fahidi Éva holokauszt túlélő, a Neokohn hírportál képviselői és Kornis Mihály író is.

HONDURAS ELISMERI JERUZSÁLEMET IZRAEL FŐVÁROSÁNAK

Juan Orlando Hernandez Izraelbe utazott augusztus 30-án, hogy felavassa hazájának „diplomáciai irodáját” Jeruzsálemben, elismerve azt Izrael fővárosának. A diplomáciai iroda az ország tel-avivi képviseletének kiterjesztése lesz.

Hernandez utazása előtt azt nyilatkozta döntéséről, hogy „számomra ez Jeruzsálem elismerése Izrael fővárosának”. A hondurasi külügyminisztérium szerint Izrael javasolta a közép-amerikai országnak, hogy költöztesse át követségét Jeruzsálembe, mely javaslatot jelenleg „vizsgálják”.

Mint emlékeztet, Donald Trump amerikai elnök 2017 végén döntött úgy, hogy elismeri Jeruzsálemet Izrael fővárosának, és tavaly májusban költöztette oda az amerikai nagykövetséget.

Azóta kevés ország követte a példáját, hiszen, ahogyan az izraeli lap is megjegyzi, a döntés heves tiltakozást váltott ki palesztin oldalról, akik Kelet-Jeruzsálemet saját fővárosuknak tekintik.

Más országok, mint például Magyarország, külgazdasági képviseletet nyitottak az izraeli fővárosban.

KORONÁZÁSTÓL a közös vagyoniig

Az őszi ünnepek közeledtével Menáchem Mendel Schneerson rabbi, a lubavicsi Rebbe, számos beszédben és írásban világította meg ezeknek a szent napoknak a különlegességét. Az alábbi – különböző címzetteknek kiküldött – levele átfogóan mutatja be az újévtől a Szukkotig terjedő időszak felépítésének spirituális sorrendjét.

Isten segítségével

5711. tisré hó 13. (1950. szeptember 24.)

Smuel Schneerson rabbi, a negyedik lubavicsi rebbe halálzási évfordulóján

Üdvözlés és áldás,

Az elkövetkezendő ünnepi hónapban, tisré havában, még inkább feladatunk, hogy kimutassuk szeretetünket embertársaink felé és mindannyian összefogjunk, jobban, mint az év többi hónapjában.

Ros hásaná a Király megkoronázásának ideje, amikor a világ királyát a saját királyunknak ismerjük el, hogy „legyen király Jesurun felett”. Ennek útja, hogy „a nép vezetői összegyűlnek, Izrael törzsei egységbe tömörülnek”.

Jom kipur előtt ki kell békítenünk embertársainkat, hogy [az imák alatt, az egész zsidó nép] az angyalokra hasonlítson, akik között nincs irigység vagy veszekedés.

Szukkot ünnepén az egység bölcseink tanításán keresztül valósul meg: „Minden zsidó méltó arra, hogy a szukában ülhessen”.

Smini áceret ünnepén bölcseink azt a gondolatot hangsúlyozták, hogy az Örökkévaló parancsa szerint *egy bikát és egy* kost hoztak áldozatnak, mert nehéz volt számára az elválás a zarándokoktól.

Ez még nagyobb hangsúlyt kap szukkot ünnepén, a négy növényre utaló „vegyetek magatoknak” parancs kapcsán, melynek szimbolikus magyarázata több forrásban is fellelhető, többek között annak tanításában is, akinek ma emlékezünk meg a halálzási évfordulójáról.

Miért éppen e növényekre esett a választás? Mert mindegyikük az egységet szimbolizálja. Ezenfelül még csokorba is kell fogni őket. Az etrog azokat a zsidókat jelképezi, akiknek tóratudásuk és jó cselekedeteik is vannak, a luláv és a mirtusz azokat, akik vagy tóratudással vagy jó cselekedetekkel rendelkeznek, a fűzfaág pedig azokat, akik egyikkel sem. Amikor azonban egy csokorba kötjük őket, az Örökkévaló azt mondja: „Fel fogom emelni a datolyapálmát”. Ez a zsidó népre utal. A „fel fogom emelni” szó héberül (*eele*) a négy növény nevének kezdőbetűit foglalja magába: *etrog, árvává* (fűzfaág), *luláv* (pálmaág) és *hádász* (mirtusz). [Az idézet és a zsidó nép kapcsolatát a következő mondat is alátámasztja: „Termeted pálmához hasonló”.]

Bölcseink azon megállapítását, hogy „minden zsidó méltó arra, hogy a szukában ülhessen” kiterjeszthetjük arra a megállapításra, mely szerint egy kölcsönvett szukával is teljesíthető az előírás, mely során minden szu-

Sófárfújás a Rebbe imaszobájában

kában ülő zsidó kölcsönadja a saját részét egy társának és így mindenki rendelkezik minimális, egy prutá értékű tulajdonrészrel az ünnepi sátorban.

Ez a gondolat jelenik meg szentéletű apósom, a Rebbe írásában, mely szerint a szuka a Végtelen lényegéből származó, mindent átfogó fényt jelképezi, és saját magunknak kell azt megalkotnunk, ahogy a Tórában áll: „Készíts magadnak”. Ez az istenszolgálatra, a Tóra parancsolatainak betartására és önmagunk fejlesztésére utal. Mindenkinek legalább egy prutá értékű részt kell birtokolnia a szukában, mert a prutá az a mennyiség, amivel már el lehet jegyezni egy menyasszonyt. Ez teremti meg a lehetőséget a számunkra, hogy az Ő jelenlétében lehessünk, belső energiával telve.

Bölcseink elmagyarázták és kihirdették, hogy az egy prutányi tulajdonrészhez kizárólag a többi zsidó által nyújtott kölcsönadás révén lehet hozzájutni, mert mindenkinek van olyan tulajdonsága, melyben magasabb szinten áll, mint a társa, így mindenkinek szüksége van a többiekre.

Áldásomat adom a boldog ünnepekhez és ahhoz is, hogy minél több ember számára szerezzon érdemeket, hogy „összefogjanak és teljes szível teljesítsék mennyei atyjuk akaratát”.

M. Schneerson

NAGY VÁLTOZÁSOK KEZDETÉN

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG A RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI ELSŐ ÉVEKBEN

A rendszerváltás idején a zsidó berkekben beinduló folyamatok gyökerei mélyen az előző évtizedekbe nyúltak vissza, megismerésük elengedhetetlen a '90-es évek robbanásszerű fejlődésének megértéséhez. HARASZTI GYÖRGY ÍRÁSA

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

Közvetlenül a *soá* után még 258 – többségében neológ irányzatú – gyülekezet alakult újjá Magyarországon, de a korai ötvenes években már csak körülbelül egynegyedük működött. 1956 elején a Budapesti Zsidó Hitközség közel 15.000 tagot számlált, de az '56-os forradalom leverése után ez a szám, amiképpen a hitközségeké is, radikálisan csökkent, jóllehet 1960-ban még legalább 115.000 zsidó volt Magyarországon. Az országban maradtak túlnyomó része Budapesten élt, illetve oda költözött, a vidéki zsidó élet szinte teljesen megszűnt. (A nyilvánosságban alig látható zsidóságot a neológia dominanciája fémjelzte: a hagyományörző réteg – eltekintve az előregedő zárványoktól – szinte teljesen eltűnt, túlnyomó részük elpusztult a holokausztban, maradékuk – a vallásellenes kommunista diktatúra restaurálása elől menekülve – a forradalmat követő hónapokban elhagyta az országot.) Bár a kommunista rendszerben még több zsidó intézmény formálisan működött, így a zsidó kórház, az árvaház, az öregek otthona és kóser élelmiszerről is gondoskodás történt, a zsidó élet kiszorult a nyilvánosságból. Az ortodox irányzatot 1950-ben beolvasztották a Budapesti Izraelita

Hitközségbe, a zsidó közösségi vezetők és rabbik kinevezését/megbízását az állami hatóságok jóváhagyásához kötötték. 1948 után az autonóm zsidó oktatási intézményeket betiltották, csupán egy középiskola (Anna Frank Gimnázium) és az Országos Rabbiképző Intézet működését engedélyezték, de ezek az intézmények is szigorú felügyelet alatt álltak. A zsidó közösségnek csak egy újság, az *Új Élet* kiadását engedélyezték, amelynek tartalmát szigorúan vallási témákra korlátozták, és elvárták tőle a hivatalos állami politikai álláspont képviselését is.

ZSIDÓSÁG 1956 UTÁN

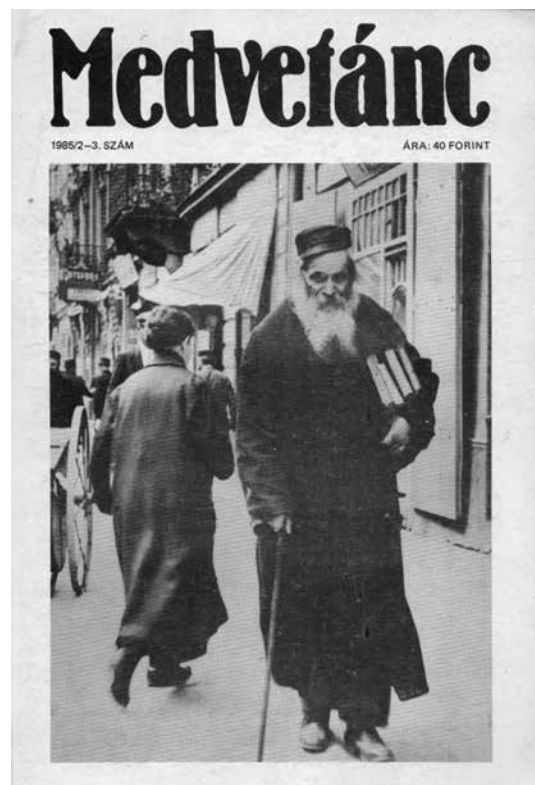
Bár a körülmények 1956 után egy kicsit enyhültek, *Scheiber Sándor*, a neológ Országos Rabbiképző igazgatója, a hazai zsidó tudományosság ikonikus alakja a hatvanas években egy magánbeszélgetésben a magyarországi zsidóság jövőbeli élettartalmát a *soát* követő feltartóztatathatlan demográfiai hanyatlás, a hagyomány átörökítésének tudatos negligálása és a kommunista diktatúrában totálisnak és visszafordíthatatlannak tűnő szekuláris asszimiláció következtében legfeljebb húsz évre taksálta. A szellemi *soában* a magyarországi zsidóság nemzetközi kapcsolatait, a rokoniakat is beleértve, korlátozni igyekeztek. 1967-ben Magyarország – szovjet nyomásra – megszakította diplomáciai kapcsolatait Izraellel, a cionista szervezkedéssel vádolt fiatalok ellen több bírósági ítélet is született. A nyolcvanas évek elején még úgy tűnt, *Scheiber* jóslata rövidesen beteljesedik. Két évtizeddel a háború befejeződése után a vegyes házasságok aránya meghaladta az 50%-ot,

az Anna Frank Gimnáziumnak 1977-ben csak hét növendéke volt, a *brit milák* száma pedig a nullához konvergált.

ÉLEDEZŐ KÖZÖSSÉG

A nyolcvanas évek közepén azonban – párhuzamosan a kommunista diktatúra gyengülésével és a háború után felnőtt zsidó generáció színre lépésével – sokak meglepetésére új irányzatok jelentkeztek, amelyek néhány éven belül átformálták, új életre galvanizálták a kommunista rezsim által lassú elsorvadásra ítélt hazai zsi-

Scheiber Sándor az Anna Frank Gimnáziumban tart órát 1963-ban (Fortepan)

dó közösséget. Egyre többen fedezték fel és vállalták zsidó gyökereiket. 1985-en a *Medvetánc* című folyóiratban megjelent Erős Ferenc-Kovács

András-Lévai Katalin „*Hogyan jöttem rá, hogy zsidó vagyok?*” interjú-sorozata. 1987. szeptember 14. és 1989. szeptember 14. között több lépésben helyreállt a diplomáciai kapcsolat Izraellel, ami ugyancsak hozzájárult a zsidó emocionális öntudat feltámadásához. Az 1980-as évek közepén – közel 40 éves szünet után – sor kerül az első kísérletre egy autonóm zsidó politika kialakítására is Magyarországon. Egy magát Salomnak nevező zsidó csoport a demokratikus ellenzék illegális kiadványában nyílt levelében politikai programot tett közzé, amelyik nyíltan kritizálta a kommunista állam egyházi és kisebbségi politikáját. Ebből a bíráló levélből nőtt ki a *Magyar Zsidó* három számot megélt ellenzéki politikai folyóirata (1987–1988) – Gadó György egy személyben írt és kiadott lapja –, amely éles kritika alá vette a politikai viszonyokat, de bírálta a hivatalos hitközségi vezetést is.

KIALAKULÓ SZERVEZETI HÁLÓ

A rendszerváltás hajnalán – 1988 novemberében a Magyar Tudományos Akadémia budavári dísztermében – első alternatív zsidó szervezetként megalakult a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület (Mazsike), amely egy-két évig igen jelentős szerepet

játszott a közéletben, a zsidó kulturális értékek őrzésével és terjesztésével; lehetővé téve az aktivitást, a magyar-zsidó kettős identitás kinyilvánítását a hitközség keretein kívül is. Lévén a Mazsike elsősorban a magyarországi zsidóság túlnyomó többségét alkotó szekularizált csoportosulások tetőszerve számos későbbi konfliktus (a hitközségi szervezetekhez, reformmozgalmakhoz való viszony, megosztott identitás, vallásosok kontra világiak stb.) csírái már ekkor fellelhetők működésében, ami a ma is fennálló egyesület fokozatos térvészteséhez, a hitközségi szervezet továbbéléséhez, bizonyos szempont-

ból nézve megerősödéséhez, hitéleti fellendüléshez vezetett. Olyan vidéki városokban is újraalakultak hitközségek, ahol hosszú ideig nem élt bevalottan zsidó család.

A neológ és ortodox hitközségek kikényszerített egysége, a MIOK a rendszerváltás után megszüntette önmagát (1990. december 9.) és a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségévé (Mazsihisz) alakult át. Néhány évig zsidó felekezeti csúcsszerveként a testület képviselte egyedülként a zsidóság érdekeit a magyar állam, a társadalom, a (keresztény) egyházak és a külföld felé. (Elnöke előbb Héber Imre, majd Feldmájer Péter, ügyvezető igazgatója – hosszú évtizedekig – Zoltai Gusztáv volt. 1994 és 2000 között a Mazsihisz élén dr. Schweitzer József személyében országos főrabbi állt, ezt az új tisztséget, a Mazsihisz közgyűlése hozta létre.) A Mazsihisz korábbi ortodox tagozata (megkülönböztető módon a neológia hitközségnek, az ortodoxia szent községnek nevezi magát) Magyarországi Autonóm, Orthodox Hitközség néven 1994-ben önálló szervezetté vált, de még közel 25 évig, teljes önállósodásáig, a Mazsihisz része maradt. (Az ortodoxia első elnöke Fixler Herman, főtitkára Herczog László, rabbija pedig az izraeli Hoffmann Áron volt.)

ALTERNATÍV ÚTVONALAK

A lassan függetlenedő ortodoxok mellett már 1989-ben (az Amerikai Egyesült Államokból érkező) Oberlander Bárucl rabbi vezetésével a hászid Chábád-Lubavics mozgalom is megtelepedett Magyarországon, amely – korszakunk vége felé – létrehozta saját intézményeit: zsinagógákat, óvodát, elemi és középiskolát. 2004-ben – végleg megtörve a Mazsihisz monopóliumát – megalakult a Chábád-Lubavics támogatásával az országos hatáskörű Egységes Magyarországi Statusquo Ante Izraelita Hitközség (EMIH).

A kommunista rendszer 1989. évi bukása után jó néhány zsidó vallási, oktatási, kulturális és politikai intézmény kelt új életre vagy került megalapításra. 1995-ös adatok sze-

Az elején: Oberlander Bárucl rabbi 1989-ben

rint Magyarországon 43 zsinagóga és imaház üzemelt, ebből 23 Budapesten, 20 pedig vidéken. Budapesten él nemcsak az ország, hanem Közép-Európa legnagyobb zsidó közössége: 23 működő zsinagóga és imaház mellett egy egyetem (az 1877-ben alapított Országos Rabbiképző Intézetből 2000-ben létrejött OR-ZSE), több iskola és óvoda, egy kórház, két szeretetotthon és számos temető volt az izraelita felekezet birtokában vagy befolyása alatt. A rászorulóknak rendszeres pénzügyi segítségre a Joint segítségével 1990-ben létrehozott Zsidó Szociális Alapítvány gondoskodott.

A rendszerváltást követően megerősödtek a különböző felekezeti szervezetek, civil és ifjúsági egyesületek, kulturális, oktatási és a sportélet, magyar-izraeli baráti társaságok alakultak. 1990. április 1-től újból engedélyezett az 1948-ban betiltott Magyar Cionista Szövetség (1990. április 1.), amely mindmáig képviseli és népszerűsíti a cionista elveket. A Nők Nemzetközi Cionista Szövetségének (WIZO) budapesti irodája jótékonyági, kulturális és társadalmi tevékenységet fejt ki. Budapesten található a Zsidó Világkongresszus Kelet-európai Irodája is. Rajta kívül több külföldi székhelyű szervezet is képviselést nyithatott Magyarországon, mint például a Joint vagy a kivándorlókat segítő Szochnut Iroda.

KÖNYV- ÉS LAPKIADÁS

Tucatnyi kiadványt jelentetett meg az 1989-ben létrejött Makkabi Kiadói Kft., a rendszerváltás utáni Kelet-Közép-Európa első zsidó könyvkiadója. Színes képet mutat a magyarországi zsidóság új életre kelt sajtója: 1997-re 17 lap jelenik

Örömtánc Ferihegyen 1989-ben,
az Oberlander házaspár érkezésekor

meg, köztük a ma is fennálló *Szombat* (1989 novemberétől), a Mazsike évente tízszer kiadott irodalmi és közéleti folyóirata, Kőbányai János szerkesztésében a *Múlt és Jövő* irodalmi és művészeti folyóirat (1988-ban egy antológia, 1989-ben két szám, attól kezdve negyedéves folyóirat folyamatosan), 1990-től az *Egység*, (a Chábád-Lubavics, majd az EMIH folyóirata) vagy mostanra megszűnt *Erec*, a Magyarországi Cionista Szövetségnek és a Szochnut Magyarországi Irodájának havi folyóirata és a *Córesz*, a Magyarországi Zsidó Diákok Szövetségének lapja.

IDENTITÁS-KERESÉS

A rendszerváltás-kori magyarországi zsidóság (lélekszámát háláhikusan minimálisan 54.000 a vegyes házasságokból születetteket is beszámítva körülbelül 120-160.000 főre becsülik, a szimbolikus szám: 100.000) a kommunista diktatúra örökségként – a diaszpóra más országainak zsidóságával összehasonlítva – a magyarországi zsidóság erősen elvilágiasodott, (túl)asszimilált volt. A zsidó identitás központi eleme nem a vallás, hanem a történeti emlékezet: az üldöztetéseké és az ősöké. A hazai zsidók mintegy 8%-a tekinthető hagyományörzőnek és körülbelül további 25%-uk tart valamilyen kapcsolatot a vallásos intézményekkel, többnyire „nagyünnepi zsidók”. Az alacsony számok ellenére jól látható tendenciák mutatják/mutatták a fiatalabbak (35 év alattiak) között a

zsidó tradíciókhoz és vallásos élethez való visszatérési hajlandóságot. Ennek érdekében az egymással versengő irányzatok egyik legfontosabb feladatuknak – a tradíciók újraépítésének jegyében – saját oktató-nevelő hálózatuk kiépítését tekintették. A Mazsihisz tulajdonában álló, időközben Scheiber Sándorra átnevezett (és 1998-ban új épületet kapó) neológ iskola mellett 1990-ben Budapesten létrejött a hitközségi támogatását élvező, de önálló intézményként működő liberális-szekuláris Lauder Javne elemi és középiskola, amely saját óvodával is rendelkezik. Ugyanebben az évben, amerikai segítséggel, megalakult a 12 évfolyamos ortodox Amerikai Alapítványi Iskola (American Foundation) is. A '90-es évek második felében több mint 1000 tanuló látogatja ezeket az oktatási intézményeket.

1989/90 után a zsidó közösség legaktuálisabb rövidtávú kérdései az újonnan jelentkező nyílt antiszemitizmus, a vele szorosan összefonódó egyéni és közösségi kárpótlás és a zsidók státusza az új Magyarországon. Az antiszemitizmus nyílt jelentkezését az 1990. évi választási kampánnyal, benne Csurka István drámaíró hírhedt 1990. január 14-i „Ébresztő, magyarság!” című rádiójegyzetével, eszmei szinten pedig Csoóri Sándor költő „Nappali hold” (1990. szeptember) című esszéjének közzétételével kapcsolják össze, az utóbbi, csapást mérve a neológia és a szekuláris zsidóság hitvallására, az állítja, hogy a magyar-zsidó összeforradás/szimbiózis (legkésőbb 1945 óta) lehetetlenség.

KÁRPÓTLÁSOK

1990 után a magyar országgyűlés több törvényt hozott az üldöztetések miatti egyéni és közösségi kárpótlásról. Az 1939 utáni (kiindulópontnak a második zsidótörvényt tekintve) kárt szenvedettek közül az 1991. 25. tc. alapján Magyarországon mintegy 30.000 zsidó és közvetlen hozzátartozóik részesültek az elkobzott javak után limitált kárpótlásban. (Ráadásul az élet utáni kárpótlás összegének megállapítása, tényleges

kifizetése, közel másfél évtizedig el is húzódott.) Egy másik törvény, amely valamennyi vallási közösség korábban elkobzott vagyonának közösségi kárpótlásáról rendelkezett, szabályozta a zsidó gyülekezet kárpótlását is. E törvény szerint a vallási közösségek – a zsidó gyülekezetet is beleértve – visszaigényelheték a korábban elkobzott ingatlanait, amennyiben használni kívánták azokat. A nem visszaigényelt javakért a Mazsihisz (utóbb paritásos alapon a többi zsidó képviselői szervezet is) éves anyagi kárpótlásban részesül. (A magyar állam felelősséget vállalt annak a több mint 1000 zsidó temetőnek a karbantartásáért is, amelyeket a zsidó közösség – anyagi források hiányában – nem tud gondozni.) 1997. április 10-én Magyar Köztársaság Kormánya létre hozta – a Párizsi Békeszerződésben vállalt, a kommunisták által elszabotált nemzetközi jogi kötelezettség teljesítésére – a Magyar Zsidó Örökség Közalapítványt (Mazsök), amely a kollektív kárpótlás kéréseivel foglalkozik. (Ez az alapítvány olyan állami forrásokkal/támogatással rendelkezik, amelyek a holokauszt után visszaigényelt zsidó vagyon nagyjából ezredrészeinek felelnek meg.) A Mazsök rendszeres támogatást nyújt azoknak a Magyarországon élő zsidóknak (köribelül 22.000 főnek), akik a második világháború vége előtt születtek.

NEMZETISÉGI KÉRDÉS

A zsidóság státusza, jellege mindmáig heves viták forrása. Történeti viszapillantásként – az első időszakból – itt most elegendő csupán annyit felidézni, hogy 1990 után a frissen létrejött és hamar elenyésző Magyarországi Zsidók Nemzeti Szövetsége (becslések szerint maximum 1000-1500 szimpatizánssal) eredménytelenül kísérlete meg, hogy a zsidóság Magyarországon nemzetiségi alapon szervezze meg magát. 2006 elején – kormányzati jóváhagyással – újabb akció, aláírásgyűjtés is kezdődött, de az országgyűlési nemzetiségi vitájának kitűzéséhez szükséges 1000 főnyi aláírást nem sikerült összegyűjteni.

AKI VISSZAADTA A MAGYAR VALLÁSOS ZSIDÓSÁG HANGJÁT

Beszélgetés OBERLANDER BÁRUCH rabbival

Amikor Oberlander Lázár, ortodox melámed 1949-ben elhagyta Magyarországot a családjával, álmában sem gondolta volna, hogy unokája egyszer egy dinamikus fejlődő közösség rabbija lesz Budapesten, néhány háztömbnyire attól a helytől, ahol felesége és fia a kóser húsboltot vezette (lásd Mikve propaganda című írásunkat). Oberlander Báruch rabbival három évtized munkájáról, kitérőt és nem várt célokról beszélgettünk. STEINER ZSÓFIA INTERJÚJA

- Amikor megérkeztek Magyarországra, nagyon szűk volt az ortodox zsidó közösség, és gyakorlatilag nem voltak haszidok. Hogy alakult ez az elmúlt három évtizedben?

- Egy picit hadd menjek visszább, hogy megnézzük, hogy alakult a zsidóság Magyarországon. Trianon előtt többségben voltak az ortodoxok – és ezt a kifejezést nem a hitközségi felosztás értelmében használom, hanem általában a szigorúan vallásos zsidókra. Trianon után, hogy elcsatolták Kárpátalját, Erdélyt és így tovább, akkor megváltozott az arány, de még mindig nagyon erős, komoly ortodoxia volt Magyarországon a két világháború között. Ezen belül is erősödött a haszidizmus, az összes híres nagy jesiva, nagyon kevés kivétellel, mind haszid irányzatú volt (pl. Pápa, Galánta stb.). A II. világháború nagy pusztítást vitt véghez a zsidóságban, de a holokauszt után ugyanúgy újraindult a vallásos élet. Az ember nézi a régi listát: majdnem minden városban újra megalakult az ortodox hitközség.

Miért van az a látszat, hogy Magyarországon főleg a neológok éltek túl a holokausztot? Mert a vallásos zsidók, amikor látták, hogy itt nagyon nehéz lesz zsidó nevelést biztosítani, akkor kivándoroltak. Leibler reb Joszl, aki a Vasváriban volt előimádkozó, azt mesélte, '56-ig naponta háromszor volt Böszörményben minyen. '56 után már sábeszkor sem volt – pár hét alatt elfogytak az emberek. Az a szigorúan vallásos réteg, amelyik túlélte a háborút és újraindította az életét, az nagyon gyorsan csomagolt és elment. A hitközségek egymás után bezártak, ami megmaradt, az beleolvadt a szocialista államhatalom által kreált MIOK-ba.

Amikor mi idejöttünk '89-ben, azt találtuk, hogy a neológiának volt sok zsinagógája, rabbija, az ortodoxia meg alig létezett, majd-hogynem feledésbe merült. Felnőtt egy generáció abban, hogy vagy a neológia van vagy semmi. Ez volt az egyetlen lehetősége annak, akit érdekelt a zsidóság – így lettek régi

ortodox családok gyerekei neológ rabbik például. A hagyományos vallásos zsidóságnak nem volt kínálata. A helyzet követelte a kínálat szélesítését és, hála Istennek, ez sikerült.

- Ezek szerint volt kereslet?

- Volt, volt kereslet és azóta is folyamatosan van. Megjelentettünk könyveket és azonnal elfogytak – nem folklórról írtunk, hanem az autentikus zsidóságról. Kezdvé az imakönyvekkel, a Hertz Bibliával és más könyvekkel – a valódi zsidóságról írtunk, és erre megvan a kereslet.

- Mi volt az, ami az ortodox életmód elfogyatkozásával feledésbe merült?

- Feledésbe ment az ortodox, a haszid hagyomány. Például az, hogy a zsidóságnak van különböző aktuális kérdésekről, modern helyzetekről is a Talmudban, a Bibliában gyökerező, háláchikus szaktekintélyekre támaszkodó véleménye. Nem volt az ortodox-haszid zsidóságnak hangja

Magyarországon. Mondok egy példát: 2003-ban a Medgyessy-kormány idején az Egészségügyi Tudományos Tanács titkárságának kellett előkészítenie a génkutatóról szóló törvényt, amihez szakvéleményeket kellett begyűjtenie többek között a vallási szervezetektől, világi etikusoktól, szakértőktől. Az a neológ vallási vezető, akit erre felkértek, felkeresett, hogy segítsek felkészülni, aztán végül átadta nekem az egész feladatot. Húsz kérdésre kellett felelni, a válaszok megjelentek később a *Zsidó jog és etika* című könyvünkben (61–69. oldal – *a szerk.*). Amikor végül összeültek a szakértők, nagy érdeklődést keltett, milyen komplex vélemények fogalmazódnak meg a rabbinikus irodalomban a kérdéssről.

Úgy érzem, sikerült helyreállítani, hogy az ortodox zsidóság véleménye is megismerhető legyen. Nagy gondot fordítok arra, hogy magyarul is elérhetővé tegyem azt a hatalmas rabbinikus irodalmat, amit a magyar ortodox rabbik hagytak maguk után. Így – bár volt egy tragikus szünet –, hála Istennek, újra hangot tudunk adni a hagyományos zsidó gondolkodásmódnak. Azt gondolom, hogy ez hozzájárult ahhoz, hogy a vallási élet szintje általánosan is sokat emelkedett, nem csak az ortodox zsidók körében.

– Öt évvel ezelőtti interjújában azt mondta (*Egység* magazin 80. szám), hogy az volt a nagy terv az ideérkezésükkor, hogy zsidóságot teremtsenek. Akkor azt mondta, hogy még van mit csinálni – hol áll ehhez képest most a nagy terv?

– Nagyon fontos volt, hogy egy széles közönséget tudjunk megszólítani, ennek az egyik fontos eszköze az internet. Egyszer egy prominens személy felhívott augusztusban azzal a panasszal, hogy a *zsido.com*-on még nincs fent a következő hanuka időpontja, pedig neki azt egy rokon látogatása miatt tudnia kellene. Ennek nagyon örültem – na nem a hibának, amiatt mérges voltam – hanem annak, hogy valaki, akinek hivatalosan semmi kapcsolata nincs a zsidósággal, tudta, hogy ezen a honlapon kell keresnie az információt. Ez a legfontosabb, eljuttatni az információt.

Az a terv, hogy minden kerületben legyen egy legalább sábeszkor működő zsinagóga. Ez megint ugyanaz a cél, hogy ott legyen a zsidóság szem előtt, meg lehessen találni, látszódjon, hogy nem tűnt el. Az érkezésünk után nem sokkal jött hozzánk egy filmrendező, hogy szeretné bemutatni az ortodoxiát, „ezt az eltűnt világot”. Elmagyaráztam neki, hogy az ortodoxia nem egy eltűnt világ, él és virul, biztosítva van a jövője – csak innen tűnt el, de külföldön él még a magyar zsidóság is.

– Miből látszik, hogy él?

– A Magyarországon működő – zsinagógaiban vagy oktatásban résztvevő – rabbinoknak a fele Chábád rabbi. Az, hogy ennyi embernek van feladata rabbiniként, nagyon jól mutatja az igények erősödését. Azelőtt egy zsinagóga voltunk mind, a Vasváriban, most már lehet választani. Ha csak egy rabbi van, és az nem szimpatikus, akkor nincs mit csinálni. Ha sok van, akkor mindenki megtalálja, aki tetszik neki... Persze kicsit veszteség is, hogy nem együtt vagyunk már, akkor például ott voltak az izraeliek is, lehetett barátkozni velük, lehetett héber szót hallani... de jobb, ha sok kisebb közösség van, több helyen a városban, mintha csak egy központi.

– Ez azt is jelenti, hogy fejlődik a közösségi élet?

– Ez egy olyan terület, aminek még tovább kell fejlődnie, de most elindult végre ez is. Kezdenek kialakulni

a zsinagógán kívüli kapcsolatok is a vallásos családok között. Ha valakinek gyereke születik, vagy ne adj Isten megbetegszik, mindig lesz, aki főzzen rájuk pár hétig. Vagy jó példa, amiről hallottam nemrég, hogy most a nyáron sok vallásos család közösen szervezett programokat. Nem kellett senkit figyelmeztetni, hogy kóser ételt vigyen, ez természetes volt, és felszabadultan lehettek együtt a gyerekek. Ezek jelentik a közösséget.

– Mi kell hozzá, hogy ez fejlődjön?

– Kell hozzá még több „magánember”, akik nem rabbik, de mégis tudnak tanítani, tudnak és akarnak a zsidósággal foglalkozni. Jó példa *Megyeri Jonatán*, a *lekváresjam* blog szerzője, akinek a zsidóságról szóló írásai rendszeresen *Index*-címlapon vannak. Most tekintsünk el a véleménycikkeitől, azokkal valaki vagy egyetért, vagy nem, de ez egy olyan út, ami visszaviszi az autentikus zsidóságot a vérkeringésbe. Ne csak akkor legyen szó az ortodox zsidóságról, amikor szidni kell őket.

Kell hozzá az is, hogy könnyebb legyen a mindennapi élet szervezése. Például, ami a nagy álmom része egyébként, hogy elérhető áru és jó kóser kínálat legyen. Épp a héten beszéltem erről az ezzel foglalkozó kollégámmal: az a cél, hogy egyszer a nem kóserrel megegyező áru hús legyen. Hogy könnyebb legyen átállni vagy visszaállni a kóserságra. Most megint van ebben egy kis megakadás, de ez egy fontos feladat.

– Sokat beszélünk arról, hogy mik voltak a tervek és ebből mi és hogy valósult meg. Van olyan dolog, ami meghaladta a kezdeti legmerészebb elképzeléseit is?

– Arra nem számítottam, hogy egyszer én leszek a *Budapesti Ortodox Rabbinate*s vezetője, és ezzel például válólevek felelőse leszek Magyarországon. Korábban Hoffmann Áron rabbi foglalkozott ezzel, de aztán abbahagyta. Nagyon nagy szükség volt rá, úgyhogy Hoffmann és több más külföldi rabbi bátorításával folytattam ezt a munkát. De erre eredetileg nem számítottam.

Kívül-belül: A MAGYAR ZSIDÓSÁG HÁROM ÉVTIZEDE

Harminc év hosszú idő. Persze történelmi szempontból nem feltétlenül, de egy ember életében mindenképpen. Harminc év alatt felnőtt majd két generáció, és a magyarországi zsidó közösség életében kétségtelenül az egyik legturbulensebb és legtöbb változást hozó időszak volt az 1989-től napjainkig tartó periódus. De mi történt ez alatt a közösségen belül - és kívül? MEGYERI ANDRÁS JONATÁN ÍRÁSA

A RENDSZERVÁLTÁS ÉVEI: AJTÓK NYÍLNAK, MINDENKI A HELYÉT KERESI

A rendszerváltás kikiáltása a hazai zsidóság életében drasztikus változásokat hozott. Egyik pillanatról a másikra nyílt ki a világ az eladdig izolált, a nemzetközi és mainstream zsidóságtól alapvetően elzárt hazai zsidó közösség előtt.

A változások a zsidó közélet minden területét érintették, az infrastrukturális rendszereken keresztül a vallási és kulturális életen át a diplomácia kapcsolatokat.

A rendszerváltás évében Magyarországon a zsidó közösségek képviselőit a MIOK, a Magyarországi Izraeliták Országos Képviselőlete látta el, mely az állam által létrehozott és annak elvárásait teljesítő szervezet volt, tovább azonban ez a szervezet, legalábbis a jelenlegi formájában, nem tudta hatékonyan érvényesíteni a zsidó közösségek érdekeit és válaszolni a kor kihívásaira és a megváltozott körülményekre. Megalakult hát a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége, a Mazsihisz, mely ernyőszervezetként igyekezett képvisellel ellátni a különböző hazai zsidó közösségeket.

ÚJ ZSIDÓ SZERVEZETEK

Mindeközben megjelenik hazánkban számos zsidó szervezet, vallási és világi egyaránt, mely az eddig a vasfüggöny mögött ragadt, hagyományaitól nagy részben elszakított és a zsidó tradíciókról keveset tudó közösséget igyekezett szolgálni és visszavezetni a mainstream zsidóság világába.

Talán legnagyobb hatású külföldi „import” az Oberlander házaspár megjelenése volt 1989-ben,

akik a lubavicsi Rebbe küldöttjeként a régióban elsőként kezdtek elhivatottan foglalkozni a hazai zsidók hagyományokhoz való visszavezetésével. *Oberlander Báruch* és *Batsheva* tevékenysége a hazai zsidó élet minden területén érezhető volt, szinte azonnal. Könyvkiadás, oktatási programok, egyéni és csoportos tanulóórák, zsidó újság és ki tudja, még mi minden adott új energiát a magyarországi zsidó közösségnek. Talán a legemblematikusabb tevékenység a Nyugati téri hanukai gertyagyújtás, mely azóta Magyarországon is hagyománnyá vált, pedig a hazai zsidó közösség kezdetben nagy fokú távolságtartással szemlélte ezt az „amerikai zsidóskodást”.

Megjelent számos cionista szervezet is, így a *Hásomer Hácáir*, a *Hábonim Dror*, a *Bnei Akiva* és még jó néhány más szervezet.

OKTATÁS

Két új zsidó iskola is nyílt. A már meglévő Anna Frank Gimnázium mellett megnyitotta kapuit a Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskola is, először a Tárogató úton, bérelt ingatlanban, később saját kampuszon a Budakeszi úton, ahol óvoda, általános és középiskola is kiszolgált az egyre nagyobb érdeklődést. Ezzel párhuzamosan megnyitották Magyarország első ortodox zsidó iskoláját is a Wesselényi utcában, ahol az 1990-1991-es első tanévben több mint 450 általános iskolás és gimnáziumi diák kezdte meg tanulmányait és ismerkedhetett meg a zsidóság alapjaival. Az Amerikai Alapítványi Iskolát a torontói Reichmann család finanszírozta és David Moskovits amerikai üzletember menedzselte igazán kiváló tanári gárdával.

A Joint és a Lauder Alapítványának együttműködésében megnyílik a térség legnagyobb zsidó nyári tábora a volt szarvasi kemping helyén, és a Szarvasi tábor, mint „márkanév”, kezd megerősödni az évek során.

VÁLTOZÁSOK A VILÁGBAN

Mindeközben Izraelben is történelmi jelentőségű események történnek. Az 1991-es Öböl-háború nem csak a térséget tartja rettegésben, de szinte az egész világot, ugyanakkor pont ebben az évben tud Izrael vagy tizennégyezer etiópai zsidót kimenekíteni a polgárháború sújtotta országból az ősi zsidó hazába. Még ennek az évnek a végén összetrombitálják a madridi békekonferenciát, melynek célja a megakadt izraeli-palesztin béketárgyalások újraindítása. 1993-ban Jichák Rábin izraeli kormányfő és a Jasszer Arafat a PFSZ vezetője főként amerikai közvetítésre aláírja az oszlói békeszerződést, melyet egy évvel később az Izrael és Jordánia közti, azóta is érvényben lévő békeszerződés követ. 1995 novemberében meggyilkolják Rabint. A hír az egész világot sokkolja. Zsidó ölt zsidót.

A kilencvenes évek elején megindul a szovjet zsidók alijája Izraelbe, a folyamatban Budapest sok esetben tranzitállomásként funkcionál. A nagyszámú orosz zsidót igyekeznek a legnagyobb titokban átutaztatni az országon, 1991. december 23-án azonban szélsőbaloldali terroristák mégis merényletet követnek el alijázó zsidók egy csoportját szállító busz ellen. Az isteni gondviselésnek hála azonban a bomba későn robban, így senki sem hal meg a támadásban. Az eset azonban kijózanító

volt mind a magyarországi, mind pedig a világ zsidósága számára.

Telnek-múlnak az évek, a zsidó ifjúsági szervezetek egyre nagyobb beágyazottsággal bírnak, az iskolák népszerűsége töretlen annak dacára, hogy a kezdeti eufória lelkese-
dése az évtized közepére némileg alább hagy.

Hitközségi szinten inkább csak személyi változások érzékelhetők, a rendszerszerű megújulás egyelőre még várat magára.

A 2000-ES ÉVEK: A KEZDETI EUFÓRIA UTÁN MEGINDUL A STABILIZÁCIÓ

Az új évezred derekára azt lehet mondani, hogy funkcionáló zsidó közösség működik hazánkban. Úgy az oktatás, mint a hitéleti ellátás területén jelentős fejlődések mentek végbe. Az addig egyeduralkodó Hanna étterem babérait egy időben a Klauzál téren működő Shalom étterem, majd később az onnan fél sarkra lévő Kings Hotel fenyegette, de a Kazinczy utcai Carmel étterem kóserrá válásáig a stabilitás mégis csak a Hannát jellemezte.

A kóser ételkészítés-ellátás dőcögve ugyan, de valamelyest javult a rendszerváltás utáni másfél évtizedben, de az igazi áttörés elmaradt.

A reprezentáció szintjén azonban drasztikus változások voltak megfigyelhetők. Olyanok, amelyeket kezdetben nem sokan vettek komolyan, azonban hosszútávon jelentősen átrajzolták a hitközségi képviselő képét. Az ortodoxia, mely egy ideig a Mazsihisz taghitközségeként működött, autonómmá vált, visszatérve a korábbi hagyományokhoz. Ez ellen a Mazsihisz neológ vezetésének nemigen volt kivetnivalója, hiszen a finanszírozás továbbra is a Síp utcán keresztül érkezett és voltak bizonyos közös pontok, mint például a kóser hús ellátás, melyben a két hitközség egymásra támaszkodott.

A kétezres évek elején azonban a Chábád-Lubavicsi mozgalom képviselői úgy döntöttek, hogy saját hitközséget formálnak, mert úgy érezték, hogy a Mazsihisz nem adja meg a kellő támogatást még csak eszmei szinten sem.

2004-ben megalakul az EMIH annak a Köves Slomónak a vezetésével, akit Magyarországon avattak ortodox rabbivá, elsőként a második világháború után.

Az EMIH nagy elánal igyekszik megszilárdítani jelenlétét nemcsak a vallási élet területén, de működését és szerteágazó tevékenységét igyekszik formálisabb keretek közt is kifejtetni.

A nagy változást az egyházügyi törvény hozza, mely a hazai zsidó hitközségek közül hármát is történelmi egyházként ismer el, a Mazsihisz neológ, a MAOIH ortodox és az EMIH status quo irányzatokat.

Az államilag elismert egyházi bejegyzés legalább három szempontból nyer jelentőséget az elkövetkezendő években a hitközségek számára. Elsősorban fontos presztízzsel bír, másodsorban a bejegyzett egyház jogosult az egyházi 1%-os SZJA-ért kampányolni, harmadsorban az új felállás lehetőséget teremt az állam által korábban csak a Mazsihiszen keresztül csatornázott ún. örökjárdék újraelosztására. Az újraelosztásnak igazából csak nyertesei voltak. Nyertese volt a Mazsihisz, hiszen sokkal kevesebb pénzről kell lemondjon a két másik hitközség javára, mint ahogy azt azok mérete és az ellátott feladatok indokolták, ráadásul az új elosztás kőbe lett vésve, így azon változtatni nemigen lehet már, akkor sem, ha a például az EMIH mögött álló közösség jelentősen nőtt az arány meghatározása óta. Nyertes a MAOIH, mert az EMIH munkájának köszönhetően jutott a közvetlen forrásjuttatáshoz és persze nyertese lett az EMIH is, legalábbis rövid-középtávon, hiszen a forrás segített

a hitközség szilárd anyagi bázisát megteremtteni.

A kétezres évek Izrael Államában is „mozgalmasan” telnek. Az évezred elején kezdi Izrael megépíteni a Judea és Szamária körüli biztonsági kerítést védelméül az egyre szaporodó palesztin támadások ellen, 2005-ben pedig Ariel Sharon, akkori miniszterelnök elrendeli a Gázai övezetből való teljes kivonulást. A döntés óriási vihart kavart, számtalan zsidó telepés válik otthontalanná, komplett zsidó települések néptelepednek el, illetve költöznek beléjük palesztinok. Sharon a rá következő évre agyvérzést szenved és kómába esik, ahonnan soha nem fog már felépülni, helyét Ehud Olmert veszi át miniszterelnökként.

Még ugyanebben az évben megkezdődik a libanoni háború, amelynek keretein belül Izrael a határos Hezbollah terrororganizáció állásait támadja. A nyugtalanság a Gázai övezetben is elkezdődik, annak dacára, hogy a fájdalmas döntéstől mindenki legalább részleges békét remél. 2008-ban kitör a háború Gázával, mivel az övezet vezetését a radikális Hámász terrororganizáció veszi át, akik folyamatosan rakétákkal támadják az izraeli településeket. Néhány hónap alatt ugyan sikerül részlegesen megbénítani a Hámászt és elérni az ideiglenes tűzszünetet, a béke még sokáig várat magára. Izrael a Gázai övezetet részleges blokád alatt tartja, tartva az oda irányuló fegyvercsempészetől, ez ellen tiltakozásul Törökországból „segélyszállítmány” indul az övezetbe. Az izraeli hadsereg, érvényesítendő a blokád, rajtaütést hajtott végre a Mavi Marmara néven elhíresült hajón: kilenc „békeaktivistát” hatástalanítanak és bár a jog betűje szerint Izrael jogosan jár el, óriási diplomáciai és közéleti vihart kavart az incidens.

A 2010-ES ÉVEK: KONSZOLIDÁCIÓ, ÉPÍTKEZÉS, VERSENY

A második évezred második évtizedére már mindenki „kényelmesen” érzi magát pozíciójában.

A hitközségek életét leginkább

a kiélesedett verseny jellemzi. A Mazsihisz háza táján komoly személyi változások tapasztalhatók, a korábbi vezetést új követi, de a strukturális változások még mindig elmaradnak. A neológia útkeresésben van, öndefiníciójának kialakítása, nemzetközi beágyazottságának megteremtése nem tűnik egyszerű feladatnak.

Az ortodoxia háza táján lassú lémpülés tapasztalható. Háborús és a háború utáni generációk elmúlása, a fiatalok felé való bezárkózás és a vezetés hiánya mind vallási, mind világi oldalon az ortodoxia Dob utcai központját zárandokok központjává teszi, helyi tagok vagy érdeklődők nemigen jelentkeznek.

Míndeközben az EMIH a vallási és a közösségi életben is igyekszik újítani. Felújításra kerül az Óbudai Zsinagóga és visszanyeri vallási funkcióját, fesztiválok indulnak, zsinagógák kerülnek kialakításra, érdekképviseleti szervek és szegénykonyha alakul, miközben folytatódnak az immár évtizedes hagyománnyal bíró programok és aktivitások is.

A szabad szemmel is jól látható, illetve a sajtóban nagy nyilvánosságot kapó EMIH-es tevékenységek a Mazsihiszt is arra sarkallják, hogy „felvegye a kesztyűt”, több-kevesebb sikerrel.

Miközben zsinagógák újulnak meg és egyre nő a közösségi programok száma, a zsinagógák látogatóinak és a hitéletben aktívan résztvevők számában csak lassú növekedés tapasztalható. Magyarázatot erre a régen várt és fontos zsidósággutató eredményei is csak részlegesen

adnak. Egy bizonyos, a régi mód-szerek egyre kevésbé működnek, minden közösségnek feladata újabb és újabb irányokat találni a hazai zsidók megszólítására.

Talán az egyik legnagyobb változás az oktatás területén történik, melyben vannak jó és kevésbé jó fejlemények. Miközben a Lauder és a Scheiber iskolák népszerűsége szinte töretlen, az immár MAOIH által működtetett Wesselényi utcai iskola „lélegeztető gépen van”. Az úrt a Chábád mozgalom gimnáziuma kívánja betölteni, mely jól kiegészíti az EMIH már korábban megindított és sikeresen működő óvodáját és általános iskoláját.

Az új évezred második évtizede a politikai életben is pozitív változásokat hozott, miután Magyarország és Izrael viszonya korábban soha nem tapasztalt minőségűvé fejlődött. Az izraeli kormányfő többnapos látogatása Budapesten, majd az ezt követő magyar miniszterelnöki vizit tovább erősíti a két ország stratégiai szövetségét.

Szükség is van hasonló szövetségekre, hiszen a zsidó állam az új évezred második évtizedében sem mentes a konfliktusoktól. Egy sikeres, több éve Gázában fogva tartott fiatal zsidó katona kimenekítése reményt adhatna az ország lakói és a nemzetközi zsidó világ számára, azonban 2012-ben, válaszul az övezet uralma alatt tartó Hámász rakétatámadásaira, Izrael megindítja újabb katonai hadműveletét irányított célpontok ellen. A konfliktus sokáig húzódik és annak csak nemzetközi békítő folyamat vet véget.

Az új amerikai elnök figyelemre méltóan Izrael-barát politikája és nem-konvencionális diplomáciai megoldásainak eredményeképpen 2017-ben az Egyesült Államok Jeruzsálemet ismeri el Izrael fővárosának, fél évvel később pedig a Golán-fennsíkot Izrael szuverenitása alá helyezi. A döntések, bár kavarnak némi politikai vihart, a szkeptikusok által vizionált harmadik intifáda elmaradt, a világ megbékélt az új szituációval.

FELADATOK, KIHÍVÁSOK, JÖVŐKÉP

30 év hosszú idő. Sok mindent történt, sok mindent megcselekedtünk, sok mindent elértünk, de feladat maradt bőven, hiszen volt egy momentum, valamikor a kilencvenes évek elején, melyet valahogy mégis jobban ki lehetett volna használni. Sokan sokat tettek, jó szándékkal, konstruktivitástól vezérelve, azonban, úgy tűnik, még többünkre volna szükség ahhoz, hogy a közösségben rejlő potenciált, az ősök által ránk hagyott örökséget még sikeresebben hasznosítsuk. 30 év alatt sok-sok ezren kerültek ki a zsidó iskolákból, a nyári táborokból, olyanok, akik első kézből kaptak „ízlelőt” a zsidóságból. Vajon sikerült meggyőző és hiteles képet kialakítanunk annak érdekében, hogy kellően attraktív legyen őseink hite a jövő generáció számára?

Az alapokat megteremtettük, de dolog maradt bőven. Így tehát az a kérdés, hogy miként sikerül a következő generációt is bevonni ebbe a munkába és „kifaragni” a jövő vezetőit.

A VISSZATÉRŐK ADJÁK A KÖZÖSSÉGI ÉLET BÁZISÁT

A nyolcvanas években volt egy kialakult kép a zsidóságról Magyarországon az emberek között. Általában azt gondoltuk, hogy ők azok, akiket a II. világháború alatt üldöztek, haláltáborokba deportáltak, gettóba zártak, a szovjetek szabadították fel őket, ezért ők főleg kommunisták és azért hagyják őket békén, mert együttműködők, asszimilálódtak. **Köves Slomó** rabbival arról beszélgetünk, hogy az 1989-es rendszerváltás óta miként változott meg Magyarországon a zsidóság élete, identitástudata, az intézményrendszer, az oktatás és mik a mai tendenciák a jövőre vonatkozóan. **JUHÁSZ VALI INTERJÚJA**

- Hogyan változott a zsidóság az elmúlt 30 évben? Miként polarizálódott és/vagy vált közösséggé?

- Ahogyan a felvezetőben is benne van, volt egy kialakult kép a közvéleményben a zsidóságról. A kommunista rendszernek ugyanis az volt a lényege, hogy minden szabadon választott identitást megvonjon, és ő határozza meg, hogy a nyilvánosságban hogyan jelenjenek meg a különböző csoportidentitások. A zsidóság leosztott szerepét a központi irányelvek határozták meg és ez az volt, hogy a zsidóság szimbolizálja a fasizmus áldozatait és a nyilvánosságban ők ebben a formában jelenjenek meg. Minden más identitáselem maradjon a magánszférában. Ezért a zsidóság volt az a „társaság”, akik a holokauszt-megemlékezéseket tartják, akik időről időre legitimálják az államhatalmat azzal kapcsolatban, hogy a fasizmus egyetlen ellenszere a kommunista rendszer és a zsidóság ennek érdekében kompromisszumokra is kész. Ennek a hitelességét igyekeztek megadni azzal, hogy vannak zsinagógák (például a Dohány utcai) és ami azoknak a falai

között történik, teljesen el volt zárva a nyilvánosságtól. Főleg az idősebb korosztály volt az, aki még tartotta valamelyest a szokásait – de a zsidóság tevékenysége leginkább a szociális gondozórendszerhez (Szabolcs utcai kórház, Amerikai úti klinika, népkonyhák) kapcsolódott.

Ez – a legitimáción túl – azért is volt fontos a hatalom számára, mert ez a közösség így egy homogén, csak ezekről a témákról szóló, főként idős emberekből álló maszszaként jelent meg. Így a fiatalok felé le is zárta azt a lehetőséget, hogy magukat egy ilyen autonóm identitásban találják meg. A zsidók maguk sem nagyon jártak a zsidó intézményekbe – tisztelet a kivételnek, akiknél a családi hagyományok nem veszték ki teljesen –, ezt ők is inkább saját maguk otthon élték meg. A legfontosabb dolog, ami a rendszerváltozással megváltozott: a zsidóság lelki értelemben felszabadult, az identitás megválasztásának a lehetősége valóban megadatott és ezzel sok minden a felszínre került.

Az előzőekhez hozzátartozik még, hogy azzal párhuzamosan, hogy egy

homogén képet adtak a zsidóságról a fasizmusáldozataiként beállítva őket, azt nem akarták, hogy a fasizmus és a holokauszt történetéről túl sok szó essen a nyilvánosságban. Azért nem akarták, mert ha a történelmet elkezdjük valóban kutatni, akkor ezek a leegyszerűsítő értelmezési keretek megszűnnek, nem tarthatóak, és a másik oldalról az a felülről diktált, az egész magyar társadalomra kiterjedő általános identitáskép – amelyben a homogén osztályokba sorolás volt a legfőbb szempont – megszűnt volna, mert lett volna egy olyan hivatkozási pont, amihez mindenki másképp viszonyulhatott volna az egyedi családi történetek alapján. Ezek mind felszabadultak a rendszerváltozással, önmagában a szólásszabadsággal, a szabad gondolkodással és azzal, hogy úgy mond az a fajta gondolat, hogy az ember önmaga saját identitást választhasson, egy olyan orientáció volt az egyénnek a zsidó közösségen belül, hogy elkezdhessenek a zsidó identitásukról gondolkodni.

Nem arról van szó, hogy a zsidóság polarizálódott, hanem hogy egyáltalán létrejött.

– Milyen jelei voltak annak, hogy „létre kellett jönnie” a zsidóságnak? Hol „vesztek el”?

– A napokban beszélgettem egy holokausztkutató történésszel, aki szerint megdöbbentő volt az, hogy amikor a holokausztról esett szó a nyolcvanas években az iskolákban, akkor zsidókról nem volt szó. Arról, hogy kik azok a zsidók, hogy jutottunk ide, hogy pont a zsidók szenvedték el a holokausztot. Hogy miként reagáltak a zsidók erre stb. – erről nem volt szó. Nácikról és fasisztákról volt szó. Ez is illeszkedett abba a narratívába, hogy a zsidók ugyan szereplői ennek a történetnek, de csak annyiban, amennyiben ők ezt a történetet szolgálják. Nem a főszereplők, hanem mellékszereplők voltak.

– Milyen fázisai voltak a zsidó identitás-keresésnek, az erről való gondolkodásnak az elmúlt 30 évben?

– Személyes megítélésem szerint két fázisról beszélhetünk: elsőként volt egy belső, személyes felszabadulás, ami nagyon sok zsidó származású ember mellett a társadalom számos tagjának az érdeklődését is felkeltette és egy nagy fellángolást eredményezett a gyökerekhez való visszatalálásban. Ebben a korszakban infrastruktúra nélkül, de a lelkesedéstől hajtva nagyon sok közösség, fórum, szerveződés jött létre. Ilyen volt például az első között megalakult Mazsike és a különböző cionista mozgalmak. Vallási oldalról pedig – egy-két fiatal neológ rabbit leszámítva – inkább az ortodox vonalon talált vissza sok fiatal a valláshoz. Voltak bár micvó táborok például, viszont nem volt infrastruktúra, amin megtapadjon a lelkesedés indította felszabadulási hullám. Amikor ez a fellángolás elindult, nem igazán volt lehetősége egy fiatalnak, hogy vallásos zsidóvá váljon. Nehezen volt beszerezhető kóser élelmiszer. A Kazinczy utcában egy pincében volt csupán kóser vágás. Nem volt kóser pékáru, tej. Nem voltak imakönyvek és olyan kiadványok, amikből tanulni lehetett. Kulturális vonalon: nem volt színház, újságok, intézményhálózat, iskolák. Ezeknek a beindításához időre volt szükség.

Ezért nagyon sokan, akik ebben az időben bekapcsolódtak, azok vagy kiestek ebből a körből egy idő után vagy elmentek az országból. A kilencvenes évek elején tudomásom szerint nagyjából 3-4000 ember alijázott. Egy részük egy idő után visszajött, de vannak olyanok is, akik – ha lett volna intézményrendszer akkor – ma komoly erősítést jelentenének a zsidó közösség gerincének. Akik komolyan gondolták a cionizmusukat, nyilván kimentek Izraelbe, de egy részük itthon maradt volna, ha lett volna infrastruktúra, aminek segítségével megtapadhatott volna a zsidóságuk. Házasodni, tanulni, iskolába járni a gyerekeket nem volt lehetőség még – ez volt a fő ok.

– Meddig tartott az első reveláció és annak „lcsengése” után hogyan tudott mégis újra talpra állni a zsidó közösségszervezés?

– Ez az első fellángolás körülbelül a '90-es évek végéig tartott, és ebben része volt az akkor alakult zsidó-kötődésű iskoláknak is, de ezek nem voltak hosszú életűek.

Úgy a 2010-es évek közepére felnőtt egy új nemzedék, akik már nem a szocializmusban szocializálódtak. Sokan, akik kimentek külföldre, visszajöttek, nyelveket beszéltek és ezzel együtt elindult egy infrastrukturális építkezés. Ezt tartom én a második fázisnak.

Ebben a második fázisban az EMIH-nek (akárcsak a korábbi fázisban a Chábád mozgalomnak) vezető szerepe volt. Sok minden más is létrejött: megalakult a Bálint Ház, intézményesült a szarvasi tábor, a Scheiber iskola tudott magyar tanári gárdával dolgozni.

– A Chábád Mozgalom és később az EMIH hogyan kapcsolódott be az infrastruktúra kialakításába?

– Bölcsődét, óvodát, iskolát alapítottunk, létrejött az EMIH maga, lapokat indítottunk, könyveket adtunk ki. Az a fajta nagy fellángolás nem tért már olyan revelációval vissza, viszont azzal, hogy elkezdődött az építkezés, kialakult a folytonosság, be lehetett kapcsolódni a zsidó életbe. Azonban az internet és a virtuális közös-

ségi élet megjelenésével a társadalmi közeg sok tekintetben megváltozott: kevesebben járnak el eseményekre „fizikailag”, ezért alkalmazkodni kell a mai nyelvezethez. De ha már van közösség, akkor az infrastruktúra

megtartja a közösséget akkor is, ha már nincs meg a kezdeti fellángolás. Ha például beindul egy gimnázium, ahova a gyerekek nem feltétlenül a zsidóság miatt kezdenek járni, hanem valamilyen más okból – akkor ez bevonzza az embereket – ezt látjuk a saját munkánk során. Nincs is más út, mint az infrastruktúra-építés. Ha épül egy sportpálya, akkor oda le fognak menni focizni, kézilabdázni, bármit sportolni, mert van hol. Ez a fajta építkezés nagy lendületet kapott – nem csak az EMIH oldaláról – a 2000-es évektől.

– Jogilag milyen változások léptek életbe a rendszerváltozás kapcsán a zsidóság könnyebb szervezhetőségében?

– Egyrészt megalakulhattak a civil és vallási szervezetek, így könnyebbé vált a közösségszervezés. Az uniós csatlakozás a környező országokkal való kapcsolattartásnak és az elérhetőségnek lendületet adott – könnyebben be lehetett szerezni a kóser ételeket, el lehetett menni más országokba kapcsolatokat teremteni, azokból az országokból jöttek ide ugyanezért. Az uniós pénzekkel pedig a zsidó közösségi intézményháló kialakításának a fejlődése is beindult. A 2010 utáni időszakban sok zsinagógát újjáépítettek, építettek újjá, szociális intézmények, közösségi terek, iskolák alakultak.

- A polarizáció, a megosztottság mennyiben változott az elmúlt 30 évben – a társadalmi változások összehozták inkább a zsidóságot vagy elválasztották a különböző nézeteket képviselőket – ahogy ezt a társadalom egyéb szegmenseiben is megfigyelhetjük?

- Ha most összeszámoljuk, hány működő zsinagóga, hány szervezet, hány sajtótermék, hány közösségi oldal van, akkor egészen biztos vagyok benne, hogy a ma különböző formában aktív szereplői a zsidó közösségi létnek többen vannak, mint a '90-es években. Hiszen sokkal több lehetőség van az infrastruktúra kiépülése és a platformok sokfélesége miatt az identitás megélésére. Aki heti rendszerességgel megjelenik valamilyen zsidó vonatkozású közösségben, szervezetben, zsidó honlapot olvas – szerintem 7-8000 ember legalább. Ilyen számok a kilencvenes évek elején nem voltak. Hány ember jár péntek esténként a zsinagógába? – Szerintem legalább ezer. A kezdeti időkben ez sem volt elmondható. Mindenki ismert mindenkit. A kilencvenes évek elején mindenkit ismertem, aki zsinagógába járt Budapesten. Ha növekszik az infrastruktúra, ha több a lehetőség, akkor lehet, hogy az még több darázsfészeknek tűnik, de összességében mégis több embert von be és a kapcsolódási pontok inkább bővülnek, mint fogynak.

- De talán az éles hangú viták a nyilvánosságban még sem voltak korábban úgy jellemzőek, mint az utóbbi években...

- Más kérdés, hogy valóban az utóbbi pár évben – ebben biztosan van egy magyar vagy közép-európai sajátosság – kiéleződött egy ellenállás a nyilvános térben a különböző zsidó szervezetek között. Itt elsősorban a Mazsihisz-EMIH közötti ellentétéről szoktak beszélni. Bár hozzá kell tennem, hogy az EMIH felé kezdetektől fogva nem volt kifejezetten baráti a Mazsihisz vezetősége. Az utóbbi 3-4 évben – különböző hullámokban – a Mazsihisz ellenséges megnyilvánulásai még jobban radikalizálódnak. Talán az lehet ennek az oka, hogy

a Mazsihisz egyes világi vezető úgy gondolják, a Mazsihisz intézményrendszerének, finanszírozásának, politikai súlyának a léte forog kockán, ezért mindent erre tesznek fel – ez egy nagyon rossz és káros hozzáállás, amely sem a Mazsihisz belső fejlődése szempontjából nem tesz jót, sem pedig azért, mert úgy általában ijeszt el sok embert a zsidó közösségi élettől. Ezt többször elmondtam Heisler Andrásnak is. Az EMIH-ben a más zsidó szervezetekkel való küzdelemről való diskurzus nem a mindennapok része. A zsinagógai, közösségi összejöveteleken, akárcsak a nyilvános megszólalásokban, kerüljük az ilyen jellegű témákat. Amúgy meggyőződésem, hogy ez a nyilvános ellenkezés egyre inkább alább is fog hagyni.

- Hogyan lehetne ezen változtatni és egy jó irányba elindulni?

- Mi ezen a magunk részéről csak úgy tudunk változtatni, hogy elhatároztuk néhány éve, hogy igyekszünk ebbe nem belefolyni, mert amúgy is felesleges energiákat vesz el. Nyilván sokaknak meg kell szokniuk, hogy a Mazsihiszen kívül vannak más jelentős zsidó szervezetek is, de valójában ugyanazért dolgozunk. Ahogy Fröhlich rabbi a Bálint Házban tartott beszélgetésen tavaly el is mondta, hogy fel kell ismerni, hogy nem tekinthetünk ellenségként a másikra. Ez a felismerés még nem jött el mindenki számára.

A fejlődés szempontjából sokkal fontosabb kérdés az, hogy ha megnézzük a Kovács András-féle kutatást, akkor ott vannak érdekes adatok. Az egyik az az, hogy a holokauszt, mint identitásképző elem, az első helyről a második vagy a harmadik helyre esett vissza, a másik pedig a zsinagógába járók és a közösségben aktívak közül az 1998-as kutatás szerint 70%-ának a szülei is aktívak voltak, addig a mostani kutatás szerint a 70% aktívabb, mint a szüleik. Ebből az látszik, hogy a magyar zsidó közösségben kezd létrejönni egy visszatérő közösség, akik a bázisát adják ma a zsidó életnek. Ez egy nagy siker, hiszen ez egy előremutató újjáépítkezés jele.

Amikor én a kilencvenes évek elején elkezdtem zsinagógába járni, akkor a minjert többségében 60-70 éves emberek, holokauszt túlélők tették ki, akik ezt otthonról, a háború előttről hozták magukkal. Miután ez a generáció – érthető okokból – már nem járt, sok zsinagóga ki is ürült, kevésbé aktívvá vált. Azok a zsinagógák tudtak aktívak maradni, amelynek vezetői felismerték, hogy ki kell lépni és meg kell próbálni visszahozni az embereket. Ma egészen más a szerkezete a zsinagógába járóknak, mint 30 évvel ezelőtt, és ez nagyon nagy siker.

- Hol van még kézzel fogható nyoma ennek a „visszatérő közösségnek” amiről beszél?

- Érdeemes megnézni például, hogy hány család/háztartás van ma, akik kószerságot tartanak. Azt lehet mondani, hogy a kilencvenes évek elején ez lehetett talán 15 család, ma ez kb 300 család lehet. Ez is nagy előrelépés. Ez hozza magával, hogy megnőtt az igény, több helyen lehet kapni és így sokkal elfogadottabbá válik. A kóser közösségi események száma is megnőtt. Régen volt egy évben egyszer a széder-este, amit *Oberlander Báruch* rabbi tartott, de az inkább vallási, mint közösségi esemény volt. Ma már bár micvók, esküvők vannak, teljesen természetes dolog lett ez, és ez is nagyon fontos. Közben felnő egy újabb nemzedék, akik számára már ez is teljesen természetes.

- Az antiszemitizmus kapcsán milyen változásokat észlelhetünk?

- A rendszerváltozás idején az előzőleg említett emberek „felszabadulása”, a gyökerek keresésével párhuzamosan megjelent újra az antiszemitizmus is a közbeszédben, amit sokan döbbenettel fogadtak. Az elmúlt 30 évben ennek különféle hullámai voltak. Ez főleg a gazdasági helyzet és a nagypolitika függvénye és hogy a politika mennyire játssza ki a zsidó vagy antiszemita kártyát, és így mennyire jönnek létre olyan antiszemita pártok, mint amilyen a MIÉP vagy a Jobbik volt.

Magyarországon az antiszemitizmus nem társadalmi kérdés. A

'20-as, '30-as években szociális-társadalmi kérdés volt. A környezetünkben megváltozott a helyzet: az elmúlt 10-15 évben az antiszemitizmus biztonsági kérdéssé vált. Ebből a szempontból, megkockáztatom, Magyarország kiemelt helyzetben van. Ugyanis nálunk az antiszemitizmusnak ez az új formája, nem jelent (még) meg, és ezt a magyar közvélemény is kezdi felismerni. 10 évvel ezelőtt egy tévéműsorban azt mondtam, hogy Franciaországban sokkal nagyobb a baj, mint Magyarországon, akkor nem hittek nekem. Ma már sokan így látják. Magyarországon, ha valaki kipában jár-kezel az utcán, akkor nem túlélésre játszik. Ez nagy érték.

Sorsok Háza

- Hogyan lehet a zsidóságot kimozdítani abból az áldozati szerepből, amit a rendszerváltás előtt rájuk kényszerítettek – jelesül, hogy ők a holokauszt túlélők és azok leszármazottai? Mennyiben segíthet ebben majd a Sorsok Háza Múzeum?

- A Chábád és az EMIH igyekszik élen járni abban, hogy a zsidó identitást el kell mozdítani az áldozati identitásból. Mélyen hiszem, hogy a holokausztról is lehet – sőt kell – úgy beszélni, hogy az ne egy áldozati identitást erősítsen. A mi elbeszélésünkben, a holokauszt történetében a zsidók nem, mint tehetetlen áldozatok szerepelnek, hanem olyan személyes történeteket is bemutatunk, amelyeknek szereplői hősei az eseményeknek. Olyan emberek, akik megpróbálták tevélegesen tenni a saját biztonságukért, a szabadságukért, az emberi méltóságukért, a zsidó identitásukért, és ezzel hőökké váltak.

HONNAN INDULT KÖVES SLOMÓ?

„Zsidónak születtem, ez soha nem volt titok a családjamban. A szüleimtől az ő szüleik ezt elhallgatták. 1989-ben (amikor 10 éves voltam) a Radnóti Miklós Iskolába kezdtem el járni, és egyszer az egyik osztálytársam beszélt arról, hogy ő zsidó, és akkor szépen lassan kiderült, hogy az osztály fele zsidó, és ezt számon is tartják ők.

Ötödikes koromban az egyik évfolyamtársam, aki egy neológ vallásos zsidó családban nevelkedett, arról mesélt, hogy ők nem tartanak karácsonyt. Ezen elgondolkodtam, és megkértem, hogy vigyen el egy péntek este a zsinagógába – így mentünk a Dohány utcába, és elkezdtem oda járni. Kb. fél évvel később egy családi ismerős hívta fel a figyelmemet, hogy van egy fiatal rabbi, aki vasárnapi iskolát szervez, és ha lesz 10 gyerek, akkor elindítja. Újpestre kellett menni, és elhívtak minket is a nővéremmel. Fröhlich Róbert rabbi volt ez a fiatal rabbi, és az összes gyerek közül végül csak én maradtam, aki rendszeresen járt. Egy éven keresztül minden vasárnap jártam a Talmud-Tóra tanfolyamára, amit nagyon szerettem. Sokat olvastam akkoriban az ebben a témában elérhető szakirodalomból.

12 éves születésnapomra azt kértem édesapámtól, hogy körmetéltethessem magamat. Az Amerikai úti kórház pincéjében ez az esemény megtörtént és utána (1991-ben járunk) a Talmud-Tóra záró rendezvényén – ahol a már említett kezdeti lelkesedésnek köszönhetően elég sok gyerek volt – bejelentettük, hogy a Bné Akiva szervez egy bár micvó tábor Izraelben. Engem ez nagyon érdekelt, és a szüleim éppen akkor szerveztek egy izraeli utat a Szochnuttal, így együtt mentünk ki. Ott találkoztam sok gyerekkel, akik közül Ambrózy Ildivel (aki Oberlander rabbi egyik első tanítványa volt) való találkozáskor felmerült, hogy én hol tudnék továbbtanulni a következő évben, és ő javasolta, hogy hazatérésem után keressem meg Oberlander Báruch rabbit. Ahogy hazatértem, másnap el is mentem hozzá a Képiró utcába. Ő beinvitált, megismerkedtünk, adott néhány *Egység* újságot, ami akkoriban indult, hogy olvassam. Apukám elment meglátogatni Báruchot, szerette volna megnézni, hol töltöm az időmet.

A látogatás után úgy döntött, megengedi, hogy továbbra is járjak oda tanulni. Majd Báruch elutazott New Yorkba, vele mentem, és ott részt vettem egy Chábád táborban. Az addig a Vasvári zsinagógában őt akkor helyettesítő Salamon Ábrahám – aki apámmal kb. egykorú volt – mondta, hogy menjek továbbtanulni a jesivába, megbeszélte apukámmal is, hogy ez egy fél év csupán, és jó lesz. Ám tovább maradtam és elvégeztem a tanulmányaimat. 19 éves voltam, amikor Oberlander rabbi hosszabb időre Amerikába utazott és megkért, hogy helyettesítem a zsinagógában és az *Egység* magazin, illetve a *Gut Sábesz* újság szerkesztésében.

Már kisfiúként is elég határozott véleményem volt dolgokról, talán ebből is fakad, hogy végül is rabbi, zsidó közéleti szereplő és vezető lett belőlem.”

Mikve-propaganda nagyanyám Dob utcai húsboltjában

KÓSERHÚS ELLÁTÁS A HÁBORÚ UTÁNI ÉVEKBEN

Nagyszüleim Oberlander Lázár (Újpest 1901–New York 1999) és Ausch Eszter (Paks 1903–Florida 1965) Újpesten éltek a háborúig. Tíz gyerekük közül kettőt a Kastner vonaton sikerült kimenekíteniük az országból, néhányan közülük hamis papírokkal bujkáltak Budapesten, míg ők maguk a kisebbekkel a Vadász utcai Üvegházban letek menedékre. Az autentikus vallásosságot képviselték, és mindent megtettek, hogy másoknak is segítsenek ezen az úton járni. Büszke vagyok rá, hogy folytathatom a munkájukat. Mikvéket bemutató sorozatunk 10. része. OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

APÁM SZARVASMARHÁT VETT EGY SZOVJET KATONÁTÓL A KÖRÚTON

Édesapám, Oberlander Áron (Paks 1928–New York 2010) a háború utáni napokban, legnagyobb meglepetésére, meglátott egy szovjet katonát, aki egy szarvasmarhát vezetett a körúton. Rögtön arra gondolt, hogy ennél nagyobb kincset nem lehet Budapesten elképzelni, ahol min-

Oberlander Áron a háború alatt

den romokban állt és az utakat nem lehet használni. Elhatározta, hogy megszerzi magának és kézzel-lábbal mutogatva sikeresen meg is vette a jószágot a katonától. Egyenesen a Dob utca 35-be ment vele a hitköz-

ségre és megkereste a rabbit, talán Wélcz Jiszráélt (1887–1973), arra kérve, hogy adjon egy saktert, aki levágja az udvarra bekötött marhát. Lett is sakter hamar, mégpedig egy igazi szakember: Varsó egykori fősaktere (sajnos a nevet nem tudom). Le is vágta hamar – persze mindenki nagyon izgult, hogy *glatt* lesz-e a marha (vagyis a tüdejé teljesen „sima” és kóser)¹. Mindenki nagy öröme a marha nemcsak kóser, de *glatt* is lett, vagyis a legmagasabb kóserági előírásoknak is megfelelt.

A MARHA KÓSER VOLT, ÉS A HÚSBOLT ELINDULT

Felmerült akkor a következő probléma – melyik részét lehet megenni? Tudni kell, hogy Magyarországon és Kelet-Európában sok helyen a marha hátsó részét nem használják fel, hanem eladják nem-zsidóknak², mert ott³ vannak olyan zsírok, amiknek a fogyasztása bibliai tilalom alá esik⁴. Csakhogy a lengyel sakter azok közé tartozott, akiknek nagy tapasztalata volt a tiltott részek eltávolításában (*rejnígolás*)⁵, így aztán a rabbihoz fordultak, hátha ebben a különleges helyzetben megengedné, hogy a hátsó részt is fogyaszthassák⁶. A rabbi azonban azt mondta, hogy nem lehet eltérni a magyar szokástól, mert aztán nem lehetne visszatérni hozzá, ha most engedne, így végül a marha hátsó részét elad-

Budapest 1948 körül balról: Oberlander Áron, Lázár és Sámuel, aki az antwerpeni pápai jesivában tanult

ták nem-zsidóknak. Ezzel együtt is jó adag hús került az Oberlanderek és más családok asztalára – apámban pedig felmerült az ötlet, hogy húsboltot kéne nyitniuk.

Így, míg nagyapám az ortodox *Tajrász* (*Torát Emet*) elemi iskolában

2019-2020 לוח שנה תש"פ

ny perccel előbb, Budapesttől nyugatra néhány perccel később kell gyűjtani. Szerint vannak megadva, tehát **nem** kell hozzáadni egy órát!

Szombati imaidők és vacsora a budapesti zsinagógáinkban:

Pénteken este: télen **18.00**, nyáron **19.30**

Szombaton és ünnepnapon reggel: *Sász Chevra* (VI., Vasvári Pál utca 5.): **9.15**;
Budavári zsinagóga (I., Táncsics M. u. 26.), *Óbudai zsinagóga* (III., Lajos u. 163.),
Zsilip (XIII., Újpesti rk. 1.): **10.00**

Az aktuális heti programunkat lásd részletesen a www.zsido.com oldalon.

580. Chesván-Kiszlév חשוון-כסלו תש"פ			
VASÁRNAP	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
		Chesván 3 Gyertyagyújtás: 16.09	Chesván 4 Kimenetele: 17.14
		1	Noách 2
	Chesván 9	Chesván 10 Gyertyagyújtás: 15.58	Chesván 11 Kimenetele: 17.04
	6	7	Lech-Lechá 9
	Chesván 16	Chesván 17 Gyertyagyújtás: 15.50	Chesván 18 Kimenetele: 16.57
	13	14	Vájérá 16
	Chesván 23	Chesván 24 Gyertyagyújtás: 15.43	Chesván 25 Kimenetele: 16.51
	20	21	Chájé Szará 23
	Chesván 30	Kiszlév 1 Gyertyagyújtás: 15.38	Kiszlév 2 Kimenetele: 16.47
	27	Újhold 1	28
		Újhold 2	29
			Toldot 30

2019. DECEMBER 5780. Kiszlév-Tévét פ"ת שבט תש"פ						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Kiszlév 3	Kiszlév 4	Kiszlév 5	Kiszlév 6	Kiszlév 7	Kiszlév 8 Gyertyagyújtás: 15.35	Kiszlév 9 Kimenetele: 16.45
1	2	3	4	5	6	Vájécé 7
Kiszlév 10	Kiszlév 11	Kiszlév 12	Kiszlév 13	Kiszlév 14	Kiszlév 15 Gyertyagyújtás: 15.34	Kiszlév 16 Kimenetele: 16.46
8	9	10	11	12	13	Vájislách 14
Kiszlév 17	Kiszlév 18	Kiszlév 19	Kiszlév 20	Kiszlév 21	Kiszlév 22 Gyertyagyújtás: 15.36	Kiszlév 23 Kimenetele: 16.48
15	16	17	18	19	20	Vájésév 21
Kiszlév 24	Kiszlév 25	Kiszlév 26	Kiszlév 27	Kiszlév 28	Kiszlév 29 Gyertyagyújtás: 15.40	Kiszlév 30 Kimenetele: 16.52
Erev Chánuká 22	Chánuká 1 23	Chánuká 2 24	Chánuká 3 25	Chánuká 4 26	Chánuká 5 27	Chánuká 6, Újhold 1
Tévét 1	Tévét 2	Tévét 3	Chánukái gyertyagyújtás december 22-étől minden este a Nyugati téren 18.00-kor			
Újhold 2	Chánuká 7 29	Chánuká 8 30	31			

5780. Svát-Ádár פ"ת אדר תש"פ			
VASÁRNAP	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
			Svát 6 Kimenetele: 17.33
			Bo 1
	Svát 11	Svát 12 Gyertyagyújtás: 16.35	Svát 13 Kimenetele: 17.43
	5	6	Bösálách 8
	Svát 18	Svát 19 Gyertyagyújtás: 16.46	Svát 20 Kimenetele: 17.53
	12	13	Jitro 15
	Svát 25	Svát 26 Gyertyagyújtás: 16.57	Svát 27 Kimenetele: 18.04
	19	20	Mispátim Sábát Skálím 22
	Ádár 2	Ádár 3 Gyertyagyújtás: 17.08	Ádár 4 Kimenetele: 18.14
	26	27	Trumá 29

2020. MÁRCIUS 5780. Ádár-Niszan פ"ת ניסן תש"פ						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Ádár 5	Ádár 6	Ádár 7	Ádár 8	Ádár 9	Ádár 10 Gyertyagyújtás: 17.18	Ádár 11 Kimenetele: 18.24
1	2	3	4	5	6	Töcává Párasát Záchor 7
Ádár 12	Ádár 13 Kimenetele: 18.12	Ádár 14	Ádár 15	Ádár 16	Ádár 17 Gyertyagyújtás: 17.28	Ádár 18 Kimenetele: 18.34
8	Eszer böjtje 9	Purim 10	Susán Purim 11	12	13	Ki Tiszá Párasát Pará 14
Ádár 19	Ádár 20	Ádár 21	Ádár 22	Ádár 23	Ádár 24 Gyertyagyújtás: 17.38	Ádár 25 Kimenetele: 18.45
15	16	17	18	19	20	Vájákhél-Pekudé Sábát Háchodes 21
Ádár 26	Ádár 27	Ádár 28	Ádár 29	Niszan 1	Niszan 2 Gyertyagyújtás: 17.48	Niszan 3 Kimenetele: 18.55
22	23	24	25	Újhold 26	27	Vájikrá 28
Niszan 4	Niszan 5	Niszan 6	Látogasson el Budapest legrégebbi, ma is működő ortodox zsinagógájába! VI., Vasvári Pál utca 5.			
Nyári időszámítás kezdete 29	30	31				

A szombati gyertyák meggyújtása

A férjes asszonyok két gyertyát gyújtanak; van, ahol minden gyermek után egy-egy további is. A kislány hároméves kora körül, amikor már el tudja mondani az áldást, kap szüleitől egy gyertya-tartót, és elkezd a szombati fények gyújtását.

A lányok csak egy gyertyát gyújtanak, előbb, mint anyjuk, hiszen lehet, hogy a mamának még egy kicsit segítenie kell a gyújtásban, aki nem nyúlhat több gyertyához, ha már gyújtott.

Szokás néhány pénzdarabot tenni a cedek perselybe a gyertyák meggyújtása előtt.

Az asszony vagy a lány meggyújtja a gyertyákat, kezét kiterjeszti a lángok mögött, mintha megölelné őket. Három körkörös, hívogató mozdulattal érzékelteti, hogy elfogadja a szombat szentségét. Azután kezével eltakarja szemét, és elmondja az áldást:

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת קודש.

Báruch atá ádonáj Elohénu Melech HáOlám áser kidsánu bömicvotáv vöcivánu löhádlík nér sel sábát kodes.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Királya, ki megszentelt minket parancsolataival, s meghagyta, hogy gyújtsuk a szent szombat fényét!

Ezután felfedi szemét, hogy befogadhasa a szombat fényét. Úgy tartják, a gyújtás ideje különösen alkalmas arra, hogy egészségért és boldogságért imádkozzunk. Az ilyen ima hamar meghallgatásra talál, mert a szombati gyertyagyújtás nagy micvájának teljesítése közben mondjuk.

Fontos! A szombati gyertyákat pénteken este, naplemente előtt kb. 18 perccel kell meggyújtani. Naplemente után tilos gyújtani, mert a szombat megszenteltetésének számít!

Az Egység című folyóirat melléklete. A folyóirat jelen számának megjelenését a Nemzeti Civil Alapprogram is támogatja. Kiadja a Chábád Lubavics Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület (1052 Budapest, Károlyi krt. 20. Telefon: 268-0183, E-mail: info@zsido.com) A naptárral kapcsolatos gyakorlati kérdéseivel forduljon bizalommal, levélben vagy telefonon Oberlander Báruch rabbihoz a kiadó címén!

ZSIDÓ NAPTÁR 5780 / 2

A megadott időpontok Budapesten érvényesek. Vidéken: Budapeستől keletre né!
Március végétől október végéig az időpontok a nyári időszámítás

2020. ÁPRILIS			5780. Niszán-Ijár תשרי אייר			
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Széder esték minden korosztálynak: április 8. és 9. www.zsido.com/peszach			Niszán 7 1	Niszán 8 2	Niszán 9 Gyertyagyújtás: 18.58 3	Niszán 10 Kimenetele: 20.06 Cáv Sábát Hágadol 4
Niszán 11 5	Niszán 12 6	Niszán 13 7	Niszán 14 Gyertyagyújtás: 19.05 Erev Peszách 8	Niszán 15 Gyertyagyújtás: 20.13 Peszách 1 9	Niszán 16 Gyertyagyújtás: 19.08 Peszách 2 10	Niszán 17 Kimenetele: 20.16 Félünnep 1 11
Niszán 18 Félünnep 2 12	Niszán 19 Félünnep 3 13	Niszán 20 Gyertyagyújtás: 19.14 Félünnep 4 14	Niszán 21 Gyertyagyújtás: 20.23 Peszách 7 15	Niszán 22 Kimenetele: 20.24 Peszách 8 16	Niszán 23 Gyertyagyújtás: 19.18 17	Niszán 24 Kimenetele: 20.28 Smini 18
Niszán 25 19	Niszán 26 20	Niszán 27 21	Niszán 28 22	Niszán 29 23	Niszán 30 Gyertyagyújtás: 19.28 Újhold 1 24	Ijár 1 Kimenetele: 20.39 Tázzria-Mócorá Újhold 2 25
Ijár 2 26	Ijár 3 27	Ijár 4 28	Ijár 5 29	Ijár 6 30	Mázkir időpont: április 16., kb. 11 óraker	

2020. MÁJUS			
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA
Dunaparti haszid hétvége: május 8-10. www.zsido.com/dunaparti			
Ijár 9 3	Ijár 10 4	Ijár 11 5	Ijár 12 6
Ijár 16 10	Ijár 17 11	Ijár 18 LágBáOmer 12	Ijár 19 13
Ijár 23 17	Ijár 24 18	Ijár 25 19	Ijár 26 20
Sziván 1 Újhold 24	Sziván 2 25	Sziván 3 26	Sziván 4 27
Sziván 8 31			

2020. JÚLIUS			5780. Támuз-Áv תמוז אב			
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
			Támuз 9 1	Támuз 10 2	Támuз 11 Gyertyagyújtás: 20.25 3	Támuз 12 Kimenetele: 21.45 Chukat-Bálák 4
Támuз 13 5	Támuз 14 6	Támuз 15 7	Támuз 16 8	Támuз 17 Kimenetele: 21.20 Böjtnap 9	Támuз 18 Gyertyagyújtás: 20.22 10	Támuз 19 Kimenetele: 21.40 Pinchász 11
Támuз 20 12	Támuз 21 13	Támuз 22 14	Támuз 23 15	Támuз 24 16	Támuз 25 Gyertyagyújtás: 20.16 17	Támuз 26 Kimenetele: 21.32 Mátot-Mászé 18
Támuз 27 19	Támuз 28 20	Támuз 29 21	Áv 1 Újhold 22	Áv 2 23	Áv 3 Gyertyagyújtás: 20.09 24	Áv 4 Kimenetele: 21.23 Dvárím Sábát Cházon 25
Áv 5 26	Áv 6 27	Áv 7 28	Áv 8 A böjt kezdete: 20.21 29	Áv 9 Kimenetele: 20.56 Böjtnap 30	Áv 10 Gyertyagyújtás: 20.00 31	

2020. AUGUSZTUS			
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA
Keresd meg a Zsidó sátrat a Szigeten!			
Áv 12 2	Áv 13 3	Áv 14 4	Áv 15 5
Áv 19 9	Áv 20 10	Áv 21 11	Áv 22 12
Áv 26 16	Áv 27 17	Áv 28 18	Áv 29 19
Elul 3 23	Elul 4 24	Elul 5 25	Elul 6 26
Elul 10 30	Elul 11 31		

5780. tévét -

2019. december-2020. január

December 29-én este gyűjtjük meg utoljára a Chánuká-gyertyát. • **Tévé 10-én** egész napos böjt a Szentély pusztulásának emlékére, mert i. e. 588-ban ezen a napon kezdte meg Nabukodonozor, Babilónia királya, Jeruzsálem ostromát.

5780. svát - 2020. január-február

Svát 15. Tu BiSvát (vagy chámisá ászár bisvát), amelyet a Talmud a fák újéveként említ. Ettől a dátumtól számítják a fa gyümölcsére vonatkozó különböző törvényekkel kapcsolatos időpontokat. Szokás ezen a napon sokféle - néhol egyenesen tizenötféle - gyümölcsöt enni, elsősorban olyanokat, amelyek Izrael földjén honosak: szőlőt, fügét, gránátalmát, datolyát, olajbogyót.

5780. ádár - 2020. február-március

Március 9-én van Eszter böjtfje annak emlékére, hogy i. e. 356-ban a bibliai Eszter királyné,

nagybátyjával, Mordechájjal és a perzsiai zsidók nagy részével együtt böjtölt és esdekelt, hogy meggátolják a gonosz Hámán ellenük szőtt gyilkos tervének végrehajtását. • Ugyanennek a történelmi eseménynek az emlékét őrzi a következő nap, **Ádár 14.**, Purim ünnepe és **Susán Purim (március 10. és 11.)**: Achásvéros perzsa király Eszter közbenjárására meghíúsította a népiirtás tervét. • Purim napján este és reggel felolvassuk a Mögilát, Eszter könyvét. Az ünnep fő mivája az ajándékküldés - a misloách mánot - és a szegények támogatása. • A Tizennyolc áldásban és az étkezés utáni áldásban van külön betoldás, az Ál hániszim („A csodákért”) ima, de Hálélt nem mondunk.

5780. niszán - 2020. március-április

A megváltás hónapja, amelynek tengelyében az egyiptomi kivonulás és Peszách, a szabadság ünnepe áll. • **Niszán 11.** a lubavicsi rebbe, Menachem M. Schneerson 118. születésnapja. • **Niszán 14. (április 8.)** erev Peszách. Előző este megvizsgáljuk, maradt-e még valami

kovászos a már alaposan kitakarított házban (bdikát cháméc). • Reggeltől az elsőszülöttek böjtfje, amelyet egy talmudi traktátus tanulásának befejezésével egybekötött lakomával szokás megváltani. • Erev Peszách napján 10:31-ig (a Báál háTánjá véleménye szerint) szabad még kenyeret, illetve kovászosat enni, de pászkát egészen estig nem eszünk. • Legkésőbb a reggeli órákban eladjuk a chámécot egy nem zsidónak: írásban felhatalmazunk egy rabbist az üzlet lebonyolítására, hogy ily módon ne legyen tulajdonunkban semmiféle kovászos étel. • Peszách nyolc napig tart: az első két és az utolsó két nap teljes ünnep, a közbeeső négy nap félünnep. • Peszách a kovásztalan kenyér, a mácá (pászka) ünnepe. • Az ünnep második estéjén kezdődik az omerszámlálás, ami 49 napig, Sávuot (a hetek) ünnepéig tart. • A peszách imarendben naponta elmondjuk a Hálél hálaimát, felolvassuk egy szakaszt a Tórából és Muszáf imát mondunk. Az ünnep első napján mondjuk a Tál („Harmat”) imát. • Peszáchtól kezdve minden szombat délután

019-2020 לוח שנה תש"פ

néhány perccel előbb, Budapesttől nyugatra néhány perccel később kell gyűjteni.
s szerint vannak megadva, tehát **nem** kell hozzáadni egy órát!

Szombati imaidők és vacsora a budapesti zsinagógáinkban:

Pénteken este: télen **18.00**, nyáron **19.30**
Szombaton és ünnepnapon reggel: Sász Chevra (VI., Vasvári Pál utca 5.): **9.15**;
Budavári zsinagóga (I., Táncsics M. u. 26.), Óbudai zsinagóga (III., Lajos u. 163.),
Zsilip (XIII., Újpesti rkp. 1.): **10.00**

Az aktuális heti programunkat lásd részletesen a www.zsido.com oldalon.

5780. Ijár-Sziván פ"סיון תש"פ			
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZOMBAT
	Ijár 7 Gyertyagyújtás: 19.38	Ijár 8 Kimenetele: 20.50	Ijár 8 Kimenetele: 20.50 Ácháré- Ködösím 2
	Ijár 13	Ijár 14 Gyertyagyújtás: 19.47	Ijár 15 Kimenetele: 21.01
6	7	Peszách Sáni 8	Emor 9
	Ijár 20	Ijár 21 Gyertyagyújtás: 19.56	Ijár 22 Kimenetele: 21.12
13	14	15	Böhár- Böchukotáj 16
	Ijár 27	Ijár 28 Gyertyagyújtás: 20.05	Ijár 29 Kimenetele: 21.23
20	21	22	Bámidbár 23
	Sziván 5 Gyertyagyújtás: 20.11	Sziván 6 Gyertyagyújtás: 20.12	Sziván 7 Kimenetele: 21.32
27	28	Sávuot 1 29	Sávuot 2 30

2020. JÚNIUS							5780. Sziván-Támuz פ"סיון תמוז תש"פ						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT	VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
	Sziván 9	Sziván 10	Sziván 11	Sziván 12	Sziván 13 Gyertyagyújtás: 20.11	Sziván 14 Kimenetele: 21.31							
	1	2	3	4	5	Nászó 6							
Sziván 15	Sziván 16	Sziván 17	Sziván 18	Sziván 19	Sziván 20 Gyertyagyújtás: 20.23	Sziván 21 Kimenetele: 21.45							
7	8	9	10	11	12	Böháalotchá 13							
Sziván 22	Sziván 23	Sziván 24	Sziván 25	Sziván 26	Sziván 27 Gyertyagyújtás: 20.26	Sziván 28 Kimenetele: 21.47							
14	15	16	17	18	19	Slách 20							
Sziván 29	Sziván 30	Támuz 1	Támuz 2	Támuz 3	Támuz 4 Gyertyagyújtás: 20.27	Támuz 5 Kimenetele: 21.48							
21	Újhold 1 22	Újhold 2 23	24	25	26	Korách 27							
Támuz 6	Támuz 7	Támuz 8											
28	29	30											

www.zsidoiskola.hu
Tel.: 781-4760

5780. Áv-Elul פ"אלול תש"פ			
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZOMBAT
	Áv 11 Kimenetele: 21.12	Áv 12 Kimenetele: 21.00	Áv 11 Kimenetele: 21.12 Váétchánán Sábát Náchámu 1
	Áv 16	Áv 17 Gyertyagyújtás: 19.50	Áv 18 Kimenetele: 21.00
5	6	7	Ékev 8
	Áv 23	Áv 24 Gyertyagyújtás: 19.38	Áv 25 Kimenetele: 20.46
12	13	14	Röé 15
	Áv 30	Elul 1 Gyertyagyújtás: 19.26	Elul 2 Kimenetele: 20.32
19	Újhold 1 20	Újhold 2 21	Softim 22
	Elul 7	Elul 8 Gyertyagyújtás: 19.13	Elul 9 Kimenetele: 20.18
26	27	28	Ki Téccé 29

a Pirké ávotot, Az atyák bölcs tanításait tanulmányozzuk.

5780. ijar - 2020. április-május
Ijár 18. (május 12.) Lág BáOmer, örömnapi, amely megszakítja az omerszámlálás napjainak gyászhangulatát.

5780. sziván - 2020. május-június
Sziván 6-7. (május 29-30.) Sávuot, a Hetek kétnapos ünnepe, a Tóra-adás napja, a három zarándokünnep egyike. • Imarendje ugyanaz, mint a másik két zarándokünnep, Peszáché és Szukkoté, beleértve a Jizkor imát is. • Szokás sokféle tejes ételt enni, természetesen a kóserság törvényeinek megfelelően elkülönítve a húsos ételtől. • Sávuotkor szokás a lakásokat és zsinagógákat virággal, falombokkal díszíteni.

5780. támuz - 2020. június-július
Támuz 3. A lubavicsi rebbe hetedik járcejfa. Most huszhatodik éve aludt ki a nagy Fény. Emlékét azzal őrizzuk meg, hogy nyomdokain

2020. SZEPTEMBER							5780-81. Elul-Tisri פ"תשרי תש"פ						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT	VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
		Elul 12	Elul 13	Elul 14	Elul 15 Gyertyagyújtás: 18.59	Elul 16 Kimenetele: 20.03							
		1	2	3	4	Ki Távo 5							
Elul 17	Elul 18	Elul 19	Elul 20	Elul 21	Elul 22 Gyertyagyújtás: 18.45	Elul 23 Kimenetele: 19.48							
6	7	8	9	10	11	Nicávím- Vájélech 12							
Elul 24	Elul 25	Elul 26	Elul 27	Elul 28	Elul 29 Gyertyagyújtás: 18.31	Tisri 1 Gyertyagyújtás: 19.33							
13	14	15	16	17	Erev Ros Hásáná 18	Ros Hásáná 1 19							
Tisri 2 Kimenetele: 19.31	Tisri 3 Kimenetele: 19.13	Tisri 4	Tisri 5	Tisri 6	Tisri 7 Gyertyagyújtás: 18.16	Tisri 8 Kimenetele: 19.19							
Ros Hásáná 2 20	Gedáljá böjje 21	22	23	24	25	Háázinu Sábát Suvá 26							
Tisri 9 Gyertyagyújtás: 18.12	Tisri 10 Kimenetele: 19.15	Tisri 11	Tisri 12										
27	Jom Kipur 28	29	30										

haladunk. • 1927-ben **támuz 12-én** szabadult ki a hatodik lubavicsi rebbe, rabbi Jozsef Jicchák Schneerson az orosz kommunisták börtönéből, ahová a zsidó kényszerasszimiláció ellen tett lépései miatt zárták. • **Támuz 17.** böjtnapi, mert 70-ben ezen a napon törték át Titus hadai Jeruzsálem falait, és három héttel később, **áv 9-én** a város a rómaiak kezére került. A böjt reggeltől estig tart. • Ettől a naptól kezdődik a háromhetes gyászciklus, amely **áv 9-éig** tart. Ezekben a napokban nem házasodnak, nem nyíratkoznak, nem tartanak vidám összejöveteleket.

5780. menáchem év - 2020. július-augusztus
A hónap első kilenc napja az előző két hét gyászának folytatása, csak súlyosabb formában. Nem mulatunk, nem eszünk húst, nem iszunk bort: a 2000 évvel ezelőtt elvesztett zsidó függetlenséget siratjuk, amely a Második Szentély pusztulásával kezdődött, a zsidóság diaszpórába hurcolásával folytatódott, majd a Bár Kochbá-felkelés leverésével és Betár pusz-

tulásával tetőződött be. • **Tisá BöÁv** gyászünnepe, **Áv 9.** Az ünnepet megelőző nap estéjétől az ünnep kimenetelig tartó 25 óras, szigorú böjt előírásai pontosan ugyanazok, mint **Jom Kipur**kor. A földön ülve gyászszolozsmákat mondunk gyertyafénynél, és a Szentélyért imádkozunk, hogy a Messiás által, hamarosan, már napjainkban újjáépüljön. • A **Tisá BöÁv**-i különleges imarendet lásd az imakönyvben.

5780. elul - 2020. augusztus-szeptember
Ez a bűnbánat hónapja, melyben a zsidó ember magába száll, és lelkiileg felkészül a közelgő új évre. • **Szeptember 12-én,** szombat éjjel kezdünk a Szlichot nevű bűnbánó imákat mondani, egészen **Ros Hásánáig.** • **Ros Hásáná** 5781. újéve szombaton és vasárnapon, **szeptember 19-20-án** lesz. Mindnyájan írassunk be az Élet Könyvébe, és legyünk érdemesek eredményekben gazdag, egészséges és biztonságos új évre, amelyben jobb zsidók leszünk, mint eddig voltunk! (NK)

Az *Egység* című folyóirat melléklete. A folyóirat jelen számának megjelenését a Nemzeti Civil Alapprogram is támogatta. Kiadja a Chábád Lubavics Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület (1052 Budapest, Károlyi krt. 20. Telefon: 268-0183, E-mail: info@zsido.com) A naptárral kapcsolatos gyakorlati kérdéseivel forduljon bizalommal, levélben vagy telefonon Oberlander Báruch rabbihoz a kiadó címén!

ZSIDÓ NAPTÁR 5780 / 20

A megadott időpontok Budapesten érvényesek. Vidéken: Budapesttől keletre néhány kilométerre. Március végétől október végéig az időpontok a nyári időszámítás szerint.

2019. OKTÓBER						
5780. Tisri-Chesván תשרי-חשוון תשפ"ט						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Elul 29 Gyertyagyújtás: 18.10 Erev Ros Hásáná 29	Tisri 1 Gyertyagyújtás: 19.12 Ros Hásáná 1 30	Tisri 2 Kimenetele: 19.10 Ros Hásáná 2 1	Tisri 3 Kimenetele: 18.53 Gedálja böjtje 2	Tisri 4 3	Tisri 5 Gyertyagyújtás: 18.00 4	Tisri 6 Kimenetele: 19.02 Vájelech Sábát Suvá 5
Tisri 7 6	Tisri 8 7	Tisri 9 Gyertyagyújtás: 17.52 8	Tisri 10 Kimenetele: 18.54 Jom Kipur 9	Tisri 11 10	Tisri 12 Gyertyagyújtás: 17.46 11	Tisri 13 Kimenetele: 18.49 Háázinu 12
Tisri 14 Gyertyagyújtás: 17.42 13	Tisri 15 Gyertyagyújtás: 18.45 Szukkot 1 14	Tisri 16 Kimenetele: 18.43 Szukkot 2 15	Tisri 17 Félinneps 1 16	Tisri 18 Félinneps 2 17	Tisri 19 Gyertyagyújtás: 17.33 Félinneps 3 18	Tisri 20 Kimenetele: 18.36 Félinneps 4 19
Tisri 21 Gyertyagyújtás: 17.29 Hosáná Rábá 20	Tisri 22 Gyertyagyújtás: 18.32 Smíni Áceret 21	Tisri 23 Kimenetele: 18.31 Szimchát Torá 22	Tisri 24 23	Tisri 25 24	Tisri 26 Gyertyagyújtás: 17.20 25	Tisri 27 Kimenetele: 18.24 Brésit 26
Tisri 28 Téli időszámítás kezdete 27	Tisri 29 28	Tisri 30 Újhold 1 29	Chesván 1 Újhold 2 30	Chesván 2 31	Mázkir időpont: október 9., 21., kb. 11 órákor	

2019. NOVEMBER			
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA
Dunaparti haszid hétvége: november www.zsido.com/dunaparti			
Chesván 5 3	Chesván 6 4	Chesván 7 5	Chesván 8 6
Chesván 12 10	Chesván 13 11	Chesván 14 12	Chesván 15 13
Chesván 19 17	Chesván 20 18	Chesván 21 19	Chesván 22 20
Chesván 26 24	Chesván 27 25	Chesván 28 26	Chesván 29 27

2020. JANUÁR						
5780. Tévet-Svát שבט-תש"פ						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
לע"נ ר' יהודה מרדכי ב"ר ברוך ז"ל נויבארט (יארצייט כ"ט טבת)			Tévet 4 1	Tévet 5 2	Tévet 6 Gyertyagyújtás: 15.46 3	Tévet 7 Kimenetele: 16.58 Vájgás 4
Tévet 8 5	Tévet 9 6	Tévet 10 Kimenetele: 16.44 Böjtnap 7	Tévet 11 8	Tévet 12 9	Tévet 13 Gyertyagyújtás: 15.54 10	Tévet 14 Kimenetele: 17.06 Vájchi 11
Tévet 15 12	Tévet 16 13	Tévet 17 14	Tévet 18 15	Tévet 19 16	Tévet 20 Gyertyagyújtás: 16.03 17	Tévet 21 Kimenetele: 17.14 Smot 18
Tévet 22 19	Tévet 23 20	Tévet 24 21	Tévet 25 22	Tévet 26 23	Tévet 27 Gyertyagyújtás: 16.13 24	Tévet 28 Kimenetele: 17.23 Váéra 25
Tévet 29 26	Svát 1 Újhold 27	Svát 2 28	Svát 3 29	Svát 4 30	Svát 5 Gyertyagyújtás: 16.24 31	

2020. FEBRUÁR			
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA
Támogassa munkánkat a jövedelemadó Chábád Lubavics Alapítvány: 19 Egységes Magyarországi Izraelita H			
Svát 7 2	Svát 8 3	Svát 9 4	Svát 10 5
Svát 14 9	Svát 15 Tu biSvát 10	Svát 16 11	Svát 17 12
Svát 21 16	Svát 22 17	Svát 23 18	Svát 24 19
Svát 28 23	Svát 29 24	Svát 30 Újhold 1 25	Ádár 1 Újhold 2

5780. tisri – 2019. szeptember-október
Szeptember 21-én, szombat éjjel kezdik a Szlichot nevű bűnbánó imákat mondani, egészen Ros Hásánáig. • A zsidó időszámítás szerint Ros Hásánákor (idén szeptember 30–október 1.) teremtette Isten a világot 5780 évvel ezelőtt. Ros Hásáná lényege a bűnbánás, ennek elérésére sófárt (koskürtöt) fújunk, és délután tartjuk a Táslich szertartást, amelynek keretében jelképesen a folyóba vetjük vétkeinket. • A Ros Hásáná (újév) és Jom Kipur (engesztelőnap) közötti időt tíz bűnbánó napnak nevezzük. • Ezeknek a főünnepnek a lényege a megtérés, a magunkba mélyedés, a rossz cselekedetek megbánása és a zsidósághoz való töretlen ragaszkodás megfogadása. • Az imarendben bizonyos betoldások, illetve változások vannak (lásd az imakönyvet). • Október 9., szerda: Jom Kipur (engesztelőnap). Az ünnepet megelőző nap estéjétől az ünnep kimeneteléig 25 órai szigorú böjtöt kell tartani, ezért előző nap micvá sokat enni. • Jom Kipurkor tilos fürödni, szépítkezni, bőrcipőt húzni (műanyag vagy

vászoncipőt szabad) és házasetletet élni, mert a Tóra sanyargatást ír elő. • A Jom Kipur-i imarendet az ünnepi imakönyv, a Máchzor tartalmazza. Ennek lényege a bevezető Kol nidré (kedd este) és a Jizkor, halott szeretteink lelki üdvéért, valamint a Nöilá imádság (szerda késő délután). • Már most foglalja le helyét valamelyik zsinagógában! A mi zsinagógánk címe: Budapest VI., Vasvári Pál utca 5. és III., Lajos u. 163. • Október 14-én, hétfőn kezdődik Szukkot, a sátrak ünnepe, amely kilenc napig tart. • Az első két nap főünnep. A következő öt nap úgynevezett félinneps, majd az utolsó két nap ismét főünnep, mindkettő szigorúan munkaszüneti nap, akárcska a szombat vagy a Jom Kipur. Ezek az ünnepnapokon bizonyos feltételek mellett szabad főzni. • Szukkot ünnepén sátorban, szukkában kell étkezni. Magyarországon a zsinagógák udvarán szoktak sátrat építeni. Szombat kivételével minden nap áldást mondunk a négy jelképes növényre, az etrog, luláv, hádász és árává ünnepi csokrára. Ünnepi csokrot a hitközségeken lehet igényelni. • Az

ünnep utolsó napja Szimchát Torá, a Tóra örömmünnepe. A zsinagógákban ünnepélyesen körülvisszük a Tóra-tekercseket, ezzel is kifejezve az elszakíthatatlan kapcsolatot a zsidó nép és a Tóra között: mi tartjuk a Tórát, bennünket pedig a Tóra tart meg.

5780. chesván – 2019. október-november

A zsidó naptár egyetlen hónapja, amelyben – Ros Chodes, újhold napja – kivételével nincs különleges ünnep. • Az újholdi imarendet – Hálél, Tóra-olvasás, Muszáf ima – lásd az imakönyvben. • Ebben a hónapban kihasználhatjuk a szabad időt a zsidóság és a héber nyelv intenzívebb tanulmányozására. Mindenkinek kötelessége megismerni saját népe kultúráját, nyelvét, irodalmát, vallását.

5780. kiszlév – 2019. november-december

Kiszlév 19-én ünneplik „a chaszidizmus újévét”, annak emlékére, hogy Snéur Zálmán

tanított Talmudot a fiúknak, addig nagyanyám és apám a Dob utca 35-ben található üzletben (ma az ortodox hitközség hús és élelmiszerboltja található itt) húst, baromfit és szalámit árultak⁷. Ebből jól megélték.

AZ ORTHODOX ELNÖK „ÁLLAMOSÍTOTTA” A HÚSÁRUSÍTÁST

Egyszer azonban az ortodox elnök behívta apámat az irodájába és azt mondta, hogy a húsárusítás onnantól a hitközség kezébe kerül, és ő a baromfit árusíthatja csak tovább – ezzel mintegy a hitközség javára „államosította” a húsárusítást. Apám később az esetről azt mondta: „gyorsan felmértem a helyzetet és beláttam, hogy nincs értelme leállni vitatkozni, inkább örülni kellett annak, hogy a baromfit meghagyta nekem...” Így továbbment az üzlet, egészen addig, míg 1949. március 13-án hamis papírokkal ki nem vándorolt Amerikába az Oberlander család⁸. A távozásukról persze nem lehetett szólni, így a boltban dolgozó fiatalember másnap csak azzal szembesült, hogy hiányzik a lakat a bolt ajtajáról. Azt apám indulás előtt magával vitte...

A MIKVEJÁRÁSRÓL A HÚSBOLTBAN

De hol van itt a mikve-propaganda?

A boltnak jó forgalma volt, rengetegen fordultak meg ott. Nagymamám pedig kihasználta a lehetőséget és időről időre félrevonta a boltba húsért jövő nőket a hátsó helyiségbe, ahol a mikvébe járás fontosságáról győzködte őket. A köténye zsebében mindig volt a háború előtt kiadott brosúrákból, azokat osztogatta, miközben a nőket arra biztatta, hogy tartsák be ezt a fontos micvát.

Édesapám sokszor mesélte, hogy még a boltot is elhanyagolta, annyira fontos volt számára, hogy a nőket a mikvébe járásra bátorítsa és a megismerülés szabályait taníttassa nekik.

A két képen Oberlander Lázár és Eszter szerepelnek a gyerekeik egy részével. Az első kép a háború előtt készült, a házaspár tíz gyerekéből öt szerepel rajta. Ahogy minden ortodox családban ekkoriban, a fiúk sapkában jártak, nagyapám kalapban, nagyanyám pedig a kor divatjának megfelelő fejedőben. A második kép – melyen az Oberlander gyerekek mellett elárvult unokatestvérek is szerepelnek – a háború alatt készült, amikor felsejlett egy külföldi menekülési út reménye. Feltűnő, hogy a fiúk fedetlen fővel láthatóak: ennek oka, hogy ekkor a család hamis papírokkal bujkált. Nagyanyám feje azonban továbbra is be van fedve: büszke volt rá, hogy akármilyen üldöztetésben volt is részük, sosem mutatkozott hajadonfőtt. (Apám a felső képen a legmagasabb fiú hátul, az alsón jobbról a harmadik fiú a hátsó sorban.)

Persze a „propaganda-hadjárata” nem tetszett mindenkinek. Apám mesélte nekem, hogy egyszer egy férfi lépett az üzletbe és feldúltan követelte: „amikor a feleségem idejön

a boltba kóser húst venni, kérem, ne hülyítsék őt más dolgokkal!”

Éz a történet egy kis betekintést ad a háború utáni zsidó élet felélesztésére tett magán törekvésekbe is...

¹ Lásd *Sulchán áruh* JD 57:13.; ² Lásd *Báér hétév* JD 64:7.; *Dárké tsuva* 65:93.; *Mokádsé Hásém* responsum 1. kötet 22–25. fejezet; *Sziách Jichák vó Jálkut Eliezer* 3. kötet 255–298. oldal; ³ *SÁ* JD 64:7.; ⁴ *3Mózes* 7:23–25.; *SÁ* uo. fejezet; ⁵ „Prágában szokták *rejnigolni* a hátsó részt, Pakson pedig nem” (*Chátám Szofér* responsum JD 68. fejezet); „Nagy városokban, mint pl. a mi városunkban Lvovban, Brodyban és Krakkóban szokták *rejnigolni* a hátsó részt is” (*Jösuoit Jáákov* JD 64:2.). A háború előtt ezt bevezették egész Lengyelországban, külön könyv is megjelent a témában: *Mokoré hánikur*, Varsó 1939. Lásd még korábban: *Szefér hánikur*, Varsó 1918.; ⁶ Lásd *Igyot Mose* responsum JD 2. kötet 42. fejezet; ⁷ Lásd még Naftali Kraus: *Az áldozat visszatér...* 601. oldal; ⁸ Lásd Miriam Loeffler-Oberlander: *My Children's Blue Eyes* (New York, 2015) 391–395. oldal.

HOL TARTUNK 30 ÉVVEL A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN?

Idestova negyed évszázada egyre többet hallani a magyarországi zsidó reneszánszról. Azonban, ha kicsit jobban megkapargatjuk a felszínt, könnyen kiderülhet, hogy a zsidó közösség önmagára ébredése eleddig korántsem teljesedett ki. RÉTI JÁNOS ÍRÁSA

PROLÓGUS: A VÉSZKORSZAK UTÁN

A rendszerváltást követően új korszak virradt a magyarországi zsidóságra. Ám annak érdekében, hogy e fordulat jelentőségét kellőképpen értékelni tudjuk, egyúttal legalább vázlatos képet kapjunk a zsidó közösség zavartalan szárnyalását mindmáig nehezítő, döntően kulturális tényezők természetéről, úgy vélem, elengedhetetlen egy röpké pillantást vetni a korszakos változást megelőző évtizedek folyamataira is.

A felszabadulás utáni néhány évben mintegy 85 ezer, a holokauszt szörnyűségeit túlélte zsidó ember tért vissza az országba. 1946-ban a szovjet hadifogságból is elkezdtek hazaérkezni a zsidó származású magyarok ezrei, ám az év végéig több mint 51 ezren döntöttek úgy, hogy külföldön kezdenek új életet. Egyes becslések szerint a vézkorszakot mintegy 190-260 ezer magyar zsidó élte túl, a vidéki, zömében hagyományörző, vallásos zsidóság csaknem teljesen elpusztult. A túlélők legnagyobb része, nem egészen másfél százezer ember, a fővárosban kezdett új életet. Érdekes, és a hazai zsidó közösség hagyományhoz való viszonyulásának alakulását illetően talán szintén nem mellékes körülmény, hogy a holokauszt poklából kikerülők jelentős része – egyharmada – nem volt izraelita vallású.

Sokan a túlélők közül végképp le akartak számolni az embereket egymástól elválasztó vallási-származási kategóriákkal, és a nemzet-

közi munkásmozgalomban találták meg a helyüket. A hatalomra jutott kommunista párt vezetésében is sok zsidó származású politikus jutott szerephez. Mindazonáltal a kommunistákban a vézkorszak lezáróit ünneplő zsidóknak hamarosan csatlakozniuk kellett megmentőikben. A baloldali vezetés ugyanis mindent megtett a hitélet visszaszorítása érdekében, és ez a zsidó vallás gyakorlására is rányomta a bélyegét. A korábbi kereskedők, iparosok üzletét elvették, iparendeléjét visszavonták, a cionista szervezeteket betiltották, tagjaikat üldözni kezdték. Mindezek ismeretében egyáltalán nem meglepő, hogy bár a háború lezárását követően 258 zsidó hitközség alakult újjá Magyarországon, az ötvenes évek elejére ezeknek már csupán a negyede működött. Ugyanígy megfogyatkoztak a zsidó oktatási intézmények is. 1950-ben a kommunista vezetés valamennyi felekezeti irányvonalat és hitközséget ellentmondást nem tűrve beolvasztotta az általa létrehozott, és ezért hozzá messzemenőig lojális, kompromittált vezetéssel működő ernyőszervezet, a Magyar Izraeliták Országos Képviselőlete (MIOK) alá. A hagyományos élethez szükséges feltételek folyamatos szűkülésével szoros összefüggésben, az 1956-57-es kivándorlási hullám során 60-75 ezer zsidó intett búcsút szülőhazájának.

Az 1956-os forradalomban egyébként a barikádok mindkét oldalán

viszonylag nagy számban felsorakoztak zsidó származásúak, majd a szabadságharc leverését követő konszolidáció egyik alapelvevé emelték a zsidókat érintő kérdésekkel kapcsolatos hallgatást. A kommunista rezsim a holokauszt emlékezetét is mindinkább egy emberjogi, internacionalista nyelvezetet használó narratívának rendelte alá, amely az évezredek óta változatos formákban jelenlevő zsidóellenességet megkülönböztethetetlené tette a rasszizmus különböző formáitól, ezeket pedig a mindenképpen meghaladni szükséges régi, „reakciós” világgal, a feudalizmussal, és a „fasiszta” kapitalizmussal azonosította. Márpedig, ha az idegengyűlölet, és így az antiszemitizmus is a kapitalista berendezkedés inherens része, egyedül az ennek a helyét a történelmi szükségyszerűség révén amúgy is átvevő szocializmus lehet képes arra, hogy a zsidók elleni gyűlölettel végképp leszámoljon. Másképpen fogalmazva, kizárólag a szocializmus nyújthat védelmet a holokauszt megismétlődése ellen, ám az új rendszer kiteljesedéséhez arra is szükség van, hogy az építői átadják korábbi, „kicsinyes” identitásukat valami korszerűbbnek, teljesebbnek. Egy új világnak, ahol eltűnnek az embert és embert elválasztó, „mesterséges” határvonalak. Mindenki egyenlővé válik. Természetesen ehhez számos további tényezőre is szükség volt, de tény, hogy a Kádár-korszakban nőtt a vegyes házasságok aránya, a

zsidó hagyományok megtartó ereje végzetesen meggyengült.

KEZDETI LÉPÉSEK A SZABADSÁG FÖLDJÉN

Ennek megfelelően, bár a rendszer-váltást követően valóban új korszak virradt a magyarországi zsidóságra, a köztársaság megszületésének hajnalára a Magyarországon élő zsidók döntő része csaknem teljesen elvesztette kötődését saját, illetve felmenői zsidóságához. A közösségi intézményrendszer romokban hevert, a szocialista nomenklátúra által monopolhelyzetbe hozott zsidó képviselő vezetői hirtelen legitimációs vákuumba kerültek és gyakorlatilag nem létezett szervezett zsidó oktatás. A kilátások ezzel együtt kedvezőek voltak, hiszen Magyarországon élt Közép-Európa legnagyobb zsidó közössége. Ezzel együtt a világszerte jól ismert, tökéletes zsidó szervezetek megjelenése ellenére is sokáig hiányoztak azok a programok, amelyek igazodva a zsidóságtól elszakadt magyarok speciális helyzetéhez, vonzó perspektívát és hatékony módszereket kínáltak volna a visszataláláshoz.

A külföldi szervezetek ugyanis, jóllehet, szinte azonnal meglátták a lehetőséget az elképzeléseik magyarországi megvalósításában, az itthoni helyzet behatóbb ismeretének hiányában gyakran a nyugati világban sok helyütt már jól bevált módszereket kezdték el hazánkban is alkalmazni. Csakhogy ezek, a megszokottól jócskán eltérő körülmények között a legtöbb esetben vajmi kevés sikerrel kecsegtettek. Mégis, igazságtalan lenne a történelmi távlat hiányát a magyarországi zsidó közélet egykori formálóján utólag számon kérni. Kivált, hogy a honi feltételek mellett is működni képes közösségszervezői modellek kialakítása, kipróbálása, amint a már megszokott csapdákat elkerülni kívánó igyekezet is, mindmáig jelentős kihívások elé állítják a közösségi vezetőket.

Nem beszélve arról, hogy a nehézségek ellenére az elmúlt két évtizedben a zsidóság valóságos új-

jászületésének lehetünk tanúi Magyarországon. 1991-ben – mint a MIOK jogutódja – zsidó felekezeti csúcsszerveként megalakult a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szervezete (Mazsihisz). A Mazsihisz választott testületeinek a neológ mellett egészen a tavalyi évig az ortodox hitközség is tagja volt, bár utóbbiak vezetése, adminisztrációja már a Magyarországi Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség (MAOIH) 1993-as újjáalakítása óta külön működött. A Mazsihisz kezdetektől fogva és sokáig élvezett monopolhelyzete a zsidó élet szervezésében a hitfelekezeteknek juttatott kormányzati támogatások fölötti rendelkezésre is kiterjedt. A magyarországi zsidóság kollektív kárpótlásáról szóló törvény gyakorlati megvalósításának zavartalansága érdekében a kormány 1997-ben létrehozta a Magyar Zsidó Örökség Közalapítványt (Mazsök). Az alapítvány a háború befejezése előtt született és Magyarországon élő zsidóknak fizetett életjáradék mellett különböző közösségi célokat is támogat a rendelkezésére álló keretből.

A szabadság éltető levegőjében többszázéves ifjúsági és kulturális szervezet jött létre, 1994-ben népszerű kulturális központ létesült Bálint Zsidó Közösségi Ház néven és nemzetközi hírű ifjúsági tábor várja Szarvason azokat, akik meg akarnak ismerkedni zsidó gyökereikkel. Az első, a hitközségi működéstől függetlenül szerveződő zsidó intézmény a még 1988-ban megalakult Magyar Zsidó Kulturális Egyesület volt. Létrejött valóságos áttörést jelentett a hazai zsidó közéletben, ám a kezdeti lelkesedés néhány év alatt alábbhagyott, a változás ígéretétől mámoros, többesres holdudvar néhány száz főre apadt. Ugyanez érvényes a többi kulturális egyesület, ifjúsági csoport legnagyobb részére is. Mihelyst beérik egy karizmatikus, a programok szervezésének, lebonyolításának mesterségét elsajátító fiatal vezetőréteg, a tagok máris „kiöregednek”, belépnek a munkaerőpiacra, családot alapítanak és a

teendőik miatt a legtöbb esetben már nem marad idejük és energiájuk a húszas-, kora harmincas éveiket meghatározó intenzív közösségi életre. Márpedig az ő távozásukkal a hozzájuk kötődő tagság jelentős része is jó eséllyel új lehetőségeket keres magának.

ÚTON A PLURALIZMUS FELÉ

Kiépült egy többé-kevésbé jól működő oktatási rendszer: a zsidó óvodák és iskolák számos fiatal számára jelentenek kapaszkodót a zsidó értékekhez is ragaszkodó élethez. A Mazsihisz fenntartásában működik a Scheiber Sándor Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium,

A „Scheiber”

1990-ben hívták életre az ortodox Amerikai Alapítványi Iskolát a Wesselényi utcában és ugyanebben az évben kezdte meg működését a nyitott szellemű Lauder Javne Zsidó Közösségi Óvoda és Iskola is, ahol a tanulóknak csak kisebb része mondható zsidó származásúnak. A zsidó oktatási intézmények is számos nehézséggel szembesülnek: nehezen, vagy inkább sehogyan sem tudják megoldani az autentikus vallási ismeretek és versenyképes tudás egyidejű átadásának feladatát. Ezért inkább hol az egyik, hol a másik irányban hajlanak a kompromisszumokra. Ugyanez a helyzet a szintén a Mazsihisz által működtetett Zsidó Egyetem, Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetemen (OR-ZSE) is, amely a közkeletű vélekedés szerint mindeddig csupán mérsékelt eredménnyel kereste az utakat a színvonalának növelése és a nagyobb nemzetközi elismertség felé.

Az elmúlt 30 évben persze a hagyományos neológia és ortodoxia

mellett más irányzatok is megjelentek Magyarországon, de ezeket – az önmagát a *Sulchán Áruch* alapján működőként meghatározó, ezért e kezdeményezéseket túlságosan liberálisnak ítéelő – Mazsihisz mindedig habozott teljes jogú partnerként elismerni. A vallási spektrum másik szélén, az ortodox térfélen is történtek változások, két kicsi, alulról építkező tanulócsoport is évek óta működik – főleg külföldről érkező támogatások felhasználásával – Budapesten.

EGY AMBICIÓZUS KÍSÉRLET

Am az igazán jelentős változást az intézményesült közösségi életbe 1989 hozta el. Ekkor érkezett meg ugyanis Magyarországra a néhai Lubavicsi Rebbe, Menachem Mendel Schneerszon küldöttjeként Oberlander Bárucho rabbi és felesége. A szülei révén magyar származású rabbi ambiciózus tervekkel lépett át a határt a rendszerváltás évében: újra akarta építeni a hajdan virágzó, hagyományokhoz ragaszkodó zsidó életet Magyarországon. Az általa útnak indított magyarországi Chá-

Oberlander Bárucho és Batsheva Magyarországra költözésük napján

bád mozgalom az elmúlt évtizedek során számos magyarországi fiatal vezetett be a hagyományos zsidóság rejtelmébe. A 2004 májusában létrehozott, és Köves Slomó rabbi által vezetett EMIH – Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség – is ebből a kezdeményezésből nőtte ki magát.

Az Oberlander rabbi által elindított *Zsidó Tudományok Szabadegyeteme* az elmúlt negyedszázadban az egyik legnépszerűbb magyarországi zsidó tanulási programmá vált. A *Bét Menáchem Héber-Magyar Kéttannyelvű Általános Iskola, Óvoda és Bölcsőde* a maga nemében egyedülálló az országban. A *Maimonidész Angol-Magyar Kéttannyelvű Zsidó Gimnáziumot* az EMIH 2017-ben indította el a Bét Menáchem kibővítéseként. Közben több, évtizedek óta világi célok szolgálatában működő zsinagógát állított vissza eredeti funkciójába, a hitközség az elmúlt évek során mindig újabb szakrális, kulturális és oktatási terek megnyitásával is igyekezett megteremteni a párbeszéd színtereit a zsidóság és a többségi társadalom tagjai felé. 2015-ben alapították meg a CEDEK EMIH Izraelita Szeretetszolgálatot, hogy minél több rászorulóknak tudjanak segítséget nyújtani – nemre, korra, származásra és vallási hovatartozásra való tekintet nélkül. Szintén az EMIH vezető rabbijának kezdeményezésére jött létre 2012-ben a Tett és Védelem Alapítvány (TEV), amelynek célja, hogy a jogállam és a demokrácia által biztosított keretek között a kirekesztő eszmék és az antiszemitizmus terjedésével szemben a zsidó közösség is professzionálisan fellépjen.

A KIHÍVÁSOK IDEJE

A közösségi élet kibontakozásával párhuzamosan ugyanis a magyarországi zsidóknak a rendszerváltást követően azt is hamar meg kellett tapasztalniuk, hogy a korábban elfojtott antiszemitizmus ismét a felszínre tör. A szabadság a régi hungarista irodalom újbóli kiadására is kiterjedt, a náci irodalom hírhedt alkotásai egymás mellett sorakoztak a könyvesboltok kirakatában. A '90-es évek elején virágzását élte a szkinhedmozgalom, és már az első szabad választások előtt antiszemita feliratok lepték el a baloldali, liberális pártok választási plakátjait. Az alig burkolt antiszemitizmus kisvártatva a Parlamentben is megjelent, amikor az MDF-ből kivált MIÉP

képviselői kezdtek el intenzíven érdeklődni egyes politikai ellenfeleik felmenői iránt. Az antiszemitizmus korszerűsített, fiatalokat is célzó változata a Jobbik megjelenésével, majd az Országházba kerülésével teljesebben ki, amelynek egyik prominense egyenesen a magyarországi zsidók listázására szólított. Természetesen az antiszemita érzések (a TEV megbízásából a Medián Közvélemény-kutató közreműködésével elkészített *„Antiszemita előítéletesség a mai magyar társadalomban”* címet viselő kutatásai évről évre nagyjából a népesség egyharmadát sorolják a különböző mértékben antiszemita előítéletekkel élők körébe) meglovagolása más ma is létező, vagy már megszűnt pártoktól sem állt mindig távol, a zsidó közösség pedig érthető módon nehezményezi, amikor a jobboldali kormányzatok emlékezetpolitikai megfontolásokból a zsidókkal ellenséges politikusokat rehabilitálnak vagy antiszemita írókat emelnek a Nemzeti Alaptantervbe.

A Kovács András és Barna Ildikó szerkesztette *„Zsidók és zsidóság Magyarországon 2017-ben”* című kutatási beszámoló szerint a magyarországi zsidó népesség összlétszáma 59 ezer és 110 ezer (anyai ági leszármazás esetén), illetve 160 ezer (egy zsidó nagyszülőt számolva) közé tehető. Ugyanők úgy becsülik, hogy a vallási-felekezeti életben legalább alkalmilag résztvevők száma nem nagyon haladhatja meg a 4 ezer főt. Van tehát zsidó könyvkiadás, kiépültek közösségi intézmények, ám a zsidó hagyomány széles körű ismerete és gyakorlása továbbra is kevesekről mondható el. A következő időszak egyik legfontosabb kérdése lehet, hogy sikerül-e a honi zsidóság szélesebb rétegeit is közelebb csábítani saját hagyományaihoz.

Egyvalami azonban a tanulmányi programok, táborok, fesztiválok népszerűsége alapján biztosnak látszik: létrejött egy, a saját zsidóságára büszke, fiatalokból álló réteg, amely a következő generációt feltehetően zsidó szellemben fogja nevelni.

EZ AZ ÉN KÖZÖSSÉGEM, AZ ÉN OTTHONOM

Aki a '90-es években vagy a 2000-es évek elején megfordult a Vasvári Pál utcai zsinagógában vagy egy Chábád rendezvényen, az biztosan emlékszik az Oberlander házaspár gyerekeire, köztük a vékony, nagy szemű, cserfes Mussie-ra. A kislányból mára felnőtt nő lett, kétgyermekes családanya, aki hatalmas lelkesedéssel veti bele magát a feladataiba, legyen szó az iskolai munkáról, programszervezésről vagy női estekről. Feldman rebbecent a gyerekkoráról és felnőtt életéről kérdeztük. **STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA**

– Milyen volt egyedüli slíách gyerekként felnőni? Milyen emlékei vannak a közösségről gyerekkorukból?

– Óriási élmény volt, nagyon szerettem az embereket, a közösséget, a nyüzsgést, ami körülöttünk volt. Igazából sztárok voltunk, az összes felnőtt velünk foglalkozott. Nagyon pozitív emlékeim vannak, jó atmoszféra volt. Nem volt hiányérzetünk, mert a szüleink jól készítettek fel minket az életre. Nem volt sok vallásos barátunk, nem minden kóser ételt lehetett kapni, de ezek nem égető hiányként jelentek meg.

– A házasságkötése után nem sokkal visszaköltözött Magyarországra a férjével. Miért döntöttek így? Mindegyik is ez volt a terv?

– Nem feltétlenül ez volt a terv, én mindig nyitott voltam és vagyok, hogy bárhol, bármilyen közösségben segítsék a világon. Gyerekként mindig Kínába vágytam rebbecenek... Végül, amikor eljött az idő, akkor nem tudtam elképzelni magam máshol, mint itt. Ez az én iskolám, az én közösségem, az én utcáim, az én embereim, az én otthonom. Megismerni egy új közösséget és ott beilleszkedni mégis nehezebb. Úgy tűnik, talán mégsem vagyok olyan nyitott, mint gondoltam.

– Nyitott otthonban nőttek fel, a lakásukban volt sokáig a Chábád iroda, mindenki ismerte az Oberlander gyerekeket. A mostani otthona is ilyen?

– Nyitott otthonban nőttünk fel, és ilyen otthont vezetek én is. Nincs olyan érzésem, hogy valaki bejött a magánszférámba, szívesen látok min-

denkit, aki bejön. A hátránya talán az, hogy nincs privát helyem, hiszen én úgy nőttem fel, hogy a lakhelyem a közösség központja volt.

– Milyen kihívásokkal kell szembenézni a mindennapjai során?

– Számomra a legnagyobb kihívás – lehet, hogy viccesen fog hangzani – az az, hogy amikor megyek az utcán és valamelyik gyerekem elkezd sírni vagy feláll a babakocsiban, akkor érzem, hogy az emberek néznek, figyelnek, hogy lássuk csak, mennyire ügyes a kétgyermekes anyuka. Izraelben csak a támogatást érzem, azt, hogy de jó, hogy már két gyermeked van. Itthon más. Úgy érzem, kritikus szemmel néznek az utcán, amikor a gyerekek nem angyalként viselkednek, hogy milyen fiatal vagyok és már két gyermekem van és vajon képes leszek-e megbirkózni a nevelésükkel. Számomra nagy kihívás az, hogy ezzel együtt tudjak élni.

– Mennyiben lesz más a gyerekeinek itt felnőni?

– Van, amiben hasonlít, van, amiben különbözik. Manapság van iskola, kóser étel, nagy közösség, ami nekünk nem volt. Nem ők a közösség egyedüli gyerekei, hiszen ez a szerep ma szétoszlik 20 gyerek között, és nem csak négyen vannak, mint mi voltunk [Az Oberlander házaspárnak összesen 7 gyermeke született, közülük hárman fiatalabbak – szerk.]. Ami hasonlít az az, hogy ők is tudnak magyarul, ők is a Margitszigetre mennek kirándulni, mint mi is. Akkor még nem volt biztos, hogy az én gyerekeim is itt fognak felnőni és tesszik, hogy ugyanazok az élményeink vannak.

NEVJEGY

FELDMAN MUSSIE

- SZÜLETETT: 1992
- FOGLALKOZÁSA: tanár
- CSALÁD: házaspár, két gyermek édesanyja

– Nagyon aktív a vallásos édesanyák között, tanít, whatsapp-csoportot szervez és így tovább. Miben tud segíteni a többi anyukának?

– Nagyon fontos számomra a közösségi élet, imádom ezt csinálni, nagyon élvezem, ez nekem olyan, mint a család. Nagy örömmel teszek bármit a közösségért. Nem mindig tudom, hogy mivel tudok segíteni a vallásos zsidó nőknek, de mindig keresem. Nem egyedül csinálom ezt, Zalmanov Chayával szoktunk erről beszélgetni, hogy miket lehetne még szervezni. Már volt néhány újdonság és jövőre is lesz még meglepetésünk, amiket remélhetőleg sikerrel tudunk majd megvalósítani.

– Milyen pluszt ad a magyarországi élet ahhoz képest, amit Izraelben vagy Amerikában élnének?

– Nagyon megerősíti az identitásunkat. Nem magától értetődő az, hogy hászid zsidók, vallásos zsidók vagyunk.

„Nekünk nem volt Mózesünk”

1990-ben avatták neológ rabbivá. Úgy véli: ha nincs a rendszerváltás, ez nem történhetett volna meg, miután rabbiképzősként megtagadta, hogy jelentsen „államellenes szervezkedésekről”. Egykor neológ országos főrabbi volt, a tábori rabbinátus vezetőjeként tábornoki rangot kapott. Ma – bár temploma a neológia zászlóshajója – a Mazsihisz konzervatívnak mondott ellenzékébe szorult. A Chábádot ellentábornak tartja, de személyes ellentétei nincsenek ottani ismerőseivel. Frölich Róberttel beszélgettünk. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

– Milyen volt a rendszerváltáskor rabbinak lenni? Hogyan hatott a pályájára a '90-es évek zsidó reneszánsza?

– Nagyon nagy átrendeződés volt a '90-es évek elején – újjáalakult sok szervezet, hitközségek is, tanultuk, mi az, hogy önálló zsidó élet. Igazából nem tudtunk mit kezdeni ezzel a nagy szabadsággal. Valahogy úgy éreztük magunkat, mint őseink, amikor kijöttek Egyiptomból. Az, hogy megyünk Kánaánba, nem lehetett cél – mert nem volt Kánaán. Pozitívum volt, hogy nagyon sokan kerültek elő a '90-től '95-96-ig terjedő időszakban, akik akartak valamit csinálni. Hogy ebből miért nem tudtunk tőkét kovácsolni – és tudatosan használok a többes szám első személyt, mert én magam sem tudtam –, ez történelmi hibánk. Mentségünkre szolgáljon, hogy nekünk nem volt Mózesünk, hogy megmondja, mit kell csinálni. Bennünk voltak azok a gátak, amelyek a létező szocializmus utolsó pár évtizedében szocializálódva beépültek, és azokról nem tudtunk lemondani egy pár év alatt.

– Milyen gátakra gondolsz?

– A nyíltan zsidónak lenni attitűd nem volt meg bennünk. Az, hogy

a felbukkantak fiatalok, nosza, csináljunk nekik programokat, vigyük őket ide-oda, próbáljuk meg a gyerekeken keresztül a szülőket bevonni – ezt nem tudtuk abszolválni. A szülők örültek, hogy a gyerek zsidók között van, de mégis idegen volt ez a közeg nekik. Mi abba nőttünk bele, hogy lopva járunk templomba, zsidók közé, és nem tudtuk elmagyarázni, hogy most már nem kell félni. Ezeket a reflexeket nem tudtuk lebontani.

– Én a rendszerváltáskor kezdtem az iskolát, nekem a zsidósággal kapcsolatos élményem ebben az időben az volt, hogy együtt voltak a szervezetek. Ha elmentél egy purim-bálra, akkor ott mindenki ott volt együtt. Ma már nincs így, mindenki magának szervez. Ez pozitív vagy negatív?

– Lehet jó és lehet rossz. Annak idején voltak központi ünnepek, itt, a Goldmark teremben. Voltak a kisebb közösségeknek ünnepei, ezek szórtan meg is maradtak, a központi tűnt el. Pedig annak volt kohéziós ereje. Ez fogta össze a társaságot: aki zsidó volt, jött velünk bulizni. Ikonikus hely volt, volt egy sajátos hangulata. Az, hogy ez a központi

NÉVJEGY

DR. FRÖLICH RÓBERT

- SZÜLETETT: 1965
- FOGLALKOZÁSA: rabbi
- CSALÁD: nő, két gyermek apja

elem megszűnt, lehetőséget adott a mikroközösségeknek, hogy a saját tagjaikat aktivizálják.

– Hogyan hatott ebben a szocialista berögződésű légkörben a Chábád megjelenése?

– Az elején az ember azt se tudta, hogy a Chábádot eszik-e vagy iszszak. El voltunk itt zárva a vasfüggöny mögött, és nem tudtuk, hogy mi az, hogy lubavicsi, vizsnyici, szatmári, breszlevi – hőszed-hőszed, zsidó-zsidó. És megjelent Oberlander, akit a mai napig nagyon tiszteltek

és becslök, személyes ellentéteink nem nagyon vannak. Tanított az Anna Frankban, a Rabbiképzőben, azt gondoltuk, hogy ebből jó dolog kerülhet ki, tény, hogy kicsit erősítheti a vallásos kötődést, ha megjelenik egy szakállas-kalapos zsidó és próbálja átadni azt a világot, amiben ő él. Nekem, aki a Dob 35-ben lettem anyakönyvezve, ott nőttek föl, tényleg öröm volt, hogy megjelent. Aztán megjelent az első Chábád kiadású könyv, a Hertz-biblia, ami elültette bennem a gyanú magvait. Én még emlékszem, amikor a nyolcvanas évek közepén kiadta ezt Scheiber Sándor (micsoda harcokat kellett vívnia, hogy ez a szocialista Magyarországon megjelenhessen!), és akkor megjelent a Chábádnál a kilencvenes évek közepén, kvázi tömegcikké alakítva... Hozzáteszem: szükség volt rá, a Scheiber-féle kiadásból már mutatóban sincs, de valahogy nekem volt egy rossz érzésem. A kommunikációjuk nem tetszett. 20 éve mondom a Síp utcában, hogy a Chábád komoly kihívás a hitközségre. Nem a vallásos elköteleződése, hanem a policy-je, a működésének módja az, ami nekem nem tetszik. Egyet el kell ismerni – a Chábád négy közösséget kialakított az elmúlt 20 évben: a Károly körút, a Vasvári, Óbuda és most a Vár. Azt gondolom, hogy ez mindenképpen követendő példa kellene, hogy legyen mindannyiunk számára. Függetlenül attól, hogy szeretem vagy nem szeretem a Chábádot.

– Azt mondja, hogy 20 éve azt hajtogatja a Síp utcában, hogy a Chábád egy kihívás...

– Igen, versenytárs, aki szükség-szerűen ellenérdekelt. A Síp utca az elmúlt lassan harminc évben belekényelmesedett a saját életébe. Létrejött az EMIH, és a Mazsihisz nem vette észre, vagy nem akarta észrevenni, hogy a monopolhelyezete megrendült. A helyzet a mai napig fennáll, belekényelmesedtünk a pozíciónkba, hogy minket úgyse lehet megroppantani, meggyengíteni. De lehet, mindenkit lehet. Ilyen szempontból azt gondolom,

hogy a Chábád igenis ellenérdekelt, így aztán egy fajta „fenyegetés”. A Mazsihisznek nem a létét fenyegeti, de az erejét és a különböző helyi hitközségek erejét jelentősen. Az én olvasatomban ez a hagyományos magyar zsidó élet gyöngítése, mert óhatatlanul megjelenik a konkurencia okán a szétaprózódás.

– Úgy beszélünk a magyar zsidóságról, mintha ez egy egységes entitás lenne. Létezik valójában ilyen egységes közösség?

– Attól függ, hogy hogy definiáljuk a közösség szót. Ha olyan csoportról beszélünk, amit belülről alakítanak ki, akkor nem létezik. Ha egy olyanról, amit a kívülállók állítanak össze, akkor viszont igen. Egységes magyar zsidó közösség nem létezik. A magyarországi zsidók hihetetlen sokrétűek, sokszínű a magyar zsidóság, bár e sokszínűséget én némileg másképp értelmezem, mint sokan körülöttem.

– A '90-es évek nagy kérdése volt, hogy legyen-e a magyar zsidóság nemzetiség. Hol állt ebben a vitában?

– A „nem” oldalán. Egyszer apámat megkérdeztem, hogy ő minek vallja magát – apámat nem kell bemutatnom, gondolom, a régi zsidóknak –, magyarnak vagy zsidónak. Ő azt mondta, magyarnak. Kérdeztem tőle, neked nem magyarázták el elég világosan, amikor elvittek munkaszolgálatra meg Mauthausenbe, hogy nem vagy magyar? Mire azt mondta az apám: ezt nem ők döntenek el. És azt gondolom, hogy amikor a mi őseink, beleértve apáinkat is, magyarnak vallották magukat, akkor nekünk ezt nincs jogunk elvitatni. És ugyanez a helyzet a zsidóságunkkal is, függetlenül attól, hogy gyakoroljuk-e a vallásunkat.

– Mi a mai magyar zsidóság legnagyobb kihívása, túl az öndefiníción?

– Egyik a vegyesházasság. Azt tudom, hogy komoly kihívás olyan környezetet teremteni a gyerekeinknek, hogy egyáltalán esélyük

legyen zsidó férjet vagy feleséget találni. Másik, amire utaltunk: a belső tudatlanság. A fiatalok eljönnek Rásésónekor, Jankiperkor, beszélgetek velük, megnézzük a szomszéd új autóját, öltönyét, barátját, barátnőjét aztán hazamennek, és nem tudják, a kettő közt mit kell csinálni. Erős a gyanúm, hogy ahogy én nem tudom, hogy lehetne ezt legyőzni, a kollégáim sem tudják. De találni kellene olyanokat, akik tudják.

– Miben más egy mostani rabbi munkája, mint harminc évvel ezelőtt, amikor elkezdte – vagy egy picit visszább nyúlva, azoknak, akikől tanult?

– Egészen más a világ, amiben élünk. Én még emlékszem arra – most, hogy így beszélgetünk a Rumbach-Wesselényi sarkon – egy-kilométeres körzetben itt volt 8-10 stibele. Ma nincs egy sem. A Klauzál csarnokban volt egy kóser húszszék, az Eötvös utcában, a Csanády utcában, a Visegrádi utcában is. Ma nincs. Ebből a szempontból azt mondom, hogy könnyebb volt vallásos zsidónak lenni, mert volt egy kiépült, erős infrastruktúra hozzá. De akkor jelentős, zsidóságot megélt népesség is volt. Van egy óriási különbség az akkori zsidók, meg a mostani zsidók között. Azok a nyugdíjasok, akik a '70-es, '80-as években megtöltötték a templomokat, az 1920-as években születtek, beleszülettek abba, hogy vallásos zsidók. A háború előtt a neológ zsidó nem sokban különbözött az ortodoxtól, a jelentős részük ugyanúgy kósert evett, szombatot tartott. Amikor jött a szocialista államrend, megalkudtak a körülményekkel, de amikor nyugdíjba mentek, már mit vehettek el tőlük? Visszataláltak a templomba. Mi ezeknek vagyunk a gyerekei, mi még láttuk, hogy a szüleink elmennek a templomba. A mostani nyugdíjasok már a háború után születtek, ők pont akkor voltak fiatalok, amikor a zsidók nem a templomba mentek, hanem álltak előtte. Az ő unokáinknak már nincs meg az útjuk. Ezt kéne megtalálni és kikövezni valahogy.

ERŐ AMINDENNAPOKHOZ

Beszélgetés FRITZ ZSUZSÁval

Megindító nézni azt a folytonosságot, ahogy az egykori szarvasi gyerekből szülő lesz, és az ő gyereke megéli a zsidó identitását. Erről beszélt lapunknak Fritz Zsuzsa, aki azt mondta: bár megtört valami a holokauszttal és a kommunizmussal, most újra lehet látni, hogy van zsidó építkezés, folytonosság, van jövő. ÓNODY-MOLNÁR DÓRA ÍRÁSA

– Idén nyáron immáron a 30. alkalommal nyaraltak fiatalok a Szarvasi Nemzetközi Zsidó Ifjúsági Táborban. A magyarországi zsidóság számára Szarvas fogalom: szinte mindenkinek vannak élményei a táborról. Van, akinek azért, mert az unokája, gyereke volt ott, van, aki a kilencvenes években gyerekként volt Szarvason, de ma már a sajátjait küldi. Az alakuláskor, a rendszerváltás környékén milyen zsidó szervezetek, civilek mozgolódtak? Hogyan jött létre a tábor?

– A rendszerváltás előtt az emberek nem nagyon tűzték a homlokukra a vallásukat. Volt ugyan a nyolcvanas években zsidó élet, de az nagyon csendes volt. Viszont a nyolcvanas évek második felében sokan kimentek Izraelbe, elkezdődött egyfajta mozgolódás, erősödött a zsidó identitás. Erős lelkesedést éreztem azokban, akik valamilyen szinten a zsidó élet részei voltak. És akárcsak a rendszerváltásban, abban, hogy hirtelen eljött a szabadság, úgy a zsidó identitásban, a zsidó életben is volt egy óriási, fölszabaduló energia, amely a hosszú elfojtás után robbanásszerűvé vált a nyolcvanas évek végére. Már a vasfüggöny lehullása előtt is érezhető volt, hogy egyre többen érkeznek nyugatról, és megtalálják a zsidó csoportokat: eljöttek a Rabbiképzőbe vagy Balatonfüredre, a zsidó üdülőbe. Mi, úgymond, véletlenszerűen alakultunk meg: jött valaki a Zsidó Diákszövetségtől (UJS – Union of Jewish Students – *a szerk.*) azzal, hogy alakítsuk meg Magyarországon is ezt a szervezetet. Páran ki is mentek a nyári egyetemre Olaszországba, és aztán megalakult idehaza

FRITZ ZSUZSA

- SZÜLETETT: 1966
- FOGLALKOZÁSA: tanár
- CSALÁD: házaspár

is a UJS. Jött egy magyar származású izraeli a Somertől, aki azt mondta, „gyerekek, a Somer a legjobb dolog a világon”, és nem sokkal ezután Magyarországon is megalakult. Így jött létre minden. Egy-két év alatt valóban lett egy csomó zsidó szervezet, mindenféle stratégia nélkül.

– Ön ott volt a szarvasi tábor megszületésénél is. Miért pont Szarvas?

– A szarvasi tábor az amerikai JOINT (American Jewish Joint Distribution Committee – *a szerk.*) és a Lauder Alapítvány közös missziója. A JOINT egyik példaképe, Ralph Goldman és a Lauder Alapítvány egyik képviselője kezdtek el arról beszélni, hogy milyen jó lenne egy olyan nemzetközi tábort létrehozni, ahol kelet-európai zsidó fiatalok tanulhatnak a zsidóságról. Még a rendszerváltás előtt Grósz Károllyal tárgyaltak is erről. Akkoriban Fekete János volt a Magyar Nemzeti Bank elnökhelyettese, aki Szarvasról származott, ő javasolta a helyszínt. Tudta, hogy a helyi, a hetvenes évek

óta működő Aranyzarvas kemping már nem megy annyira jól, így született meg a tábor helyszínének ötlete. A zsidó származású Fekete János végig segítette a tárgyalások során is. Így vette meg a Lauder Alapítvány ezt a kempinget, és alakította át nagyjából egy hónap alatt zsidó táborrá. Amikor elindult, nagyrészt magyarok vettek részt benne, egy-két külföldi csoporttal, 160 fős turnusok voltak. Ez akkor hatalmas dolog volt. Emelkezem, a Szochnut Magyarország (Jewish Agency for Israel – *a szerk.*) küldött képviselőket, ők tanítottak is. Volt egy izraeli táborvezetőnk, de a kezdeteket eluralta a káosz. 1991-től azonban már fölállt a máig működő struktúra. Akkor vette át ugyanis a táborvezetést Jichák Roth, vagyis Jickó, aki több mint tíz évig vezette a tábort.

– Az egyik misszió az volt, hogy a kelet-európai zsidó fiatalok találkozzanak egymással. Ez miért volt fontos?

– Mert a kelet-európai zsidó közösségek a kommunista blokk országokban elsorvadtak. Már csak azért is, mert sokan nem akarták, hogy a gyerekek zsidó rendezvényekre, helyekre, mondjuk zsinagógába járjon. Attól féltek, hogy ez a jövőjüket érintette volna hátrányosan. Ha belegondolunk, a kelet-európai országokban – Magyarországhoz hasonlóan – alig volt bármiféle zsidó ifjúsági rendezvény. Emellett a túlélők traumáját is meg kell említenem: a kommunista rezsim lefojtotta a holokauszt témáját.

– Kelet-európai sajátosságként generációk nőttek fel úgy, hogy csak felnőtként tudták meg származásu-

kat. Szarvas megalapításánál cél volt a közös élmények felfedezése?

– A cél az volt, hogy a táborozók tanuljanak és erősödjön az identitásuk. Ez az ereje a mai napig a tábornak. Óriási zsidó identitást építő erő, amikor együtt énekel, táncolsz 450-500 másik zsidó fiatallal. Ez ad erőt a mindennapjaidhoz is.

– Miben más a mostani gyerekek zsidó identitása?

– Az elején mindenki ahhoz a csoporthoz alkalmazkodott, amelyikbe bekerült. Hiszen nem voltak családi zsidó minták. Manapság ez már nem így van. Generációk nőttek fel, akár a szarvasi táborban, akár a Bálint Házban, akár más zsidó közösségekben. Ma már vannak olyan szülők, akiknek van kialakult zsidóságuk, ami nem feltétlenül azt jelenti, hogy vallásosak. Megünneplik a nagy ünnepeket, de nem tartanak szombatot, nem vezetnek kóser konyhát. Ez a tábor első nyolc-tíz évében nem így volt, ezért is érződött erősebben a vallás jelenléte. Ráadásul a szülőkből volt félelem attól, hogy Szarvason túl sok vallás lesz, valamint tartottak a túlzott cionizmustól is.

– Most lényegesen kevesebb zsidó szervezet van, mint annak idején. Mi ennek az oka?

– Mert hosszú éveken keresztül csak ilyen közösségekben lehetett zsidó életet élni. Manapság már lehet nélkülük is.

– Vagyis máshová csatornázódott a közösségi élet?

– Részben igen, de maga a közösségi lét is válságban van. Annyira individualista lett a világ! A XXI. század elején kezdődött a közösségek erodálódása, holott, ha belegondolunk, hogy 550 magyar gyerek van minden nyáron Szarvason, ott vannak a zsidó iskolák, óriási potenciál lenne az ifjúsági közösségekben. Nyilván ennek a folyamatnak összetett okai vannak. Budapest például kulturális metropolisz, annyi mindent lehet ebben a városban csinálni. Érzem a Bálint Ház kapcsán is, hogy igazán profinak, különlegesnek és jónak kell lenni ahhoz, hogy minket válasszanak. A paletta színes.

– Harminc év alatt több generáció nyaralt Szarvason. Vannak esetleg megindító történetei?

– Szarvas annyira az életem része, hogy egy-egy történetet ki sem tudnék emelni. Van egy lány, aki a szobatársam volt Szarvason, az ő gyerekei is már évek óta járnak, egyikük madrich. Megindító ezt a folytonosságot megélni. Épp most kaptam egy levelet valakitől, aki egykor szarvasi madrich volt, idén először küldte a gyereket Szarvasra. A levél írója azóta nem volt Szarvason, amióta madrich volt, és most, 15 év után ment vissza először, hogy a szülői napon együtt legyen a gyerekeivel. Azt írta: mennyire csodás látni, hogy a táborban még mindig ugyanaz a hangulat uralkodik. Van ebben erős kötődés, mert ezek a szülők Szarvason kapták meg a zsidóságukat, és most ugyanezt az élményt akarják megadni a gyerekeknek. Ez a folytonosság eddig hiányzott a közösségünkben. Megtört valami a holokauszttal és a kommunizmussal, de most újra lehet látni, hogy van építkezés, folytonosság, jövő.

– A Bálint Ház, amelyet vezet, a magyar zsidó közösség egyik otthona. Említette, hogy a városban elérhető nagy programkínálat miatt nem kis kihívás, hogy a Ház ide csábítsa a fiatalokat. Az elmúlt években más-képp kell a gyerekeket tanítani? Van valami módszertani változás, ami elősegíti, hogy a mostani fiatalok is meg tudják szólítani az identitás erősítő programok?

– Egyrészt van tudás, amelyre már lehet építeni. Mi minden oktatási programban, Szarvason is és a Bálint Házban is, informális oktatási módszereket használunk, ami a csoportélményre, egymás tudására épít és kritikus gondolkodásra, vitára nevel, tehát nem a frontális tanításban hiszünk. A gyerekek sokféle háttérrel érkeznek. Még mindig vannak köztük sokan, akik semmilyen tudással nem rendelkeznek, mert otthonról nem kapták meg és nem zsidó iskolába járnak. Ilyenkor a szülők lényegében kiszervezik a gyerekek zsidó oktatását. Sok szülő azért keres minket, mert azt szeretné, hogy a zsidó gyereke zsidók között legyen, de a vallásos nevelés már nem érdekli. Nálunk a gyerekek egymástól is tanulnak, s elsajátítják, hány különféle útja van a zsidó életnek. Ehhez pedig változatosabb programokat kell kitalálnunk, mint húsz éve.

– Kütyüküzdelem van?

– Ó, te jó ég, de mekkora! Szarvas például arról is híres, hogy színes, szagos esti programokat hozunk létre. Videókkal, hangrögzítéssel, tűzijátékkal. De a gyerekek legnagyobb élménye a közösség. Olyan barátságok születnek, amelyek akár felnőttkorukban is kitartanak. Az unokahúgom most volt először Szarvason, hét évnyi nőgatás után. Ő is olyan háttérből jön, hogy nem nagyon tudja, mit jelent a zsidóság. Van ugyan egy zsidó nagynénje, de Szarvas 12 nap alatt olyan eredményt tudott benne elérni, amit én évek alatt nem.

A FŐVÁROS ZSIDÓ ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉGE '89 ÓTA

HOL VOLTUNK, VAGYUNK ÉS LESZÜNK IGAZÁN ZSIDÓK AZ OTTHONAINKON KÍVÜL?

Az 1989-es rendszerváltás óta a magyarországi, de elsősorban a budapesti zsidó közösségek látványos fejlődésen mentek keresztül, melyet egyesek, talán nem is annyira eufemisztikus módon, zsidó reneszánszként írnak le. Vegyük hát lajstromba, hogyan is változott a fővárosi zsidó hit- és oktatási élet. KATZBURG SÁMUEL ÍRÁSA

LUBAVICS MAGYARORSZÁGON

Zsidó szempontból a rendszerváltás egyik leginkább sarkalatos pontja volt, amikor 1989 augusztusában megérkezett a Chábád–Lubavics haszid irányzat első „küldöttje”, *Oberlander Báruch* rabbi és felesége, *Batsheva*. Oberlander rabbi 1991 óta áll a Vasvári Pál utcai zsinagóga élén – mely azóta jelentős pozitív változásokon ment keresztül.

Azóta eltelt egy emberöltő, az Oberlander család új nemzedékéből már többen is megházasodtak, gyermekeiket nevelik, nem utolsó sorban pedig az EMIH intézményeiben vállalnak fontos feladatokat, melyek szép számban bővültek, hiszen a mozgalom 2004-ben hitközségi szintre lépett. Az EMIH rabbinátságának soraiban most 17-en (!) foglalnak helyet.

A fenti pár sorból hamar kirajzolódik és nem is annyira meglepő, hogy az épített örökségen az egyik legtöbbit az EMIH változtatta, hiszen gyakorlatilag a semmiből egy prosperáló hitközséget épített fel, felhasználva

több, a hitéleti funkcióját elvesztett épületet stb. Míg a rendszerváltás után megszervezett mozgalom központja először az Oberlander család Wesselényi utcai otthonában volt, addig ma az EMIH különböző szervezeteinek a város több pontján vannak irodái.

LIPÓTVÁROSI ZSINAGÓGA

A 19–20. század fordulóján egy lipótvárosi zsinagógát terveztek a belvárosi zsidók, ám a tervek végül csak igen szerény méretek között valósultak meg: a Dohány zsinagógánál is nagyobbra tervezett lipótvárosi zsinagóga felépítése helyett egy bérház udvarának a beépítését választották, melyből a ma is napi szinten működő Hegedűs Gyula utcai zsinagóga lett. Viszont a kerületek átszervezése után Újlipócia néven a XIII. kerületbe került a Hegedűs (Csáky) utca, így az V. kerület zsinagóga nélkül maradt – egészen 2005-ig. Ekkortól ugyanis az EMIH Károly körúti központjának első emeletén tágas zsinagógát rendeztek be, mely azóta reggel és

este héber imától hangos. A Keren Or élén *Raskin Smuel* rabbi áll; kóser konyhájában szombatoként több száz, ünnepekkor pedig akár ezer emberre főznek.

BUDAPEST HÁROM NAGYZSINAGÓGÁJA

Itt a legtöbben a megszokott zsinagógai triót, vagyis a Dohány utcai, Kazinczy utcai és Rumbach utcai kombinációt várnák, viszont ebben a felsorolásban mégsem a Rumbach a harmadik. Ugyanis nem aktív és várhatóan sajnos a mostani – egyébként igen látványos – felújítása sem teszi azzá, de bízunk az Örökkévaló segítségével, hogy a modern technikával, elektromos emelővel ellátott bimán többször lesz Tóra-olvasás, mintsem, hogy a pincébe lenne süllyesztve, hogy ne zavarjon az akusztikába a koncertek alakalmával. Az aktív zsinagógai hármashoz az óbudai tartozik.

Az óbudai zsinagóga több szempontból is különleges, hiszen Budapest legrégebbi újkori zsinagógája

(1820, de alapjaiban található az 1769-es elődjéből is) és a fővárosi zsidók bölcsőjének helyszíne. A holokauszt után az épületet használták raktárnak, tévé stúdióknak stb., mígnem az EMIH 2010-ben az őszi nagyünnep előtt visszaemelte az épületet az eredeti, zsinagógai szintre. Azóta építi, szepíti – aki járt már itt, annak tényleg a zsidó reneszánsz körül forognak agytekervényei. Itt nemcsak a hitélet, de falak aranyozott stukkói is újjáéledtek és megerősödött pompával ragyogják be a népes tömeget. A mozgatható bimának köszönhetően a zsinagógai tér különböző vallási, de nem imádkozáshoz kötött eseményt tud vendégül látni; az óbudai hanukai állófogadás társadalmi eseményszámába megy decemberben. Óbuda rabbija *Köves Szmó*.

Míg a klasszicista óbudai zsinagóga az EMIH egyik központja, addig az 1859-ben felavatott mór stílusú Dohány utcai templom a neológia fellegvára, ahol pont idén szeptemberben dicsérik 160 éve az Örökkévalót. A vészorszak után erősen megromogott zsinagógát 1991–1996 között eredeti formájában állították helyre. Európa legnagyobb és a világ második legnagyobb zsinagógája Zsidó Kulturális Fesztiválkor, valamint újév és Jom Kipur első estéjén a leglátványosabb, amikor megtelnek a 3000 ülőhelyet és nagyjából ugyanennyi állóhelyet számláló sorai. Rabbija *Fröhlich Róbert*.

Az 1913-ban átadott magyar szecessziós Kazinczy utcai zsinagóga pedig az orthodoxia központi zsinagógája. Az épületet 1944-ben lóistállónak használták, a kommunizmus alatt pedig csak kisebb javításokra volt lehetőség: a mennyezet alatt védőháló volt kifeszítve, hogy ne az itt imádkozók fejére hulljanak a Róth Miksa ólomüvegcserepek... A rendszerváltást követően először a belső teret rekonstruálták, majd 2010-ben a homlokzat is visszanyerte a Löffler-testvérek által megálmodott szépséget. Méretes terei az év nagy részén szintén szomorú ürességet mutatnak, mert az orthodox családok gyermekei külföldi jesivákban vannak, és jellemzően oda is háza-

sodnak, így csak nagyobb ünnepekkor látogatnak haza, gyermekkoruk színterére. Dájánja *Gestettner Ábrahám Mээр Hájim* rabbi.

Érdekes, hogy a három nagy zsinagógából csak az óbudai van egész évben használva, ugyanis téli időszakban (szukkotól peszáchig) a Dohány utcai közösség a szomszédos Hősök Templomában, míg a Kazinczy utcaiak a Sász Chevra imaházban imádkoznak. Napi szinten a neológok a Wesselényi utcai Talmud-Tóra imaházban (a Goldmark terem épületében), míg az orthodoxok a nagy zsinagóga mögötti „bészmedres”-ben gyűlnek össze – egyől egyig példásan felújított imahelyek.

MÚLTBA- ÉS JÖVŐBENÉZÉS

Egykor a Ferencvárosban is több zsinagóga működött, ám a rendszerváltásra már csak a legnagyobb zsinagógái közössége, a Páva utcai maradt meg, de sajnos ők sem a nagy zsinagógaépítő, Baumhorn Lipót épületében imádkoztak, mert az egyre életveszélyesebb állapotba került. Az utolsó óráit élő zsinagógát 2004-ben mentették meg, amikor itt adták át a Holokauszt Dokumentációs Központ és Emlékhelyet, és bár a zsinagóga a kiállítás szerves része lett, vele szomszédos épületben egy modern imaházat is kialakítottak, mely valószínűleg nagyban segítette, hogy a közösségnek sikerült megújulnia és bővülnie; nagyobb ünnepekkor egyébként a zsinagógát is használatba szokták venni; a közösség rabbija Radvánszki Péter.

IDŐS- ÉS BETEGGONDOZÁS ZSIDÓ SZEMSZÖGBŐL

A második világháború előtt több zsidó kórház, szanatórium és rendelő is működött, de az akkor bekövetkezett pusztítás, majd a rendszerváltásig történt elnyomás és hanyatlás után szinte a csodával határos a ma

is rendelkezésünkre álló megmaradt infrastruktúra.

Az Amerikai úton az egykori hatalmas kórházépület Hevra Kadisa Menházában ma is működik a Szeretkórház, ahol az itt ápoltak, illetve a környéken élők rendelkezésére áll egy kisebb zsinagóga is, a rabbija *Deutsch László*. A Mazsihisz a kórház mellett Újpesten szeretetotthont működtet idős és fogyatékkal élő embereknek. A 2004-ben felújított komplexum mellett áll az 1886-ban felavatott Berzeviczy utcai nagy zsinagóga, melynek Szerdócz *J. Ervin* a rabbija.

Az orthodoxia kórházrendszeréből mára csak az Alma utcai több pavilonból álló szeretetotthona maradt

meg, itt az egyik villa földszintjén kis imaház is van; az intézmény 2019 tavaszától ideiglenesen, a felújítása végéig zárva tart.

Az EMIH fenntartásában működik az ország egyik legnagyobb idősök otthona, az Olajág, melynek otthonaiban ugyan nincs állandó imahely, viszont a zsidó lakóinak kóser étkezést biztosít és őket rendszeresen látogatják rabbik is.

A témában kell megemlíteni az EMIH Cedek Izraelita Szeretetszolgálat sokrétű karitatív munkáját, melynek részletezésére szűkek lennének a kiosztott hasábkok, de egyik nagy érdemük a környéket jól ismerők számára ikonikus egykori irodaházban, a Baross utca 61-ben kialakított Weiss Manfréd Népkonyha felállítása és üzemeltetése, melynek megalkotása hívta életre a kialakulóban lévő kóser népkonyhát is; ugyanott adománybolt is működik.

OKTATÁS

Hála az Örökkévalónak, összességében Budapesten több ezer gyermek

tanulhat zsidó iskolában. Mind a három zsidó hitközségnek megvan a saját apparátusa a bölcsődétől a gimnáziumig – utóbbiból a legfiatalabb 2017-ben nyitotta meg a kapuit: az EMIH Maimonidész Kéttannyelvű Gimnáziuma a III. kerületben lelt otthonra, a városrész történelmileg fontos épületében, ahol 1902-ben Óbuda első gimnáziumát állították fel. A Maimonidész bebizonyította, hogy szükség volt egy negyedik (ha a Lauder Javnét is számoljuk) zsidó gimnáziumra is, hiszen a felmenő-rendszerben működő intézménybe hosszabb várólista van már a második évtől kezdve.

A Mazsihisz Rabbiképzője, mely 1877-ben kezdte meg működését a neológ rabbiknak tanulók előtt 2000-ben egyetemi akkreditációt szerzett, és azóta itt már három szinten lehet diplomát szerezni; nemrég felújításon ment keresztül, jól karbantartott. Az EMIH 2018-ban vette át a Zsigmond Király Egyetem fenntartását, akkor nevét Milton Friedman Egyetemre változtatták, keblében pedig megalapította a Magyar Zsidó Történeti Intézetet, mely alapítása óta eltelt rövid idő alatt is számos nivós előadással erősítette a tudományos világot.

A formális oktatások mellett meg kell említeni a különböző non-formális és informális tanulási helyeket, mint az 1994-ben megnyílt Bálint Házat, mely a fővárosi zsidók egyik legfontosabb közösségi tere, mely egyébként több közösségnek nyújt alkalmi zsinagógai teret is. A 2010-ben alapított Izraeli Kulturális Intézet a mai napig egyedi a maga nemében, hiszen más országban még nem állították fel ilyen intézetet. A két nagyobb mellett számos egyéb szervezet (Mozaik Hub, Haver, Marom stb.) alakított ki ikonikus helyeket a városban.

TOVÁBBI ZSINAGÓGÁK ÉS KÖZÖSSÉGEK

Általánosságban elmondható, hogy tulajdonképpen a legtöbb budapesti zsinagóga kisebb-nagyobb felújításon ment keresztül a rendszerváltás óta, így mindegyik közösség méltó helyen gyűlik össze imádkozni. A

fentiekén kívül a Mazsihisz kötelékében működők közül kiemelendő a régebbi múltra visszanyúló Frankel Leó úti, mely a zsidó ifjúság egyik rendszeres találkozóhelye, *Verő Tamás* rabbival. Nagyobb átalakításon és bővítésen ment keresztül 2012-ben a Lágymányosi Bét Sálom közössége – élén *Radnóti Zoltán* rabbi áll. A pesti oldal egyik legaktívabb zsinagógája a Nagyfuvaros utcai, ahol napi szinten vannak Istentiszteletek, itt két EMIH-es rabbi is van: *Glitzenstein Sámuel* és *Chájim Saul*. Aktív hitélet folyik a Bethlen téri zsinagógában és a vele szomszédos imaházban is *Deutsch Péter* rabbival.

Egy Hunyadi téri bérház félemeletén szintén találunk zsinagógát, melyet nemrég újítottak fel; itt a hitéletet *Fináli Gábor* vezeti. Kevesen tudják, de a ma vívóteremként használt Dózsa György úti Baumhorn-féle zsinagóga mögötti imaházban máig rendszeresen gyűlnek össze az Örökkévalót dicsérni. 2016-ban tragikus módon tűz pusztította el a Thököly úti zsinagóga belsejét, melynek a restaurálása és modernizálása még ebben az évben befejeződhet; a közösség rabbija az ország rangidőse *Kardos Péter*. A Mazsihisz dél-pesti körzete 2013-ban ünnepélyes keretek között mutatta be a csepeli zsinagóga látványterveit, majd lerakta az épület alapkövét is, ám az építkezésre a mai napig nem került sor, helyette tavaly chánukakor a közösség pesterzsébeti lakásimaházát cserélte nagyobbra, melyet rabbijuk *Tótha Péter Joel* avatott fel.

Hivatalosan az orthodoxia keblében működik, de a lubavicsi *Hurwitz Sálom* a rabbija Budapest egyik legkülönlegesebb zsidó imahelyének, a Teleki téri lakászinagógának

(stiebel), mely a sokáig használaton kívüli, beázott női imatermet kóser konyhával felszerelt közösségi térére építette át. A MAOIH-nak még egy imaháza működik a Visegrádi utcában, ahol a közösség saját erejéből szervezte meg a „Pesti Súl”-t saját modern orthodox felfogásaik alapján, szellemi vezetőjük pedig *Dov Levy* rabbi. A nagy múltú Dessewffy utcai zsinagógában pár évvel ezelőtt megszűnt a rendszeres Istentisztelet, pedig 2017-ig minden nap volt ima, de ma már csak a Tikva orthodox kolel tartja itt közös tanításait *Klein Yanki* rabbi összefogásával. A Tikva mellett rendszeres tanulások vannak a Lativ Kolelben is, melyet Keleti Dávid rabbi alapított – de ilyen jellegű tanulóprogramok vannak az EMIH-ben is, melyet a Zsidó Tudományok Szabadegyeteme fog össze.

2018-ban az őszi nagyünnep előtt, az EMIH megnyitotta legújabb zsinagógáját a főváros legrégebbi, középkori eredetű imaházában a Táncsics Mihály utcában. A friss közösségben eddig – hála az Örökkévalónak – nem voltak minján problémák, sőt! *Faith Áser* budavári rabbi már az imaház bővítését tervezi, mert ünnepekkor egyértelműen szűknek bizonyul a százados terem.

Több éves kitartó munka eredményeképpen idén ősszel, az 5780-as zsinagógai évben már megnyílik a Zsilip „mini” zsinagógája, ahol Glitzenstein Sámuel rabbi közössége gyűlhet egybe fogadni az újévet, majd a rendszeres imákra (igen, közössége, ugyanis az elmúlt években Glitzenstein rabbi családja már heti rendszerességgel tartott közös tanulásokat a Zsilip feletti lakásukban, így bár zsinagóga még nem volt, közössége már lett, mely türelmesen várt). A háttérben pedig tovább folyik a munka: az EMIH újabb zsinagóga funkciójának visszaállítását tervezi.

POZITÍV JÖVŐKÉP

Az Örökkévaló segítségével hitközségeink tovább gyarapodnak, az egyik és másik fejlődése és bővülése pedig egészséges „versenyt”, és nem pedig érdemtelen acsarkodást fog generálni. Ám Jisráél cháj, Izrael népe él!

Ros hásáná és a sófár

DÉNES ANNA MESÉJE

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR EZRA

Az Örökkévaló többször is próbára tette az első ősapát, Ábrahámot, hogy lássa, valóban megtesz-e bármit, amit kíván tőle. A legnehezebb az utolsó próbatétel volt: Isten azt parancsolta Ábrahámnak, hogy adja oda, áldozza fel neki gyermekét, Izsákot. Ábrahám kész volt teljesíteni az Örökkévaló parancsát, ám amikor felemelte kését, Isten angyala megállította a kezét. A bokorba egy kos akadt be a szarvával, Ábrahám az angyal parancsára ezt az állatot áldozta fel fia helyett. Ez éppen ros hásáná napján történt, és többek között ezért fűjjük meg a koszarvból készült, félelmetes hangú kürtöt, a sófárt ros hásáná napján.

Erről a különleges hangszerről szól a mesénk. A zsidókat évezredek óta sokat üldözték, sok viszontagságon mentek keresztül minden nemzedékben. Népünk legbátrabbjai még a legsötétebb napokon is megőrizték hitüket, és, amennyire csak lehetett, betartották a parancsolatokat. Amit csak tudtak, megtettek, hogy tfilint tehessenek, chanukai gyertyát gyújthassanak vagy megfújhassák a sófárt...

Körülbelül nyolcvan évvel ezelőtt történt az, amit most elmesélek, a rövid és hűvös szibériai nyár legvégén. Meir Halberstam, aki felnövekedvén híres rabbi lett, 13 éves fiú volt, akit nagyapjával, a zmigrádi rebbével együtt börtönöztek be. Szináj Halberstam rabbinak és unokájának nem volt más bűne, mint hogy zsidók voltak. De hogy került Meir Szibériába? Hiszen néhány évvel korábban családjával együtt Jeruzsálembé költöztek. Ám bár micvája alkalmából apja visszaküldte őt a szent életű nagyapa otthonába, hogy ott ünnepeljék a nagy napot. A közeledő háború szele azonban már megérintette a lengyelországi zsidókat, és aki csak tudott, menekült. Így került Meir és Halberstam rabbi a család többi tagjával együtt Oroszországba. Azonban nem volt szerencsésük: sok más társukkal együtt elfogták és keserű kényszermunkára ítélték őket a kegyetlen szibériai tundrán.

Közeledett ros hásáná. Bár nálunk az idő tájt még kellemes az idő, Szibériában már a jeges szél veszi át az uralmat a vidék felett. Halberstam rabbit azonban jobban foglalkoztatta az a gondolat, hogy hogyan fújhatná meg a sófárt anélkül, hogy kegyetlen orosz őrök ne büntetnék meg őket. Hiába törték a fejüket, semmire sem jutottak.

Két nappal az ünnep előtt azonban Meirnek merész ötlete támadt. Megvárta, amíg az orosz őrök lerészegedtek – ez minden éjszaka megtörtént –, és amikor már mélyen aludtak mind, néma csöndben kilopakodott a hálólhelyiségből. A tábor bejáratánál hatalmas kolomp volt, ezt húzták meg reggel, hogy a rabok felébredjenek, és munkára induljanak. Meir addig ügyeskedett, míg elérte a kötelet, mely a kolompot tartotta, emberfeletti erővel kioldotta a csomót, a kolomp pedig darabokra

tört. Meir ezután, mint aki jól végezte dolgát, óvatosan lecsusszant a póznáról, és visszaosont a hálóterembe.

Másnap reggel a kijózanodott orosz őrök felfedezték, hogy valaki tönkretette a kolompot. Hogy ébresztik így fel a tábor több száz rabját? Hetekbe is beletelhet, mire sikerül új kolompot szerezniük, mitévők legyenek?

Addigra azonban Meir már beavatta a családot zseniális tervébe. Meir nagybátyja nagy bátran előlépett, és felajánlotta, hogy használják apjának régi pásztorkürtjét az ébresztőknél, amíg nem készül el a harang. A parancsnok azonnal odavitette a kürtöt, Halberstam rabbi pedig haladéktalanul teljesítette a kérését, és elővette a hangszert, ami nem volt más, mint egy sófár. A parancsnok elrendelte, hogy adják át neki, ám hogy, hogy nem, akárhogy erőlködött, képtelen volt megfújni. Ekkor Meir nagybátyja ismét szót kért, és elmondta, hogy apja hivatásos kürtös, és javasolta, hogy ő fújja meg reggelen-

te a hangszert ébresztő gyanánt. A parancsnok azonnal előléptette a zmigrádi rebbét hivatalos ébresztőnek, az ő feladata lett a rabok felébresztése reggelente, kürtszóval.

A zsidó rabok között hamar elterjedt, hogy másnap, ros hásáná első napjának reggelén sófárfújást hallhatnak majd, és mindannyian időben felkeltek, hogy amikor a nap felbukkan a fagyos szibériai horizonton, készen álljanak a sófár hangjainak meghallgatására. Így esett, hogy a szibériai táborba zárt raboknak maga a zmigrádi rebbe fújta meg a sófárt. Nem titokban, nem félelemtől rettegve, hanem büszkén és hangosan. A sófár éles hangja reményt keltőn és erőt adón hasított bele a sötétségbe, a zsidó rabok pedig sírtak és imádkoztak, hogy az Örökkévaló szabadítsa meg őket.

Így adott reményt egy zsidó fiú bátorsága a sófárfújással a Szibériában raboskodó zsidók számára.

A magyar zsidó gasztronómia – KÖNYVEKBEN

Zsidó szakácskönyvnek leginkább olyan receptek gyűjteményét nevezhetjük, mely valamilyen módon kapcsolódik a zsidósághoz vagy a zsidókhoz – kóser alapanyagokból dolgozik, illetve kapcsolódik az ünnepi vagy egyéb, hagyományos ételekhez –, és ezáltal, természeténél fogva, betekintést enged a zsidóság mindennapjaiba, kulturális hagyományaiba és vallási szokásaiba. DÉNES ANNA ÍRÁSA

A KÓSER GASZTRONÓMIA

Magyar nyelven az 1880-as években jelent meg az első zsidó szakácskönyv, és ezt számos más, gyakorlatias, kóser receptgyűjtemény követte. A minden más népektől eltérő, speciális étkezési szabályrendszer, a kásrut a világon mindenhol meghatározza a zsidók konyháját. A kóserság alapjain épül fel a befogadó kultúra határait magába olvasztva, minden egyes tájegység sajátos zsidó konyhája. A zsidóság szétszórtságából adódóan ahány közösség, annyiféle ételválaszték és ízvilág – és persze annyiféle zsidó szakácskönyv is létezik. Nem lehet ez alól kivétel természetesen a magyarországi zsidóság sem. Kelet és nyugat határán, a jellegzetes vidéki magyar, vagy éppen pesti zsidó körökben jól körülhatárolható ételtípusok váltak kedvelté a különböző korokban.

KÓSER SZAKÁCSKÖNYVEK A RENDSZERVÁLTÁS KÖRNYÉKÉN

Közismert *Herbst-Krausz Zorica* először 1984-ben megjelent, **Régi zsidó ételek** című gyűjteménye, mely hagyományos kelet-európai zsidó ételeket mutat be azzal a céllal, hogy a 19-20. század fordulójának, illetve a huszadik század első felének magyarországi zsidó fogásait megőrizze. Az ételleírások receptekhez képest kissé szűkszavúak, az elkészítés módját részben a szakács vagy szakácsnő fantáziájára bízva a szerző. A könyv a zsidó ünnepek és a kóserság előírásainak rövid összefoglalójával indul, ezek után következnek a témakörök alá csoportosított receptek ízes jiddis nevekkal és szépen elrendezett képekkel. *Krótzip* (káposztaleves), *seferkuhen* (borsos, libazsíros tészta), *hremzli*, *kreplach*, *kugli* – ismerőbb és kevésbé ismert étkek sorával ismerkedhet meg az olvasó.

Frank Júlia **Izraeli konyha magyar módra** című, 1990-ben megjelent szakácskönyve az izraeli konyha különböző áramlataiból merít. Avokádóleves, humusz (csicseriborsó-püré, ahogy a könyv fogalmaz), falafel és perzsa sólet jól megfér a jeruzsálemi articsóka és a magyaros túrós batyu mellett.

MÚLTIDÉZŐ SZAKÁCSKÖNYV

Aki a receptek mellett történeteket is szívesen olvasgat, annak érdemes belelapoznia *Körner András* **Kóstoló a múltból** című könyvébe, mely ablakot nyit egy letűnt korra az író dédnagyanyja, a 19-20. század fordulóján élt Riza néni receptjeinek segítségével. A majdnem másfél évszázados recepteket viszont, ellentétben a *Herbst-Krausz Zorica*-féle gyűjteménnyel, a mai igényekhez és lehetőségekhez idomíthatja. A könyv lapjain megelevenedik Riza néni korának kisvárosi zsidósága, élete, szokásai, tárgyi emlékei. A receptek olvasása közben megtudhatjuk, hogyan ettek, főztek, vásároltak, egy szóval, hogyan éltek a zsidók ebben az örökre eltűnt, már-már idillinek tűnő életben.

ZSIDÓ KONYHA ITT ÉS MOST

Bodrogi „Fűszeres” Eszter azonos című blogja alapján készült a **Fűszer és lélek** című szakácskönyv, mely a *Zsidó konyha itt és most* alcímet viseli. A szerző családi receptekből merít, és a receptek közlése mellett néhány mondattal azok eredetét is felvázolja vagy a zsidó szokásokhoz köti őket. A rövid kis történetek segítségével a szerző családi adomáival is megismerkedhetünk, és ezek a kedves történetek személyessé, emberközelivé teszik a szakácskönyvet. Így válik a receptgyűjtemény kellemes olvasmánnyá. A néhol hétköznapi, néhol gourmet alapanyagokat felhasználó finomságokat gyönyörűen elrendezett képekkel is illusztrálja a szerző, és alapvető ismereteket szerezhetünk általa a zsidó konyha szabályairól, illetve az ünnepekről, valamint azok gasztronómiai vonatkozásairól.

SZAKÁCSKÖNYV A TÚLÉLÉSÉRT

Nemrégiben jelent meg egy olyan szakácskönyvtípus képviselője, melynek csak néhány példája ismert az egész világon. Ezek a gyűjtemények a kétségbeesés és a reménytelenség szülöttei, szerzői lágerekbe zárt rabok voltak. A **Szakácskönyv a túlélésért** című gyűjteményt a lichtenwörthi koncentrációs táborban papírfecnikre írt receptekből állította össze a szerkesz-

tő, dr. Czingel Szilvia. Az öt, magyarországi származású asszony, akiknek a receptjeit olvashatjuk, a lágerben zajló kiéheztetési kísérlet alanya volt. Receptjeiket éhségük csökkentésére írták össze, jobb időkre emlékezve. A legtöbb recept tésztafélétet, süteményeket mutat be, emlékezve a legkedvesebb ízekre. A receptek mellett egy pesti zsidó kispolgári család háború előtti életébe is betekintést nyerhetünk, így alkothatunk teljesebb képet a receptek háttéréről.

VIRTUÁLIS SZAKÁCSKÖNYV

Az internet korában nem feledkezhetünk meg a virtuális világ receptgyűjteményeiről sem. Ilyenekkel bőségesen találkozhatunk a zsidó konyha, kóser konyha témakörében, magyar nyelven is. Itt most egyet emelünk ki ezek közül, melynek egyes darabjait, reméljük, a közeljövőben hagyományos könyv formátumban is kezükben tarthatják olvasóink. A magyarországi Chábád Lubavics Egyesület által üzemeltetett zsidó.com című internetes portálon hétről hétre jelennek meg a kóser konyha szigorú előírásainak pontosan megfelelő receptek, melyekben a hagyományos magyar ízvilág ötvöződik a keleties-izraeli konyha alapanyagaival és ízeivel. A receptek különlegességét az adja, hogy mindig kapcsolódik hozzájuk egy-egy magyarázat egy nagy rabbiról, talmudi mese vagy tórai történet. A receptek hol a hetiszakaszhoz, hol az éppen aktuális ünnephez kapcsolódnak vagy egy-egy alapanyag kóseriségéről való eszmefuttatáshoz csatlakoznak, így alkot a szöveg és az ételrecept különleges egységet. Az ünnepekkel vagy egy-egy alapanyaggal kapcsolatban a háború előtti pesti, Teleki tér környéki zsidók élete és konyhaművészete is fel-felbukkan a receptek és leírások között.

Példaként ebből a bőséges vallási, gasztronómiai és

kultúrtörténeti-irodalmi anyagot kínáló gyűjteményből választottunk ki egyet, mely most, az új év beköszöntét megelőző elul hónapban igen aktuális:

„Vasárnap kezdődik a zsidó év utolsó hónapja, elul. A hónap, amikor visszatekintünk, számot vetünk az eltelt időszakkal, és átgondoljuk, hova jutottunk az elmúlt egy évben.

[...]

Az „elul” nevet sokféleképpen magyarázzák bölcseink. Az egyik, legismertebb, feloldása: „áni ledodi vedodi li” – én a kedvesemé vagyok és a kedvesem az enyém. Ez a négy szó idézet a Slomó (Salamon) király által írott Énekek Énekéből (6:3). Ennek megfelelően azt mondják, hogy elul hónap különös mértékben alkalmas házassodásra. Hogyan kapcsolódik össze a két gondolatkör? Vannak, akik azt mondják, hogy ahogyan az ember számot vet az elmúlt évével, és önkritikájának szűrőjén át sorra veszi annak eseményeit, szeretné, ha ez a folyamat szeretetteljes, együtt érző, nem pedig büntető, bántó módon menne végbe. Az Énekek éneke a felnőttek közötti szereteteli kapcsolatot élteti, a másik közelsége utáni vágyat jeleníti meg. Bölcseink magyarázata szerint ez az Isten és a zsidó nép közötti intim kapcsolat megszemélyesítése. Így tehát az elulban szükséges önvizsgálat folyamata az együttérzésben és a szeretetben mélyen gyökerező, az ember és az Örökkévaló közti kapcsolat keretein belül mehet végbe.

[...] Fontos, hogy elul hónapban az elmúlt év tetteinek felülvizsgálatával újra rátalálhassunk a szeretet útjára. A szeretet azonban munkát, odaadást, felkészülést is igényel, hogy valóban adni tudjunk egy kapcsolatban. Ez az előkészület, a felkészülési idő az újrakezdésre elul hónap. Az Örökkévaló, mások és önmagunk szeretetének hónapja.

CHEESECAKE/SAJTORTA

(Elul hónapra eső házassági évfordulóra, vagy egyszerűen csak azért, mert finom)

Tejes

Az aljához:

400 g darált háztartási keksz; 150 g vaj

A töltelékhez:

1 pohár cukor; ½ kg túró; 1 doboz tejjöl; 3 tojás; 2 ek. teljes kiőrlésű liszt;
1 citrom leve; 1 csomag vaníliás cukor

A darált kekszet alaposan összekeverjük a puha vajjal, majd sütőpapírral bélelt tortaformába nyomkodjuk. Néhány perc alatt 160 fokon megsütjük (vigyázzunk, mert könnyen megég). A töltelék hozzávalóit sorban tálba tesszük, egyneművé keverjük, majd a torta elősütött aljára öntjük. Körülbelül egy óra alatt készre sütjük, ha nagyon pirulna a teteje, fedjük le sütőpapírral vagy alufóliával.

[További sajttorta recepteket találhatunk a magyarországi lubavicsi női küldöttek által összeállított sávuoti receptgyűjteményben is.]

KOGNITÍV DISSZONANCIA

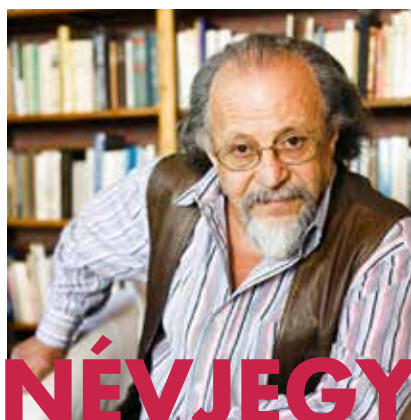
Rózsa T. Endre Budapesten, Bécsben és Párizsban végzett tanulmányai során olyan nagynevű filozófusok tanítványa volt, mint André Neher, Emmanuel Levinas és Jacques Derrida tanítványa volt. Ismert „hangja” volt a magyar rádiózásnak, a 3T korszakában a negyedik t-t, a tájékoztatást képviselte. A művészettörténész és művészeti kritikus aktív és agilis résztvevője volt a rendszerváltás környékén kialakuló zsidó közéletnek.

Egy orosz-amerikai zsidó pszichológus, Leon Festinger dolgozta ki a kognitív disszonancia elméletét. Ha az addig szokásos világlépet vele ellentétes információk kezdik bombázni, az emberekben szorongás keletkezik, és amikor egy egész csoportot ér ilyen konfliktus, erősödő társadalmi feszültség a válasz.

A nyolcvanas években efféle helyzetbe került a magyar zsidó értelmiség. A kádárizmus felpuhulása láthatóvá tette a régi antiszemita kliséket. Amik tehát soha nem enyhültek, csak évtizedekig háborítatlanul lapultak a fű alatt. Hanák Péter történész az elsők között reagált. Összeállította a *Zsidókérdés, asszimiláció, antiszemitizmus* c. szöveggyűjteményt és Pozsgay Imre előszava legitimálta a szokatlanul nyílt könyvet.

A Soá után született fiatalabb nemzedék egyik kedvelt találkozási helye volt péntek esténként a Rabbiképző, ahol a felejthetetlen emlékü Scheiber Sándor tartott *kabalat sabbátokat*, de 1985 tavaszán Scheiber meghalt, és a Rabbiképző a megszűnés határára sodródott. A spontán zsidó összejövetelek amúgy is szűrték a titkosszolgálat szemét, és az egyetlen magyar hallgatót, Frölich Róbertet behívták katonának. Jogellenesen. Külföldiek alig voltak, és ha sikerül megszabadulni az oroszországi Sajevicstől, a csehországi Daniel Mayer már nem áll útjában a Rabbiképző megszüntetésének. Mivelhogy már korábban beépítették téglának, a magyar belügy kezéből evett, mint Prágában utóbb kiderült. A rokonságnak sikerült orvosi igazolást beszerezni arról, hogy Frölich katonai szolgálatra alkalmatlan, és meglepetésre még Zelei László, a Magyar Rádió egyik befolyásos politikai vezetője is fellépett a Rabbiképző fennmaradása érdekében. Ironikus fordulat a történetben, hogy Frölich Róbert később ezredesi rangban tábori rabbi lett, sőt később dandártábornok.

Annak ellenére, hogy Magyarország és Izrael között nem létezett diplomáciai kapcsolat, a magam részéről igyekeztem Izrael hangját hallatni a magyar tömegkommunikációban. Élőben jelentkeztem például a jeruzsálemi filmfesztiválról, több százezren hallhatták a Reggeli Krónikában a napi tudósításokat. Komikus epizód, hogy utazásom előtt behívtak a Külügybe és

NÉVJEGY

RÓZSA T. ENDRE

- SZÜLETETT: 1946
- FOGLALKOZÁSA: művészettörténész, filozófiatörténész
- CSALÁD: nő, 6 gyermeke és 8 unokája van

aláírtak velem egy papírt, hogy Jeruzsálemet nem ismerem el Izrael fővárosának. Megszólaltattam mindenkiket, aki erre járt: Efraim Kishont, Itamár Jáoz-Keszt költőt, Rónai Andrást, a Habima színészét, Naftali Kraus író és sok mindenki mást. Amosz Ozzal a lakásán, az izraeli Aradon készítettem tévéinterjút. Az ellenzék mozgolódni kezdett és zsidó körökben ez is hullámot vetett. *Magyar zsidó* címmel Gadó György szamizdat újságot adott ki, a tévében és a rádióban magam is terjesztettem a lapot. Kockáztattam, hogy ha lebukok, kirúgnak, de nem izgattott túlzottan.

A Nagyfuvaros utcai Talmud-Tórába járó gyerekek szülei körében felmerült a gondolat 1987 telén, hogy jó lenne egy olyan világi zsidó egyesületet szervezni, amit jogilag is bejegyeztetünk. Elkezdődtek a megbeszélések, szétszítottuk a feladatokat. A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület hivatalosan 1988 őszén alakult meg, még jócskán a pártállami időkben. A mai közszereplők közül sokan ott voltak az első közgyűlésen. Hirtelenjében *Heisler András* és *Kelemen Kata* jut az eszembe. A kezdet és a megalakulás közti idő amiatt húzódott el, mert azon a tavaszon a belügy nyomás alá helyezte a szerveződést, és a célszemélyeknek inukba szállt a bátorsága. Az utolsó pillanatban aláírásgyűjtésbe kezdtem és a hangadó értelmiség erős védősáncáról már lepattantak az ügynökök. Pedig még Aczél György is a támadók mellé zárkózott. Velük szemben Pozsgay Imre védelmet adott, a Belgrád rakparti Népfrent-házban folytathattuk a megbeszéléseinket.

Nemzetközi szintén már korán felfigyeltek az omladozó vasfüggöny mögötti zsidó mozgolódásra. *Jews are news*. Ebben valószínűleg része volt ismeretségem a frankofón *Emanuel Halperinnel*, aki az izraeli tévé egyik vezető újságírója ma is, és nem mellesleg Begin unokaöccse. 1988 tavaszán Varsóba hívtak, és magammal vittem egyik mihaszna társamat, akiről később derült ki, hogy kígyót melengtettem a keblemen. A lengyel belügy felfigyelt az ismeretlen személyre, de Zelei látatlanban elküldte az utólagos akkreditációt. (Évekkel később Zelei volt az is, aki egy fiktív Teller-levéllal megbuktatta a Népszabadság főszerkesztőjét.) Elvileg a gettófelkelés 45. évfordulójára rendezték a nagy megemlékezést, de valójában egy tapogatózó nemzetközi megbeszélésbe keveredtem. A Világkongresszus, a Szochnut vezetői és a szovjet delegáció mellett magas szintű volt a lengyel részvétel. Két kérdés körül forgott minden: a Varsói Paktum országai hogyan vegyék fel újra a diplomáciai kapcsolatot Izraellel, illetve hogyan nyíljon meg az út a szovjet alija előtt. Ha viszont a Szovjetunió mégsem egyezik bele a direkt alija-útvonalba, akkor próbálkozni kell a B-tervvel: vagy Varsón vagy Budapesten keresztül vezethet a kerülő. A varsói arab diákok nagy ellentétet rendeztek, de óvatosan. Csak a szemük látszott, az arcukat keféjével takarták el.

A budapesti útvonal jött be végül, és a Mazsike néhány tagjából humanitárius segítséget adó kis csoport szerveződött. Óvatosan, titkolózva és nem ok nélkül. 1991. december 24-én három német terrorista (Vörös Hadsereg Frakció) merényletet követett el a Ferihegyi reptérre menő alija-busz ellen. Azokban az években Magyarország ügyesen lavírozott. Jichak Samir 1988 szeptemberében „magánlátogatásra”, fél év múlva „vilámlátogatásra” jött Budapestre. Nagy volt a jövés-me-

nés mindkét irányba, a magyar külügy levéltára fontos dokumentumokat őriz. Németh Miklós igen karakán módon irányított, minden ellenkezésnek ellenállt és az 1990-es nemzetiségi törvénybe bevetette a zsidó opciót. (A MIOK hosszú árnyéka c. cikkemben részletesebben írtam erről 2011-ben az ÉS-ben.) 1989 májusában a Cionista Világszövetség meghívta Izraelbe a Mazsike intézőbizottságát, akkor ismerkedhettünk meg *Tommy Lapid*dal, *Benjamin Netanjahu*val, *David Gurral*, *Szimcha Dinitz*-cel, *Uzi Narkis*-szal és másokkal.

A kezdeti sikereket apály követte, súlyos kárt okozott, hogy a Mazsike belekeveredett az aktuálpolitikába. Az elnökségből hárman is parlamenti képviselők lettek és mindhárman az SZDSZ színeiben. Ez a féloldalasság már önmagában sem jelentett sok jót, de az végképp betette a kaput, hogy pedzegetni kezdték: közülük ketten a pártállam idején minden valószínűség szerint jelentéseket írogattak a belügynek. A kilencvenes évek elején úgy döntöttem, visszavonulok a kis magyar zsidó közélettől. A Mazsike ma már nem a „laikus” zsidóságot képviseli, összement a mosásban, beleszürkült a háttérbe. Egy újdonság azonban emlékeztet a kezdeti idők friss lendületére, a korszerű zsidó identitás felmutatására. *Olti Ferenc* és mások kezdeményezésére Balatonfüreden megnyílt az interaktív Zsidó Kiválóságok Háza.

Oberlander *Báruch* Budapestre érkezése vadonatúj szint tett fel a palettára. Erős és nemzetközi szint. Az internetre felkerült egy tömör eligazítás. Menachem Mendel Schneerson rabbi mondja el Oberlandernek, milyen ország az, ahol majd meg kell küzdeni a feladatával. Az elemzés lényeglátó és hajszálpontos. Ennek éppen 30 éve. A Chabad Lubavics és az EMIH új strukturák légióit építette ki a bölcsődétől az egyetemig, a szeretetszolgálatától az öregotthonig, régi zsinagógákat újíttott meg és Elie Wieselnek alkalmat teremtett, hogy azok előtt a padosrok előtt beszéljen, ahol a magyar képviselők a zsidótörvényeket szavazták meg. Különösen közel áll a szívemhez a Budavári Zsinagóga újrainyítása, ahol sok évszázadnyi csend után szólalt meg újra a sófár. Korszerű és méltó bemutatási lehetőségre vár az odatartozó zsidó lapidárium, leginkább az épület alatt. Mint Bécsben, ahol földalatti út visz a Judenplatz közepén feltárt zsinagógához. A budai Várban egy ilyen alépítményből ráadásul átjárást lehet nyitni a száz méterre lévő visszatemetett középkori zsinagógához.

Végezetül még idetartozik, hogy a 2004-ben újjáalakult EMIH alapító tagjai közé tartozom és több más zsidó szervezetben is részt veszek, beleértve a Mazsihiszt. Üdvösnek gondolnám a nagy zsidó szervezetek közös csúcs-vezetőségét rotációs elnökséggel válasszák meg. Mint Nyugat-Európában vagy az Egyesült Államokban szokás.

Ahogy Herzl Tivadar/Theodor Herzl mondaná: Ha akarjátok, nem álom.

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

A színvonalas idősothon képes eleget tenni a sokszínű elvárásoknak.

Hegedüs Györgyné, Róza néni
2003 óta a csepeli otthon lakója

**Nekem az öngondoskodás a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a függetlenség, önállóság megőrzése,
- » a biztos lakhatás,
- » a mindennapi terhektől mentes élet,
- » az egészségmegőrző szolgáltatások,
- » a támogató közösség.

Visky Éva néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

**Nekem az aktív pihenés a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » az egészség megőrzését támogató szolgáltatások,
- » a saját, légkondicionált kirándulóbusz,
- » a kirándulóprogramok országszerte,
- » a szabadidő hasznos eltöltésének sokszínűsége közösségben.

Lőrinczi Andrásné, Tilda néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

**Nekem a társas kapcsolatok a legfontosabbak!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a családi légkör,
- » a támogató közösség,
- » az intézmény falain belül zajló aktív társasági élet,
- » az intézményen kívüli kapcsolatépítés és
- » az új barátságok kötésének lehetősége.

Jöjjön, nézzen be hozzánk! Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

9 771 217 322 001

A fényképek marketingcéllal használatához a jogosultok előzetesen írásbeli engedélyüket kell adniuk.